

بعونہ تعالیٰ

انٹرمیڈیٹ کتب خانہ

مجوزہ سند کیٹ بری امتحان ۱۸۹۱ء
مؤلفہ

ادیب المصنفہ جناب لوی محمد امجد علی ایم آے پرنسپل سینٹرل کالج الہ آباد
باہتمام

بندہ بارگاہ اصدیال الدین محمد بن جناب لوی محمد محمدی الدین بریل
گورنمنٹ مانی سکول الہ آباد

۱۸۸۹ء

لور مطبع انوار احمدی واقع الہ آباد مطبوعہ

محمول ذمہ خدیا

قیمت نام

دفعہ اول

فہرست انٹرمیڈیٹ کورس فارسی

صفحہ	نام کتاب	صفحہ	نام کتاب
	حصہ ششم		حصہ ششم
۱۰۱	انتخاب از سکندرنامہ	۱	انتخاب از گلستان سعدی
۱۴۱	رباعیات حکیم خیام	۱۵	از انوار سہیلی
۱۴۶	دیوان حافظ	۵۳	بہارستان جامی
۱۵۱	کلیات سعدی	۵۸	انشائی ابو الفضل
۱۶۱	قصائد عمرنی	۶۵	روزنامہ سفر شاہ ایران
۱۶۶	قصائد انوری	۷۵	سوانح عمری شیخ محمد علی
۱۶۱	قصائد قاضی		حزین
۱۹۵	قصائد مرزا ابوالحسن علی	۸۵	تقریظ مولوی امام بخش صاحب
	قصائد ابوالحسن علی	۹۱	کیمیائے سعادت

انتخاب از گلستان سعد

بسم الله الرحمن الرحيم

سنت خدای را عز و جل که طاعتش موجب قربت است و شکرانندش
مزیّد نعمت - هر نفسی که فرد میرود و مدّ حیات است و چون بر می آید
تفریح ذات - پس در هر نفسی دو نعمت موجود است و بر هر نعمتی

شکر می واجب - بیلت

از دست و زبان که بر آید کز عده شکرش بدر آید
قوله تعالى: اِنَّكُمْ لَوَالِدَاؤُا لِّدَاوُدَ شُكْرًا وَّ قَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ
الشَّكُوْرُ "و طعتم

بنده همان به که ز تقصیر خویش عذر بدرگاه خدا آورد
ورنه سزاوار خداوندیش کس نتواند که بجا آورد
باران رحمت بجایش همه رارسیده - و خوان نعمت بیدارش
همه جاکشیده - پرده ناموس بندگان بگشا و فاش ندرد - و
وظیفه روزی بخطای منکر نبرد - و طعتم

اے کریمے کہ از خزانہ غیب گبر و ترسا و طیفہ خور دار
 دوستان را کجاکنی محروم تو کہ بادشمنان نظر دار
 قراش باد صبا را گفته تا فرش زمر دین بگسترده - و دایہ ابر بہار
 فرمودہ تابناک نبات را در مہر زمین بہرورد - و درختان را بگلہ
 نوروزی قباے استبرق عور بہرگز نہ - و اطفال شاخ را بقدر
 موسم ربیع کلاہ و شگوفہ بر سر نہادہ - عصا رہ شعلی بقدرت او شد فانی
 شدہ - و تخم خرمائے تبریت او نخل باسین گشتہ - و طعت
 ابر و باد و سہ و خورشید و فلک در کارند تا توانی بکف آری بظہل نخور
 ہمہ از بہر تو سرگشتہ و فرمان بردار شرط انصاف نباشد کہ تو فرمان
 در خبرست از سرور کائنات مفرح موجودات رحمت عالمیان - ضمیمہ

آدمیان تمہ دور زمان - بیت

تَشْفِيعُ مَطَاعُ نَبِيِّكَ اَيُّمُ قَسِيمُ جَسِيمُكَ لَسِيْمُكَ وَسِيْمُ

بیت

بَلَغَ الْعِلْمُ اَبْكَامًا كَشَفَ الدَّجَى حُجُبًا
 حَسَنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهِ صَلُّوا عَلَیْكَ وَآلِهِ

بیت

چہ غم دیوار امت را کہ دار و چو تو پیشین
 چہ باک از موج بحر آزار کہ باشد نوح کشتین

که می از بندگان گنهگار پریشان روزگار دست امانت پامید
 اجابت بندرگاه خداوند جل و علا بر دارد- ایند تعالی درو نظر نکند-
 بازش بخواند- بار دیگر اعراض فرماید- بازش بتضرع و زاری بخواند-
 حق سبحانه تعالی گوید- "يَا مَلَاِئِكَتِي قَدْ اسْتَحْيَيْتُمْ مِنْ عَبْدِي
 وَلَيْسَ لَهُ غَيْرِي" "دعوتش را اجابت کردم و امیدش برآوردم
 که از بسیاری دعا و گریه بنده من شرم دارم- **بیت**
 کرم بین و لطف خداوندگار گنه بنده کردست و او شرمسار
 عا کفان کعبه جلالتش بقصیر عبادت معترفند که "مَا عَبْدٌ نَاكِلٌ سَحْوٍ
 عِبَادَتِكَ" و اصفان حلیه جمالش بتجیر منسوب که "مَا عَمَلٌ مُنَاكِلٌ
 سَحْوٍ مَعْرِفَتِكَ" **قطعه**
 اگر کسی وصف افون پسد بیدل از بی نشان چه گوید باز
 اشقان کشتگان معشوقند بر نیاید ز کشتگان آواز
 از صاحب دلان سر بجنب مراقبه فرد برده بود و در بحر مکاشفه
 مستغرق شده- حالیکه از ان معاملات باز آمد- یکی از محبان گفت
 ازین بوستان که بودی چه تحفه کرامت کردی اصحاب را- گفت
 بنخاطر داشتم که چون بد رخت گل برسم دامنم پر کنم بدیه اصحاب را-
 چون بر سیدم بوسه گفتم چنان مست کرد که دامنم از دست برفت-

قطعه

ای مرغِ سحر عشق ز پروانه نیامد / کان سوخته راجان شد و آوانیامد
این دعیان در طلبش پیچیدند / کاز که خبر شد خبرش باز نیامد

قطعه

ای برتر از خیالِ قیاس و گمان و دم / در هر چه گفته اند و شنیدیم خوانده ایم
و قتر تمام گشت و پایان رسید عمر / ما همچنان در اولِ مصفِ تو مانده ایم

ذکر محامد بادشاه اسلام آباد ابوبکر بن
بن رنگی نورالدین

ذکر جمیل سعدی که در افواه عوام افتاده است و صیت بخش که در بیابان
زمین رفته - و قطب الحبيب حدیث که همچو شکر میخورند و رفته نشانی
که همچو کاغذ نرمی برند - بر کمال فضل و بلاغت او حمل نتوان کرد -
بلکه خداوند جهان و قطب دایره زمان و قائم مقام سلیمان و نادر
اهل ایمان اتابک اعظم مظفرالدین و الدین ابوبکر بن سعد رنگی ظل الله
فی ارضه رب الارض عنه و از جنه بعین عنایت نظر کرده است - و
تحسین بلیغ فرموده - و ارادت صادق نموده لاجرم کافه انام از خود

مواہم بحسبیت او گر آئیدہ اند کہ الناس علی دین مملوکہم۔ رباعی
 نگہ کہ ترا بر من مسکین نظر است آہنارم از آفتاب مشہور تر است
 لر خود ہمہ عیبها بدین بندہ در است ہر عیب کہ سلطان نپسند دہتر است

قطعہ

۵ گلی خوشبوی در حمام روزی رسید از دست محبوبے بدستم
 بد گفتم کہ مشکے یا عیرے کہ از بوسے دلآویز تو مستم
 بگفتا من گلی ناچیز بودم ولیکن مدتے با گل نشستم
 کمال ہنشین در من اثر کرد و گرنہ من بہان خالم کہ ہستم

نکاح

اللہم متبّع المسلمین بطول حیوتہم وضاعف ثواب جمیلہم وحسناتہم وارفع درجۃ او ذلالتہم وکرم علی
 اعدائہم وشنائہم بما تلی فی القرآن من آیاتہ وامین بکلتہ
 یا ربّ واحفظ ولک۔ قطعہ

۱۵ لَقَدْ سَعِدَ الدُّنْيَا بِہِ دَامَ سَعْدُہُ وَآیَہُ الْعَوَّلٰی بِالْوِیَاتِ النَّصْرُ
 کَذٰلِکَ تَشْتَأٰ کَیْنَتُہُ هُوَ عَرِکُهَا وَحَسُنَ بَکَاتُہَا اَوْحِیَتْ کَرَمَ الْبَکَاتِ
 آیزد تعالیٰ و تقدس خطہ پاک شیراز را بہبت حاکمان عادل و بہت
 عالمان عامل تازمان قیامت در امان سلامت نگہدار و۔ قطعہ
 اعلیم پارس اغم از آسیب دہریت تا بر سرش بود چو توای سایہ خدا

امروز کس نشان ندهد در بساط خاک
مانند آستانِ رت مأمِن رضا
برست پس خاطر بچارگان - و شکر
بر ما - و بر خدای جهان آفرین جزا
یارب زیاده فتنه نگذار خاکِ پارس
چند آنکه خاک را بود و باد را بقا

در سبب تالیف کتاب

یک شب تامل ایام گذشته میکردم و بر عمر تلف کرده تا سَف می خوردم
و سنگلاخه دل را با لباس آب دیده می سَتم و این بقیه نامناسب حال خود
می گفتم - مثنوی

هر دم از عمر می رود نفس
چون نگه می کنم نمائند بس
لے که پنجاه رفت و در خوابی
مگر این پنجسوز دریا بے
خجل آنکس که رفت و کار زشت
کوس رحلت زدند و بار زشت
خواب نوشین با مادر حسیل
باز دار و پیاده را از سبیل
هر که آمد عمارت نو ساخت
رفت و منزل بدیگری پرداخت
وان دگر بخت همچین بود
دین عمارت بسر نبرد کس
یار تا پایدار دوست مدار
دوستی را نشاید این خدار
ماده عیش آدمی شکم است
نابت درج می رود چه غم است
گر به بند و چنانکه نکشاید
گودل از عمر بکشد شاید

در کشاید چنانکه نتوان بست گو بشو از حیات دنیا دست
 چار طبع مخالف و سرکش بر وزے بوند با هم خوش
 گر یکے زین چار شد غالب جان شیرین بر آید از قالب
 لاجرم مرد عارف کامل نهد بر حیات دنیا دل
 نیک و بد چون سنی بیاید مرد خنک آن کس که گوی نیکی برد
 برگ عیشی بگور خویش فرست کس نیار در پس تو پیش فرست
 عمر برف ست و آفتاب تموز اندکے ماند و خواجہ عمرہ ہنوز
 لے تہید ست رفتہ در بازار ترسمت پرنیا و رمی دستار
 ہر کہ مزروع خود خورد بخوید وقت خرمش خوشہ باید چید
 پند سعدی بگوش دل بشنو رہ چنین ست مرد باش و برو
 بعد از تامل مصلحت آن دیدم کہ در نشین عزلت نشینم و دامن صحبت نیم
 چینم و دفتر از گفتار ہائے پریشان بشویم و من بعد پریشان گویم طبعیت
 بان بریدہ بکنجی شستہ صم و بکم یہ از کسی کہ نباشد زبانش اندر حکم
 از دوستان کہ در کجاوہ ہم نشین من بودے و در حجرہ حلین بسم
 دور آمد چند آنکہ نشاط ملاعبت کرد و بساط مداعبت گستر و جوش
 دسر از انوسے تعبد برنگر فتم بخیدہ نگہ کرد و گفت - قطعہ
 ت کہ امکان گفتار هست بگوئے برادر ملاطف و خوشے

که فردا چو پیکِ اجل در رسد بحکم ضرورت زبان در گشتی
کسی از متعلقانِ منش بر حسبِ واقعہ مطلع گردانید که فلان عزم کرده است
و نیتِ جزم - که بقیتِ عمر معتکف نشیند و خاموشی گزیند - تو نیز اگر توانی
سرِ خویش گیر و مجانبِ پیش - گفتا بغزتِ عظیم و صحبتِ قدیم که دمِ پریام
و قدمِ برن دارم مگر آنکه که سخن گفته شود بعاتِ مالوف و طریقِ معروف
که آزر دهنِ دلِ دوستانِ جہلست و کفارتِ پیمانِ سهل - خلافِ راجع
است و عکسِ راسِ اولی الالباب ذوالفقار علی در نیام و زبانِ سعد
در کام - **قطعه**

زبان در دواں خردمندِ صلیت کلیدِ درِ گنج صاحبِ ہنس
چو در بسته باشد چه داند کسی کہ جوہرِ فروشِ ست یا پیلور

قطعه

اگر چه پیشِ خردمندِ خامشی اوست بوقتِ صلحتِ آن بہ کہ در سخنِ کوشی
و چیزِ طیر و عقلست دمِ فرو بستن بوقتِ گفتن و گفتنِ بوقتِ خاموشی
فی الجملہ زبان از مکالمتِ او در کشیدن قوت نداشتیم - و روی از محادثت
بگردانیدن مروت نداشتیم کہ یارِ موافق بود و موجبِ صاوقِ ہلست
چو جنگِ آوری با کسی در ستیز کہ از وی گزیرت بود یا گریز
بحکم ضرورتِ سخنِ گفتن و تفریحِ کنانِ بیرون رفتن - و فصلِ بیکیہ صولت

بردارمیدہ بود و آوان دولت در رسیدہ قطعہ

اول اروی بہشت ماہِ جلائے بلبِل گویندہ بر منابرِ قُضبان
بر گلِ سسِخ از مَاقادہ لآلے ہچو عرق بر عذارِ شاہِ غضبان
شب را بوستان با یکی از دوستان اتفاق بیت افتاد موضعِ خوش و
خرم - و در خُتانِ دلکش و در ہم گفتی کہ خردہ مینا بر خاکش ریختہ و عقدِ زیا

از تانکُش آویختہ - قطعہ

روضہٴ ماءِ بھرِ ہاسکُساں دُکوحۃٴ سبُح طَیْر ہا سوزون
آن پراز لالہ ہاسے رنگارنگ دین پراز میو ہاسے گوناگون
باد و رسایہ و در خُتانش گسترانید فرشِ بوسلوان
ابا مادان کہ خاطر باز آمدن بر ارمی شستن غالب آمد دیدش دہنی
گل و درِ بجان و سنبُل و ضمیران فراہم آورده و آہنگ رجوع کردہ گفتم
با بوستان را چنانکہ دانی بقائے و عہدِ گلستان را دوائی نباشد -
او صیّان گفتہ اند ہر چہ نیاید بستی را نشاید - گفتا طریقِ چیت گفتم بر
نہ بہت ناظران و فصحتِ حاضران کتابِ گلستان تو ائمِ تصنیف کردی
کہ بادِ خزان را بر ورقِ او دستِ تطاول نباشد و گردش زمانِ عیش

بعیش را بطیش خریف مبدل نکند - نظم

کا آیت ز گلِ طبع از گلستانِ من بیرون رفتی

گل بهین بنجر روز و شش باشد وین گلستان همیشه خوش باشد
حالیکه من این حکایت بگفتم دامن گل بر خفت و در دهنم آویخت که اگر بگویم
اِذَا وَعَدَ وَفَى فُصِّلَ دُوهُمَا رُفُزَاتُفَاقِ بِيَاضِ اقْتَادِ دُرِّ حَسَنِ
مُعَاشَرَتِ وَاَدَابِ مَجَاوِرَتِ - در لباسی که متکلمان را بکار آید و مترسلان را
بلاغت افزاید فی الجمله هنوز از گلستان بقیتی مانده بود که کتاب گلستان

تمام شد - والله اعلم و حکم بالصواب

ذکر پادشاه جهان حسین بی بکر بن سعد بن زبیر

و تمام نگذشت که پیچیده آید در بارگاه جهان پناه سایه کردگار
پیر تو لطف پروردگار و دوزخ زمان و کعبه امان المَوَدَّةِ مِمَّنِ السَّمَاءِ
الْمَنْصُورِ عَلَى الْأَعْدَاءِ عَصَدَةُ الدَّوْلَةِ الْقَاهِرَةِ سِرَاجُ الْمِلَّةِ الْبَاهِرَةِ
جَمَالُ الْأَنْامِ مَفْحَمُ الْأَسْلَامِ سَعْدُ بْنُ أَنَاكَ الْأَعْظَمُ شَهْنشَاهُ الْعَظِيمِ
مَالِكِ رِقَابِ الْأُمَمِ مَوْلَى مُلُوكِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ سُلْطَانِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ
وَارِثِ مُلْكِ سُلَيْمَانَ مُظَفَّرِ الدِّينِ أَبُو بَكْرٍ بْنُ سَعْدِ بْنِ زُبَيْرِ بْنِ
إِقْبَالَهُمَا وَضَاعَفَ إِجْلَالَهُمَا وَجَعَلَ إِلَى كُلِّ خَيْرٍ مَالَهُمَا بَكْرُ شَاهِدٍ

خداوند می مطالعه فرماید قطعه

که اتفاقات خداوندیش بیار آید نگار خانه چینی نقش از رنگ

امید هست که روی ملال در نکشد
ازین سخن که گلستان نجای زنگیست
شی انخصوص که دیباچہ ہایونش
بنام سعد ابو بکر سعد بن زنگیست

تذکرہ میر فتح الدین ابی بکر بن ابی نصر طال الشہرہ

و یکبر و دس فکیرین از بیجاالی سر پر نیار و دودیدہ یاس از پشت پای خجالت
بر نزارد - و در زمرہ صاحب نظران متجلی نشود مگر آنکہ کہ متجلی گردد و بزیر قبول
امیر کبیر عالم عادل مظفر و منصور ظہیر سر سید طنت مشیر تدبیر مملکت کہف
الفقر ملاذ الغریا مربی الفضلا محب الاتقیا افتخار آل پارسین الملک
ملک انخواص باریک فخر الدولہ والدین غیاث الاسلام و المسلمین حمید الملک
و السلاطین ابی بکر بن ابی نصر طال الشہرہ و اجل قدرہ و شہرہ
صدّرہ و ضاعف آجرہ کہ مدوح اکابر تاق است مجموع مکارم اخلاق -

عشر

سایہ عنایت دوست
گنہش طاعتست و دشمن دوست
سائر بندگان و حوashi خدمتی معین است کہ اگر در اداسے برخی
از ان تهاون سہاسل روادارند در معرض خطاب آیند و در محل عتاب
مگر برین طائفہ در شان کہ شکر نعمت بزرگان واجب است و ذکر جمیل
نخیر و ادای چنان خدمت در حد فلیت اولی تر است کہ در حضور

این تبصیح نزدیست و آن از تکلف دور - با جابت مقرون باد - قطعه
 پشت دوتامی تنگ است از خرمی تا چو تو فرزند زاده مادر ایام را
 حکمت محضست اگر لطف جهان آفرین خاص کند بنده مصلحت عام را
 دولت جاوید یافت هر که نگویم نیست که عقیبش ذکر خیر زنده کند نام را
 وصف ترا گر کند در کند اهل فضل حاجت مشاطه نیست روی دلارام را

ذکر تقصیر خدمت موجب اختیار عزت

تقصیر و تقاعدیکه در مواظبت خدمت بارگاه خداوندی میرود بنا بر آنست
 که طائفه از حکامای هندوستان در فضائل بزرگچهر سخنان می گفتند با خبر
 جز این عیش ندانستند که در سخن گفتن لطیفی است یعنی در رنگ بسیار میکند
 مستمع را بسی منتظری باید بود تا او سر تقریر سخنی کند - بزرگچهر بشنید گفت
 اندیشه کردن که چگویم به از پشیمانی خوردن که چرا گفتم - خطم

سخندان پرورده پیر کن بنیدیشد انگه بگوید سخن
 مزین بے تامل گفتار دم نگو گوے اگر در گم
 بنیدیش و انگه بر آور نفس وزان پیش از
 بنطق آدمی بهتر است از دواب دواب از

تکیف در نظر اعیان حضرت خداوندی عزت

و مرکز علمای قبح اگر در سیاحت سخن دلیری کنم شوخی کرده باشم و بیعت است
مزاجات بحضرت عزیز آدرود - و ریشبه در بازار جوهریان جوی نیز زد -
و چرخ غ پیش آفتاب پرتو می ندارد - و مناره بلند بر دامن کوه الوند

پست نماید مثنوی

هر که گردن بدعوای افرازد خویش تن را بگردن اندازد ۵
سعدی افتاده است و آزاده کس نیاید بجنگ افتاده
اول اندیش و انگلی گفتار پای پیش آمدت و پس دیوار
تخلی بنده من دلی نه درستان شا بهم من دلی نه در کنعان
لقمان را گفتند حکمت از که آموختی - گفت از نابینایان که تا جا می
نه بیند پای نهند - قَدْ لَمْ يَخْذُ مَوْجَ قَبْلَ الْوَلُوجِ مصراع ۱۰
مردیت بیازماید و انگه زن کن و قطعه

گر چه شاطر بود در دوس بجنگ چه زند پیش باز روین جنگ
گر به شیر است در گرفتن موش لیک موش است در صاف پنگ
اما با اعتماد و سعت که چشم از عوایب زیر دستان بپوشند - و در افشای
جرایم کمتر آن نکوشند - کلمه چند بطریق اختصار از نوادر و امثال و ۱۵
شعر و حکایات و سیر ملوک ماضی رحمه الله درین کتاب درج کردیم - و
برخی از عمر گرانمایه بر دخیج - موجب تصنیف کتاب این بود - و با این

التوفیق - قطعہ

بماند سالہا این نظم و ترتیب ز ماہر ذرہ خاک افتادہ جائے
 غرض نقشی ست کز مایا د ماند کہ ہستی را نمی بینیم بقائے
 مگر صاحب دلے روزے رحمت کند در کار درویشان دعائی
 آسمان نظر در ترتیب کتاب و تہذیب ایجا ز سخن را مصلحت
 دید تا برین روضہ غنا و حدیقہ غلبا را چون بہشت بہشت باب اتفاق
 افتاد۔ ازین مختصر آمد تا بجلالت ناسخا۔ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِالصَّوَابِ
 وَالْبَیْہِ مَجْمَعُ وَالْکَآبِ

انتخاب از انوار سہیلی

باسمِ مہرِ منافعِ موافقتِ دوستانِ معاہداتِ ایشان

را می گفت برہمن را کہ شنیدم داستانِ دوستانِ کہ بسی غمازی مفسد
کار ایشان بعد اوت انجامیدہ بیگناہی بقتل رسید و این دو تعالے
سکافاتِ آن غذا رفتہ انگیز بوسے رسانید اکنون اگر وقت اقتضا کند
بیان فرماید حالتِ دوستانِ یکدل و یکجہت و برخوردنِ ایشان از نمل
محبت و مودت و در دفعِ خصمانِ ہم پشت و یکدست بودن و در صفا
دیگری را بر رخصائے خود تقدیم نمودن۔ برہمن گفت قطعہ

اے خسرو زمانہ کہ از رویِ محبت مسند فر از گنبدِ اختر نہادہ

با و ابلق سپہر ترا رام کن ز نظر صد داغِ جبینِ مہ و خور نہادہ

بدانکہ نزد خردمندانِ کامل الذات و ہنرمندانِ ستودہ صفات ہیچ

نقدے گرانمایہ تر از وجودِ دوستانِ محض و ہیچ درجہ بلند پایہ تر از

حصولِ یارانِ خالص نیست۔ بیت

ز آنکہ در آفاقِ زیرناو پیر ہیچ کس از یار ندارد گنیر

و هر آئینه جمعی که سکه محبت ایشان در دار الضرب اخلاص بسکته
 و فاداری آرایش یافته و نهال مودت شان در روضه اختصاص
 بر شمع یکجستی و رضای جوئی پرورش پذیرفته - راحت روح و مدد فیض و
 ققوح اند و فائده و دستان بسیار و منفعت ایشان بیشمار است از جمله
 آنکه در ایام دولت مرد و مواد محبت و معاشرت باشند و در زمان
 نکبت طریقه معاشرت و وظیفه همراهی و مظاهر تسلوک دارند قطعه
 یاریدست آنکه بس یکس است هر که مر او را بجهان یار نیست
 زمین همه نعمت که درین عالم است هیچ به از یار و وفادار نیست
 و از جمله حکایات که در باب یاران یکدل و دستان هم پشت بر صفحات
 تواریخ ثبت کرده اند حکایت زاغ و موش و کبوتر و سنگ پشت و آهو
 بغایت مثالی روشن و قصه شیرین است - آری پرسید که چگونه بودست آن -
 حکایت بر همین گفت آورده اند که در ناحیت کشمیر موضعی دلیزیر
 و مرغزار سی بی نظیر بود چنانچه روی زمینش از کثرت ازهار مانند
 صحن آسمان آراسته بود و از عکس ریاحین عطر نیزش پر ز غ
 چون دیم طاووس نمود و همیشه نوی

زهر سوخته چون آب حیوان چرخ لاله هر جانب فروزان
 بنفشه رسته و سبیل دمیده نسیم صبح جیب گل دریده

شقاق بریکے پایستاده چو برشاخ زمر و جام باده
 سبب آنکه در آن مرغزار شکار بسیار بود صیادان آنجا آمد و شد
 بیشتر کردندی و پیوسته همت صید و خوش و قید طیور دام حیل گسترند
 آن بیشه زانگی بر درختی بزرگ آشیانه گرفته بود و از صفحہ
 من نهال نکتہ حُبِّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيْمَانِ مطالعہ کردہ روزی
 ۵ درخت نشسته زیر و بالامی نگریست و براست و چپ نظر
 ناگاہ صیادے دید کہ دامی برگردن و توبرہ بر پشت
 روست بچیل ہرچہ تمام تر روسے بدان درخت نہادہ می آید
 زراغ تبرسید و با خود گفت - قطعہ

۱۰ من را چو افتاد دست کہ بدین اضطراب سے آید
 یست کز چہ سبب این چنین باشتاب می آید
 و ممکن کہ بقصد من کمر بسته باشد - و برای صید من تیر تدبیر در کمان
 ترویر پیوستہ - و حالا خرم اقتضای آن میکند کہ جائے نگاہ دارم
 می نگرم - مصرعہ تا بہ بینم کہ چہ از پردہ بردن می آید
 ۱۵ زراغ در پس برگ متواری شدہ دیدہ ترصد بر گماشت - و صیاد
 بپاسے درخت آمدہ دام باز کشید و دانہ چند بر بالای آن پاشیدہ
 در کمین گاہ نشست - ساحتی بر آمد فوجی کہوتران در رسیدند - و سر داری

ایشان کبوتری بود که اورا مَطْوَقَه گفتند بانهی روشن و
 زیر کی تمام و فمی کامل دھدسی قوی و این کبوتران مبتا بحت او
 مباحات نمودند و بمطاردعت و ملازمت او افتخار کردند و
 روزگار در خدمت او که سرمایہ صلاح و پیرایہ فوز و فلاح بود بسر بردند
 چند آنکہ چشم کبوتران بردانہ افتاد آتش گرسنگی شعلہ زدن گرفته عنان
 اختیار از کف اقتدارشان بیرون برد۔ مَطْوَقَه از روی شفقتی کہ مہتران
 بر کبوتران لازم است۔ ایشانرا بجانب تامل و تاقی میل داد و گفت

نبرد

نزد او حرص بجمعیل سوی دانہ مرد ہوش باش کہ دہیست زیر پیردانہ
 جواب دادند کہ اسے مہتر کار با مضطر رسیدہ و مہم بغایت اضطراب
 انجامیدہ۔ با حوصلہ تہی از دانہ و دلی پُر از اندیشہ مجال استماع نصیحت
 و محل ملاحظہ عاقبت نیست۔ و بزرگان گفتہ اند۔ بیت

گر سنہ بر بلا دلیر بود زان کہ از عمر خویش سیر بود
 مَطْوَقَه دانست کہ آن حریصان دانہ جوے را یکمند و غفلت مقید
 نتوان ساخت و بر سن ملامت از چاہ غفلت و جہالت بر نتوان کشید۔

بیت

ہر کہ در بندگے حرص افتاد مشکل از بند او شود آزاد

خواست تا از ایشان کناره کرده بگوشه بیرون رود - قائد قضا گردن
 او را بزنجیر تقدیر بسته جانب دامن کشید - مصرعه

سجده بی بصر من میروم او میکشد قلاب را + آلفصه مجموع آن کبوتران
 یکبار احتیاط را بر طرف نهاده فرود آمدند - دانه چیدن همان بود و
 در دامن صیاد افتادن همان - مطوقه فریاد بر کشید - نه با شما گفتیم که
 عاقبت شتاب کاری ناستوده است و بی تامل در کارها شروع کردن
 ناپسندیده - فرد

طریق عشق پر آشوب و آفت ایل + بقیه آنکه درین راه با شتاب رود
 حیرت و خجالت بر کبوتران مستولی شده دم در کشیدند و صیاد از کمین گاه
 بیرون آمده با شادی تمام دوان شد - تا ایشان را در قید ضبط و
 ربط آورده بمنزل خود مراجعت نماید - کبوتران را که چشم بر صیاد افتاد
 با اضطراب درآمدند و هر یک از ایشان در خلاصی خود کوشیده پربال
 میزدند - مطوقه گفت ای یاران شما هر یک در نجات خود سعی می نماید
 و از خلاصی دیگر بیدمان تغافل می ورزید مصرعه

چنین مانده شریاران است + درند هب و محبت فتوی بر آن است
 استخلاص یاران را از خلاص خود مهم تر دانستند - چنانکه گویند وقتی که
 دو رفیق با یکدیگر در کشتی نشسته بودند ناگاه در نزدیکی ساحل آن کشتی

بشکست ہر دو در آب افتادند۔ ملاحی از کنار دریا خود را در آب فکند
و عزم کرد کہ یکے از ایشان را بگیرد بہر کدام کہ میل کردے فریاد برآورد
و گفتے۔ **ہیت**

کہ اسی پیر اندرین گرداب تشویر مرا بگذار و دست یار من گیر
و اگر شمار قوت آن نیست کہ حیات یار را بر زندگانی خود ترجیح نماید
و نجات او را از سنگاری خود بہتر شمرید۔ بارے ہمہ بطریق معاونت
و موافقت قوتی کنید تا باشد کہ بہرکت این دفاق و اتفاق دام
از جایی برگرفته شود و ما ہمہ را باقی یا بیم کہوتران فرمان بجای
آوردہ ہمہ در قوت متفق شدند و بدان حیل دام را برکنندہ سر خود
گرفتند۔ صیاد با وجود اینحال بر پے ایشان می دوید و با امید آنکہ آخر
در مانند و پیفتند۔ دیدہ در ہوا دوختہ میرفت۔ زلاخ با خود اندیشہ کرد
کہ مدتهاے مدید باید تا چنین صورتی عجیب از کتم عدم بعرضہ وجود آید
و من از مثل این واقعہ ایمن نیستم۔ اولی آنکہ برابر ایشان شتافتہ معلوم
کنم کہ عاقبت کار ایشان بچہ انجامد۔ و آن تجربہ را ذخیرہ روزگار خود
ساختہ در وقت احتیاج بکار برم۔ **نبرد**

بروز تجربہ روزگار بہرہ بگیر کہ بہر دفع حوادث ترا بکار آید
نذراخ در پی ایشان پرواز کرد۔ مطلقہ با قوم خود دام را بر داشتہ

می پرید و صیاد حریص شوخ چشم دیده در ایشان گماشته راه می پیود
 مظلومه چون دید که هنوز صیاد و پرپی ایشانست و قوت طامعه در حرکت
 آمده او را بر آن میدارد که از پاس نه نشیند تا ایشان را بدست
 نیارد. روی بیاران کرد و گفت این ستیزه روئے بحد تمام کمر مقصد را
 بر بسته است و در پی قتل ناشسته و تا از چشم او ناپدید نشویم دل از ما
 برنگیرد و صواب آنست که بسوئے آبادانی ما میل کنیم و بجانب باغها
 و درختها پرواز نماییم تا نظر او از ما منقطع شود و نوید خجالت زده باز
 گردد. کبوتران بر طبق اشارت او راه بتافتند و از جانب دشت و
 صحرا بطرف عمارات شتافتند. صیاد چون ایشانرا ندید بحسرت تمام
 باز گردید. و زان همچنان میرفت تا کیفیت خلاصی ایشان معلوم
 کند و آنرا برای دفع همان واقعه و علاج همان حادثه ذخیره سازد
 تا بمضمون السَّعِيدُ مَنْ وَعِظَ بِغَايَةِ كَارِ كَرْدِهِ باشد قطعه
 غافل آنست که در تجربه نفع و ضرر از حریفان دگر بهره خود بردارد
 هر چه دانست که از آن نفع رسد بستاند و آنچه از وی ضرری فهم کند بگذارد
 کبوتران از دغدغه صیاد این شده در وجه استخلاص خود بمطوقه رجوع
 نمودند و آن خردمند راست تدبیر بعد از تفکر و تدبیر جواب داد که را
 من چنان اقتضا میکند که بی معاشرت یار و فاراد ازین مهلکه روی

نجات نیست۔ مصرعہ بی ہمر ہے این راہ بستر نتوان برد
درین نزدیکی موشے است زیرک نام از دوستان من بزیادتی وفا
اختصاص یافته و در آئین مروت از سایر یاران و ہواداران برتر آمدہ

بیت

رفیقِ مخلص دیار وفا دار کہ در یار سے نذر دجز وفا کا
یگمن کہ بہد گاری او ازین بند رہائی رونماید و ازین مخاطره خلائی
دست دہد پس بویرانہ کہ مسکن موش در وی بود فرو آمدند و نزدیک
سورخ اورفتہ حلقہ در ارادت بجنبا نیندند۔ صدای مطوقہ بگوش زیرک
رسید۔ بیرون آمد و چون یار خود را بستہ بند بلا دید جوی خوانا بہ از چشمہ
چشم بر صفحہ رخسارہ روان ساخت و آہ در آلود از جگر سوختہ با وج
سپہر کہو در سانسید و گفت۔ مثنوی

چہ حالت اینکہ می بینم چہ است درین حالت شکیبائی محال است
من امی یاران چسان فارغ نشینم چو یارِ خویش را بربند بینم
آے یار عزیز و اے رفیقِ موافق بکدام حیلہ درین بند افتادی و بچہ
سبب بدین رنج گرفتار شدی۔ مطوقہ جواب داد کہ انواع خیر و شر
و اصنافِ نفع و ضرر با حکام قضا و قدر باز بستہ اند ہر چہ کاتبِ ارادت
در دیوانِ ازل بقلمِ مشیت بر صفحاتِ احوالِ مخلوقات کشیدہ لایست

که در عرصه وجود بجلوه آید و احترام و اجتناب اذان هیچ فائده ندهد و هر
 قلم تلخی و شیرینی اسی پسر رقت است اگر ترش بنشیند قضا چه غم دارد
 و مرا قضای ربانی و تقدیر یزدانی درین ورطه هلاک انگند و دانه را
 بر من و یاران من جلوه داد و با آنکه ایشانرا از بسکی و ثواب زدگی
 منع میکردم و بر تهنگ و ترک احتیاط ملامت مینمودم دست تقدیر پاره
 غفلت در پیش دید بصیرت من نیز فرو گذاشت و عقل روشن رای
 و خرد دور بین مرا در حجاب تیره جهالت و نادانی باز داشت و جمله
 بیکبار در دست محنت و چنگ بلیت گرفتار شدیم - موش گفت آ
 عجب که چو تیرک با اینهمه خرم و دور بینی بانازله قضا متفاوت
 ۱۰ نتواند کرد و تیر تقدیر را بسپر حیل و تدبیر رد نتواند ساخت - مطوقه گفت
 اسی زیرک ازین سخن در گذر که کسانیکه بقوت و شوکت و عقل و بصارت
 از من بیش اند و بجاه و مال و فضل و کمال از من بیش با تقدیر ازلی
 نتوانند کوشید و از قضای لم یزلی سر نتوانند کشید - کارا داد بقضایا
 و کلام حقیب حکیم چون حاکم نافذ الامر قضا سلسله ارادت در جنبان
 ۱۵ ماهی را از قعر دریا بفضای هوا رساند و مرغ را از اوج هوا بفضای
 زمین نشاند و هیچ آفریده را در امر قضا و قدر چاره نیست جز تسلیم
 درضا - شتوی

گر شود ذرات عالم پیچ پیچ با قضای ایزدی هیچ اند و هیچ
چون قضایرون کند از چرخ سر عاقلان گردند حسب سله کور و کور
ماه بیان افتند از دریا برون دام گیر و مرغ پران راز بون
این قضایا دیست سخت و تند خو خلق چون خس عاجز اند و پیش او
و بیاید دانست که دانا را در باب جریان فرمان قضایر و همان حکم
نادانست و رعیت حقیر در ورطه تقدیر با سلطان عالم گیر یکسان

بلیت

بزد و زرنشاید و احکام قضا کردن نمیرسد کسی را در قضا چون چو کردن
زیرک گفت ای مطوقه دل خوش دار که هر لباسی که خیاط ارادت آید
بر بالاسی یکی از ملازمان عتبه عبودیت می دوزد خواه گریانش
بگوئے دولت آراسته و خواه دانش بطران محنت پیراسته بی شبهه
محض عنایت و عین کرمست غایتش آنکه بنده بحقیقت آن حال
دانا و بطیفه که در ضمن آن اندراج یافته بینا نیست - و بینایان درین
در یعنی گفته اند - فرد

بزد و صاف تراکان نیست هم در کش که هر چه ساقی بازخت عین الطاف
و آنچه ترا پیش آمده چون نیک درنگی صلاح حال دران بوده - و
بزرگان گفته اند - نوش صفایی نیش چنان باشد و گل راحت بی خار

محنت نرودید - مصرعه بسا مراد که در ضمن نامراد هیاست
 و چون زیرک این فصل فرو خواند و بریدن بندها که مطوقه بدان بسته بود
 اشتغال نمود - مطوقه گفت ای دوست مهربان نخست بند یاران را
 بکشای و خاطر از مهم ایشان جمیع فرموده بجانب من گرامی موش
 بدان سخن التفات نمانوده بکار خود مشغول بود - مطوقه دیگر بار از روی
 مبالغه گفت که اسے زیرک اگر رضای من طلبی و بحقوق دوستی قیام
 مینمائی شرط آنست که اول یاران مرا از بند رهایی دهی و بدین کرم
 طوق منست برگردن جان من نمی - موش گفت این حدیث مکرر
 ساختی و مبالغه بجدا فرط رساندی مگر ترا بنفس خود حاجت نیست و
 آنرا بر خود حقی نمی شناسی و از نکته "ایکاً انفسیک" تغافل می نمائی -
 ۱۰ مطوقه گفت مرا ملاست نباید کرد که منشور پیشوائی این کبوتران بر نام
 من نوشته اند و هذا القصد احوال ایشان بر ذمه اهتمام خود گرفتارم
 ایشانرا از ان روی که رعیت من اند بر من حقی ثابت است و مرا ازین
 سبب که مهتر ایشانم بر ایشان حقی لازم و بعدا که ایشان از عهده حق
 ۱۵ من بیرون آمده اند و بدو گاری و معاونت ایشان از دست صیاد
 بجسته ام مرا نیز از حلقه لوازم حق گزاری بیرون باید آمد و شر الط
 پیشوائی بادا باید رسانید - دهر پادشاه که آسایش خود طلبد و رعیت را

بسته بند محنت بگذارد بسی بر نیاید که مشرب عشرتش تیره و دیده دود

خیزه گردد - بلیت

نیاید اندر دیار تو کس چو آسایش خویش خواهی پس

موش گفت بادشاه در میان رعیت بشا به جان است در جسد و بنا

دست در بدن پس ملاحظه حال اولی باشد چه اگر دل بصلح است

فساد اعضا چندان مضرتی نرسد و عیاداً باشد اگر دل بزیان آید نماند

اجزای هیچ سود ندارد - بلیت

چاکران کم اگر شوند چه غم از سرشته مباد موی کم

مطوقه گفت می ترسم که اگر کشادن عقد های من آغاز کنی بعد ازین

ملول شوی - و یاران من در بند مانند و چون من بسته باشم جز

لال تو بکمال رسیده باشد جانب من فرو نخواهی گذاشت و از ضمیر

خود در اجمال نجات من رخصت نخواهی یافت و نیز در هنگام بلا بایک

شرکت داشته ایم - در وقت خلاص و فراغت نیز موافقت نمودن

محض مروت خواهد بود همیشه نوی

گر شمری یار کس را شمار کو بود اندر غم و شادایت بار

دوست که در شادی و غم نیست دوست زو چه شوی شاد که غم خود هم آید

موش گفت عادت اهل کمر است نیست و عقیده ارباب قوت آید

دربین خصلت ستوده و سیرت پسندیده اعتقاد و خلالت بدوستی توصافی تر
 گردد و اعتماد در عایا بر کرم و جلال غرضی تو بیفزاید۔ **بلیت**

دوستی را چنین کسے باید کہ از و کار بسته بکشاید
 پس زیرک بجدی تمام در غلبتی مالاکلام بندهای یاران را برید و در
 آخر همه گردن مطوقه را از طوق بلا خلاص داد کیو تران اوراد واع کرده
 ۵ امین و مطمئن باشیانه خود باز گشتند و موش بسورخ فروشد۔ چون
 زاغ دستگیری موش و بریدن بندها مشاهده کرد بدوستی و ہمدمی او
 رغبت نمود و مصداقت مرقفت اورا غنیمت شگرن دانست و با خود گفت
 من از ان قصه کہ کیو تران را افتاد امین نتوانم بود۔ لاجرم از دوستی
 ۱۰ چنین کسی کہ در وقت بلا دستگیری نماید مستغنی نتوانم گشت۔ شوشی
 مشرق و مغرب همه پر بہم است لیک ازین گونه کہ میباید کم است
 یار غرض جوے فراوان بود ہر کہ کشد بار تو یار آن بود
 پس زاغ آہستہ بدر سورخ موش آمد و آواز داد موش پرسید کہ
 کیت۔ گفت منم زاغ و با تو ہم ضروری در پیش دارم۔ زیرک
 ۱۵ شوشی بود خردمند کافی گرم و سرد روزگار دیدہ نیک و بدایام مشاهده
 کردہ در ان موضع از بہت گریز گاہ چندین سورخ آمادہ ساخته
 و از ہر کیسہ بدیگرے راہ بریدہ و چارہ حادثہ ہا را پیش از وقوع خنثی

دیتار هر کاری بر حسب حکمت و فراخ روی مصلحت پرداخته - چون آواز زنا
شنید بر خود بی پیچید و گفت ترا با من چه کار و مرا با تو چه نسبت - زنا
صورت حال از اول تا آخر باز راند و اطلع بر حسن عهد و فطرت و فادار
در حق کبوتران باز نمود و گفت مرا کمال مروت و هواداری و جمال تو
در حق گزاری تو معلوم شد و بدانشتم که ثمره دوستی و نتیجه محبت چنگ
پیشانی رسید و برکت مصادقت و مودت تو از ان ورطه های خلأ
یافتند - بگلی بهمت بردوستی مقصود گردانیدم و آمده ام تا شرط اقتدار

در مخالفت بجای آرم پلست

داریم بسوی تو بسی دل نگرانی حال دل خود با تو بگفتم و تو دانی
موش جواب داد که میان من و تو راه مصاحبت سسد و دهرت و طریق

مواصلت ممنوع - فرد

ببازار تو سودی جز زیان جان نمی بینم که بعد از شیرین آمد میان ما درین سود
برد آهن سردکوب و قدم در طلب چیزیکه بدست آمدن آن همه چه مغرور
باشد منه که جستن آنچه در حیر امکان نباشد مثابه کشتی خشکی راندن
واسپ بر روی دریای خفق - و هر که جرئت و جوی محال تگاپوی کند

بر خود خندیده باشد و جل خود بنظر ارباب خرد جلوه داده - فرد

این دام بیر قصد شکاری دگری کن کان صید که دیدی بکنده تو ناب

زباغ گفت ازین سخن درگذر که ارباب کرم اهل احتیاج را محروم نگذارند
و هر که روی بدرگاه صاحب دولتان آرد پشت دست بر حسین نیاز دارد
نزنند و من از حوادث زمان پناه بدین بارگاه آورده ام و در وقایع
دوران این آستانه لجاجت و ملاذ خود ساخته بلیت

جز آستان تو ام در جهان پناهی نیست سر مرا بجز این در عالم گاه نیست
حالا چون خاک همین سر کوی را ملازم گرفته ام و آب روی خود در ملازمت
این حریم حرمت دانسته نه بخور روی می تابم و نه بجفا جانبی دیگری شتابم

فرد

گر بشم شیر سیاست می نوازی حاکمی و بر بشرف غلامی می پذیری بنده ام
موش گفت ای زباغ حیل را بگذار و دانه فریب بر روی دام زرق
میفکن که من طبیعت بنی نوع ترا نیکو می شناسم و چون تو جنس من
نیستی از صحبت تو می هراسم - مصرعه روح را صحبت ناهنجس غذا نیست المیم
بهیچ صورت من بر تو امین نیستم و هر که با کسی مصاحبت ورزد که برود
امین نتواند بود بدو آن رسد که بدان کبک رسید - زباغ پرسید که
چگونه بوده است آن؟

حکایت ۴ موش گفت آورده اند که کبک دری در دامن کوهی
میخراشد و غلغله صدای نهفته اش در گنبد سپهر می پیچید - قضا را

باز سے شکاری در آن ہوا میگذشت چون باصرہ اش خرامیدن
 کبک را شاہد نمود و آواز خندہ اش بر سامعہ او مرد و فرمود دل
 باز بجنب او مائل گشت و طرح مصاحبت او بر لوح خیال کشیدن گرفت
 با خود اندیشید کہ تکیکس را درین عالم از مصاحبی مناسب چارہ نیست
 و از یار موافق و رفیق مہربان گزیر نہ و در امثال آئندہ است کہ ہر کہ
 بے یار بود پیوستہ بیمار بود۔ پلیت

کسے کا نہر جہان یاری ندارد درختِ عشرتش بارے ندارد
 و آین کبک یاری خوش منظر خندان روی سبک و شیرین زبان لطیف
 حرکات و دل و صحبت چنین رفیقی تازہ و خرم گردد و سینہ بجنب
 این نوع مصاحبی مشحون و بی غم بود۔ رباعی

یاری باید چگونہ یارے باید یارے کہ گرہ زکار من بکشاید
 ہر گز کہ جمالِ غویشتن بنماید ز آئینہ دل غبارِ غم بزداید
 پس آہستہ بجانب کبک مائل شد و کبک را نظر بروی افتاد و در کنار
 خود را بشکافِ سنگی رسانید۔ باز از ہوا در آمدہ پیش آن سوراخ نشستہ
 صورتِ ماجرا باز نمود و گفت اسی کبک پیش ازین از ہنرهای تو غافل
 بودم و فضل و کمالِ تو بر من ظاہر نہ بود امروز بواسطہ تہققہ تو انبساطی
 در دل من پیدا آمد و خرامیدن و فریب تو مرا حسید کردہ۔ توفیق میدار

که من بعد از من ترسان و هراسان نباشی و بمصاحبت و مواصلاست
من میل نمائی که مقدمه محبت نتیجه منفعت بیدهد و شجره و داد ثمره مراد
می آرد - فرد

نخلی ست محبت که از ویو مقصود هر چند کسی بیش تر بدیش بر آرد
کبک آواز داد که ای قهرمان کامگار دست ازین بیچاره محنت زده باز
دیک کبک دیگری خورده انکار - فرد

من و دیدار تو هیات چه فکر است خطا من وصل تو عفا الله خیا نیست مجال
هرگاه که آب و آتش با یکدیگر انضمام پذیرند مصاحبت من و تو تصور توان
کرد - و هر وقتیکه سایه و آفتاب با هم مجتمع شوند مرافقت من با تو خیال
توان بست - مصرعه
۱۰ زین فکر در گذر که بجای نمیرسد

باز گفت اے عزیز باخ و اندیشه کن که مرا غیر مهر بانی چه بر آن میدارد
که با چون توئی بتلطف سخن باید گفت نه چنگالی من نقصانی دارد که از
صید امثال تو باز مانده باشم و نه در منقار من فتورے و قصوری واقع
شده که از طعمه خود عاجز آیم همین بیش نیست که داعیه همدی و محبت
و تمنای آشنینی و مواصلاست تو مرا بر تحریک سلسله محبت تو میدارد و
۱۵ ترا از صحبت من فوائد بسیار متصور است اول آنکه چون انبای جنس
من بینند که ترا در خلای بال حمایت خود پرورش میدهم دست تعدی

از دامن تو کوتاه ساخته بدیده حرمت در تو نگردد تو خوش بفرانغت خاطر
طوف کوه صحرایینمای دیگر آنکه ترا با ایشان خود رسانم تا بموضع رفیع و
مسکن منبع برآمده از بنی نوع خود برقص در جات ممتاز گردی و دیگر
از طائفه تو جنتی ملائم نیکو صورت که رغبت تو بمناکحت او صادق باشد
بیارم تا با او دست معاشرت در آغوش آورده روزگار برادر دل بگذرانم

بیت

نه از زمانه جفا و نه از سپهر ملال امید حاصل و جام مرام مال مال
کجک گفت تو امیر مرغانی و عنان اختیار طیور بقضه اقتدار است و
من یکم از رعایا و خراج گزاران تو ام و مثل ما کسان از مذلت و
خالی نباشند در آن وقت که من بالقات تو مستظهر و با اتهام تو امیدوار
باشم نیکن که صورتی از من صادر گردد که ملائم طبع شریف نباشد و
سرینجه غضب خداوندی و مار از نهاد من بر آرد و همان به که با گوشه
خلوت در سازم درایت ملازمت حکام که متضمن خطرات کلی است بنفیر از

بیت

تماشای رخ خورشید خود نمی بینم همان بهتر که چون سایه پس یواز بشنم
باز گفت ای برادر شنیده و ندانسته که دیده دوستی از دیدن عیب نابینا
است و هر زشتی که از دوست در وجود آید بغایت زیبا بیناید - بیت

زهر ترا دوست چه داند شکر عیب ترا دوست چه بیند هنر
 و تن چون افعال ترا بدیده محبت مشاهده مینمایم و رقیم اقوال و احوال
 ترا بر دفتر مودت ثبت میفرمایم چگونه خطا در گفت و شنید تو توانم
 کشید و بچه تاویل قول فعل ترا عیب توانم کرد **مصرعه**
 دیده دوست عیب بین نبود + کبک هر چند عذرهای پسندیده تقریر
 کرد باز جواههای معقول و دلپذیر در مقابله آن باز ماند - و در آخر
 بجهت و پیمان کبک را از سوراخ بیرون آورد و یکدیگر را کنار گرفته
 بار دیگر معاهده محبت را بسوگند موکد ساختند و باز او را برداشته آبشیا
 خود آورد و با یکدیگر خوش برآمده بعیش و طرب میگذرانیدند - چون
 دوسه روز برین حال بگذشت و کبک از جانب بازاین شد طریق
 گستاخی پیش گرفته سخنان دلیرانه گفتی و در میان مکالمه بی تقریب
 فمقه زدند و باز بهجت عالی آزارنا شنیده پنداشته از سر انتقام
 درگذشتی اما کینه آن در سینه می جا گرفت و می تار و ز می باز اندک
 ضعیفی طاری شده بود و پنهانچه بهجت طعمه حرکت نمیدانست نمود همه
 روز در آشیانه بسر برد چون شب درآمد حوصله از غذائی که داشت
 نثی ماند آتش جوع بالا گرفته نفس سببی را در حرکت آورد و کینه با
 کبک که پیروز زمان صبح شده بود باز را خشم آلود ساخت هر چند

ناصح خود صورت عهد و پیمان بنظر دی درمی آورد و بگوشه چشم قبول
در آن نمی نگرست و برای شکستن عهد و خوردن کبک بهانه می جست
کبک آثار غضب در بشیره او مشاهده نموده و برای العین پلاک خود
آلوده دیده آب سرد از دل پر در آورده و گفت - فرد

چو عاشق میشدم گفتم که بدم گو میفرمود چه دانستم که این دریا بیخ خویشان دار
در اینجا که از اول حال نظر بپایان کار نیفکنم و با غیر جنس خود در پیوستم
و معظمت بزرگان را مضرعه که از مصاحب نا جنس استراز کند
فراموش کردم لاجرم امروز کشتی عمرم بگردابی در افتاده که ملاح تیر
از خلاص آن عاجز هست در شتیه خاتم بوی گسخته که سرگشت تفکر در پیوست
آن متحیر - بیت

نه از رفیق و فادان از حیات امید نه از سپهر بشارت نه از زمانه نوید
با خود این نوع سخنان میگفت و باز همچنان متکلب از ارکشاده و متقار
خو بخوار بر هر ستم آب داده بهانه جوئی پیش نهاد کار خود ساخته بود چنان
کبک از روی احتیاط ملاحظه کرده شرط ادب مرعی میداشت باز
بیخ بهانه که بدان قصد وی توان کرد نیافت آخر الامر بی طاقت شده
از روسه غضب کبک را گفته ردو باشد که من در آفتاب باشم و تو
در سایه بسربری کبک گفت ای امیر جهانگیر حالا شب هست و تهم

الم راسایه ظلمت فرد گرفته شما از تاب کدام آفتاب بزرگمت اید من
در سایه چه چیز استراحت دارم - باز گفت ای بی ادب مراد و نگوس
می سازی و سخن مراد میکنی سزای تو بدیم گفتن بهمان بود و او را از بیم
بر دریدن و خوردن بهمان - فرد

- ۵ دیدی آن قهقهه کبک خرامان حافظ که ز سر پنجه شاهین قضا غافل بود
و این مثل برای آن آوردم تا بدانی که هر که با غیر جنس خود صحبت دارد
با کسیکه از حضرت او امین نتوان بود روزگار گزارد مانند کبک درسی جان
نازنین در سر کار مرافتت کرده روز عمرش سپری گردد - و بهین منوال
من طعمه تو ام و هرگز از طمع تو امین تو ام ز نیست پس میان من و تو
۱۰ راه مجالست بچه تا ویل کشاده گردد و اسباب موانست بچه حساب
آماده شود - زانگ گفت ای زیرک بعقل خود رجوع کن و نیکو باز اندیش
که مراد را ندانی تو چه فائده باشد و خوردن تو چه سیری آورد و در بقای
ذات و حصول محبت تو هزار فائده مقرر هست و صد هزار منفعت متصور
و شنود که من در طلب تو راه دور دراز طی کرده باشم و تو روی از من
بگردانی و دست رد بپسینه امید من باز نمی و با این سیرت نیکو و سیرت
۱۵ پاکیزه که تو داری نمیید که حق غربت من ضائع ماند و غریبی از آستانه تو
نا امید باز گردد - فرد

تیمار غریبان سبب ذکر جمیل است چو نست که این قاعده در شهر نشینست
 دامن از مکارم اخلاق که از تو مشاهده کرده ام گمان نبرم که مرا از کرم خود
 محروم مطلق سازی و مشام رجای مرا بر اسخه روح پرور ملاطفت موعظ گردان
 ع از تو غریب کی بود رسم غریب پروری + قوش گفت هیچ دشمنی آن مقدار
 اثر ندارد که عداوت ذاتی چه اگر میان دو تن عداوت عارضی پدید آید باز نک
 وسیله رفع آن ممکن باشد و پختیزی سببی دفع آن میسر گردد - اما اگر در اصل
 دشمنی افتاده باشد و از هر دو جانب اثر آن در ضمیرها شکمن شده و با آن
 عداوت قدیمی خصوصیت مجدد نیز منظم گشته و سوابق مجادلت با لواحقین بنا
 اقراران یافته ارتقاء آن هیچ وجه در دایره امکان داخل نیست و اندفاع
 آن همه حال از خیز قوت بشری خارجست و عدم آن با تعدد ذات هر دو
 باز بسته خواهد بود - مصرعه تا سر زود خیالش از سر زود + و حکما گفته اند
 که دشمنی ذاتی دو نوعست یکی آنکه ضرر بر جانب یکی از آن دو خصم منتهیست
 گاهی این از آن متضرر میشود و گاهی آن از این متاثر میگردد چنانچه دشمنی
 میل و شیر که ملاقات ایشان بیحاربت امکان ندارد و اما چنان نیست که ضرر
 در یک جانب مقرر باشد و نه بریت بر یک طرف مقصور بلکه در بعضی اوقات
 شیر و زبان ظفر یابد و در برخی از منته پیل دمان فیروز آید - و این نوع عداوت
 بدان مرتبه متاكد نیست که زخم او مرهم پذیر نباشد بجهت آنکه هر کرا نصرت

در جانب او وجود گیرد هر آئینه دلش تسلی خواهد بود - و نوع دوم آنکه همیشه
مضرت در یک جانب بود و منفعت بر جانبی دیگر چون دشمنی موش و گربه و
گرگ و گوسفند و جز آن که پیوسته مشقت بر یک طرف منحصر است و راحت ظنی
و دیگر را لازم و این عداوت بشنا به تاکید یافته که نه گردش چرخ آنرا تغییر تواند
و نه اختلاف زمان عقده آنرا تواند کشاد - و جایکه قصد جان از یک جانب
معلوم شد بی آنکه از جانبی دیگر آنرا در ماضی سابقه بوده باشد یا در مستقبل
صورت نه بندد - آنجا مصالحه بچه نوع ممکن باشد و ملاقات چه گونه دست دهد

رباعی

آن لحظه که روز و شب بهم پیوندند یار شسته مهر و سایه بر هم بندند
من با تو نشینم و در آن حالت نیز ارباب خرد تمام بر من خستند
تراغ گفت بجز آنکه که عداوت من با تو در اصل قطرت نبوده و اگر بنا می چس
مرا با تو دشمنی عارضیت آئینه دل من باری از غبار مخالفت مبر است و
مرآت خاطر با نکاس اشعه مهر و محبت میا و هر آئینه چون قاعده من القلب
إلی القلب روزنه مقرر است اسید دارم که دل بغل آن یار عزیز بر صدق
خلوص من اقامت شهادت نماید - ع تو پندار که دلبر ز دلت آگه نیست *
موش گفت مبالغه از حد میگذرانی و مراد بوسی تکلیف مینمائی و اگر در آن
تکلفی کنم تو نیز خود را بر آن داری یکن که باندک سببی سرشته محبت گسته

خود بهمان عادت اصلی و عداوت جلیلی باز گردی چنانچه آب هر چند مدتی مدید
در موضعی بنامد و راسته و طعم آن متغیر گردد هنوز خاصیت او باقی باشد چون
بر آتش ریزند از کشتن آن عاجز نیاید و صاحب دشمن چون نماز حجت
مارغی اعتماد را نشاید و موافقت با اعدا چون مخالفت با پلنگ تیز چنگ
باز آیشی نیز زد و حکما گفته اند بقول دشمن فریفته نباید شد اگر چه دعوی مودت
کند و بسخن او غره نباید گشت هر چند در اسباب مخالفت مبالغه نماید بیست
امید دوستی نوزد دشمنان کن چنان بود که طلب کردن گل از گلشن
در هر که بدشمن اعتماد کرده بترهات او مغرور گردد و افسون و افسانه او را بگوش ضا
اشماع کند او را همان پیش آید که آن شتر سوار را پیش آمد نراغ پرسید که چه گونه
بوده است آن حکایت موش گفت آورده اند که شتر سوار در اثنای
سفر موضعی رسید که آنجا کاروانیان آتش کرده بودند و بعد از رفتن ایشان
مردم باد آن آتش را تحریک داده در مقام اشتعال آورده بود شتر را از دست
بر هر طرف از اطراف بیابان در بهرینها افتاده و در هر گوشه صحرا لاله زاری پدید
آمده و در میان آن آتشی عظیم آبی بزرگ مانده و در مانده بهیچ جانب راه
نمی یافت و از بهیچ سو روی خلاصی ندانست نزدیک بود که چون ماهی بر تابه بریان
شود و چون کبک کباب بر سر آتش از دیده زهر بار خون چکان گردد - چنان
آن سوار را بیدار استغاثه نموده گفت - **بلیت**

۵

۱۰

۱۵

چه شود گر بکرم مر حمتی فرمائی گره از کار فرو بسته مایکشانائی
 سوار مردی بود خدا ترس و مهربان چون زاری مار میشنید و مضطرب بپا چرگی
 او دید با خود اندیشه کرد که اگر چه مار دشمن آدمیان است اما حالادرمانده و حیوانست
 هیچ به ازان نیست که بروی شفقت و رزوم و تحمّل احسان که جز سعادت دنیا د
 کر است آخرت بر بندهد و در زمین عمل بکارم پس تو بره که داشت بر سر نیزه
 تعبیه کرده اسبجا فرستاد و مار غنیمت دانسته در تو بره رفت و سوار از آخری
 چنداشته ویرا از میان آتش بر آورد پس هر تو بره بر کشاد و مار را گفت برو
 هر کجا خواهی و بشکرانه آنکه ازین بلا خلاص یافتی گوشه گیر و پیش ازین بنفشه
 آزار مردم مباحث که آزارنده خلق در دنیا بدنامست و در آخرت دشمن کامست
 بر سر از خدا و مسیادار کس ره رستگاری همین است و پس
 مار گفت ای جوان ازین سخن در گذر که من ترا دوشتر ترا تا زخمی زخم نزوم - و او
 گفت نه من با تو نیکوئی کرده ام و ترا از میان آتش بیرون آورده جزای من
 این دسزای من چنینست - **فرد**

از جانب من طرح وفا داری بود از پیش تو آئین جفاکاری چیست
 مار گفت آری تو نیکو کردی اما در غیر محل واقع شد و شفقت و رزیدی ملی
 با غیر مستحق وجود گرفت میدانی که من مظهر حرم و از من پست آدمیان
 نفعی نهند نیست پس چون در خلاصی من سعی کردی و با کسی که بدی مییست

کردنیکوئی بجای آوردی هر آئینه در مکافات آن المی تو باید رسانید چه نیکوئی
بایدان همان حکم بدی دارد بانیکوان - قطعه

چنانچه در روش شرح عقل ممنوع است بدی به نسبت پاکان و نیکوان کردن
بجای و در صفاتی که مردم آزادند بهیچ وجه نیکوئی نمی توان کردن
و دیگر آنکه بنص بعضی کلمه بعضی عدل و میان ما شما عداوت قدیمی در نیست
و عاقبت اندیشی اقتضای آن میکند که دشمن را سر کوفته دارند و بحکم اوست
الا سوادین دفع ما بر شما لازم است و فرمان آنکه سلامت ما را برهانکنند - تو
درین ماده ترک شرع و حزم گرفتی و رحم پیش آوردی و من هر آئینه ترا زخم زدم
تا دیگر از تجربه باشد - سوار گفت ای ما را ارضان در میان آر که در مکافات نیکو
بدی کردن در کدام ندهب درست باشد و صفای منفعت را بکند درت منفعت
پاداش دادن بچه طریق راست آید - ما گرفت عادت شما آدمیان چنان است
و من هم بقضای شما عمل میکنم و آنچه در بازار مکافات از شما خریده ام شما بفرستید
یک خطه بخراجه فروشی همه سال + هر چند جوان مبالغه کرد بجای نرسید - ما
میگفت که زودتر اختیار کن که نخست ترا زخم زدم یا ابتدا از شتر کرم - جوان گفت
ازین خیال بگذر که در مکافات نیکو بدی بمن نداد - ما جواب داد که این شنیده
آدمیان است و من هم بطریق آدمیان سلوک میکنم سوار این مدعا را انکار کرد و
اگر به مینه ثابت گردانی و بروفق دعوی خود گواه بگذرانی که بدین نوع مکافات

کردن عادت آدمیاست من زخم ترا بجان خریداری نمایم و هلاکت خود
 را چنی کردم ما نگاه کرد از دور گاومیشی دید که در صحرا میچرید گفت بیا به تحقیق
 این صورت از وی بر سر هم پس مارو شتر سوار برد و نزد یک گاومیش آمدند ما
 زبان بکشاد که ای گاومیش جزای نیکی چیست گفت اگر بنده بآدمیان
 می پرسی جزای نیکی بدی است اینک من مدتی نزد یک کی از ایشان بودم
 ۵ هر سال بچه زادمی و خانه وی از شیر و روغن پر ساختنی بنامی که خدائی واسه
 معیشت او بر من بود چون پر شدم و از زادن باز ماندم ترک نمیدادم
 گرفت و مرا از خانه بیرون کرده سر بصر ادا و بعد از آنکه مدتی در صحرا چریدم و
 بی کار میروم گردیدم اندک قوی بر من ظاهر شد و پدر و صاحب من اینجا
 ۱۰ گذر کرد و من بنظر او فریب نمودم تصابی آورد و مرا بد و فروخت و امر و مرا
 بدار اسلخ میبرند و داعیه کشتن من دارند اینک مکافات آن همه نیکی که تقریر
 کردم این بود مع حال من نیست یاران با که گویم حال خود ما گفت اینک
 شنیدی زخم را زود ترا داده باش شتر سوار گفت در شریعت بیک گواه حکم
 نمکنند گواهی دیگر بگذاران و هر چه خواهی بجای آر - مارو رنگریست و ختی
 ۱۵ بنظر وی درآمد گفت بیا تا از کن درخت پرسم - پس با اتفاق پیای درخت
 آمدند - مارو بر سپید که مکافات نیکی چه باشد گفت بنده بآدمیان
 جزای نیکی بدی باشد و پاداش منفعت مضرت و دلیل برین آنکه من درختی ام

درین بیابان رسته و خدمت آینده درونده را بر یک پاسی ایستاده چون
آدمی زادگرم زده و مانده از بیابان بر آید ساعتی در سایه من بیا ساید و
زمانی استراحتی فرماید آنگاه چون دیده بکشاید گوید فلان شاخ دسته تبر را
لائی ست و فلان وصله برای میل مناسب و موافق از تنه او چندین تنه
خوب توان برید و از آن چند در زیریا توان ساخت و اگر آره یا تبر داشته باشند
از شاخ و تنه من آنچه ایشان را خوش آید ببرد و میبرد و با آنکه از من راحت
یافته اند این همه محنت بمن می پسندند - فرد

من در اندیشه که چون بر سر او سایه کنم او در آن غم که چنان برکندم از بیابان
مار گفت اینک دو گواه گذرانیده شد - اکنون تن در ده که ترا زخم زخم - مرد
گفت جان بغایت عزیز هست و تا مقدور دل از متاع زندگانی برکنان
و شوار اگر یک تن دیگر درین قضیه گواهی دهد بمضائقه بدین بلاتن در داده
بقضای حق رضی شوم و در عجایب اتفاقات این بود که رو باهی نزدیک
استاده در حال ایشان نظاره میکرد و مقالات ایشان را بگوش و بوش
استماع می نمود - مار گفت اینک از آن رو باه پیرس تا چه جواب میگویند
از آنکه سوار از وی سوال کند رو باه بانگ بر مرد و زود که نمیدانی مکافات
نیک بدی باشد تو در حق این مار چه نیکویی کرده که سستی پاداش عقوبت شد
چون صورت حال باز راند - رو باه گفت تو مردی عاقل می نمایی سخن خلاف

چرا میگوئی - بیت

ز مقل کی روا باشد سخنهای خط گفتن
 تنبیه مردودان را خلاص ماجر گفتن
 تا گفت راست میگوید و اینک توبه که مراد بان از آتش بیرون آورده بر فقر آل بسته
 دارد - رو باه بر آشت که چگونه این سخن باور توان کرد که ماری بدین بزرگی در توبه
 بدین خردی گنجد - ما گفت اگر تصدیق نسکنی باز درین توبه روم تا معاصیه منی رو باه
 گفت اگر این صورت برای اعلین مشاهده کنم و صدق این مقالات را معلوم شود
 آن هنگام میان شما حکمی کنم که از راستی درنگزد و دریا و غرض را در دخل نباشد - مرد
 سر توبه بکشد و ما را بسخن رو باه مغرور شده در توبه در شد - رو باه گفت است

جوان چون دشمن را در بند یافتی امانش مده - فرد

دشمن چو بدست آمد مغلوب تو شد حکم خرد آنست امانش ندی
 مرد سر توبه بر بست و بر زمین نیز دتا مار گشته شد و شریر شر او منطفی گشته -

خلاق از ضرر او این شدند - مع آن چنان بد زندگانی گشته به +
 و فائده این حکایت آنست که خردمند باید که طریق خرم فرو نگذارد و بزار
 خصم مغرور نگردد و هیچ وجه بر او اعتماد ننماید تا بیلاسی او در نماند + رباعی

بر کس که بقول خصم مغرور شود شمع خردش تیره و بی نور شود
 دشمن دانی در چه محل گردد دوست آن وقت که تیرگی ز شب دور شود
 تراغ گفت این سخنان را که از محض حکمت او اگر دی شنودم و بدین جواهر

روشن که از معدن خردیرون آوردی دیده ضمیر متور گردانیدم و بکرم و قوت
 و مردی و مردت تو آن لائق تر که از سر مضائقه و مبالغه در گذری سخن
 مرا باور داشته طریق موصلت مفتوح سازی و حکما گفته اند در کریمان
 گریزید و از لایمان پرهیزید که کریم بیک ساعت آشنائی انواع شفقت
 و دجوعی واجب دارد و از یگانگی بر طرف شده دوستی و مرافقت را
 بنایت یگانگی رساند و لیم حق صحبت قدیم نشاخه صد ساله یاری بطریق
 محو گرداند و از پنجاست که از ادگان با مردمان زود دوست گردند و دشمن
 شوند چون کوزه زرین که در شکنند و در صلاح آید و سفلیگان دیر دوست
 شوند و زود بنای دوستی ایشان منهدم گردد چون کوزه سفالین که زود
 شکنند و هیچ روی مرمت نپذیرد و چه زیبا گفته اند - **مشتنوی**
 دوستی باید از آن گونه جست کان ابدالدهر بماند درست
 خانه که اساسش بود از خشت خام پست شود از دوسه باران تمام
 و من از انجمله ام که دوستی من اعتماد را شاید و با اینهمه بهنجینی تو محتاج ام
 و این درگاه را ملازم گرفته هیچ باب باز نگردم و البته طعام و شراب چشم
 و آرام نگیرم تا مرا بصحبت خود عزیز نگردانی - **فرد**
 این چو تنگاری ز کف آسان ندهم که بخوتا بسیار بدست آمده
 موش گفت موالات ترا بجان خریدارم و اینهمه دفع از برای آن بوده که اگر

عذری اندیشی مرا نیز دیک خرد عذری باشد و تو هم نگویی که دوستی است
 عنان و نرم شانه یافتم و الا از اول مکالمه بار دوستی ترا در دل خود
 می یابم و میل خاطر بصحبت تو زیاده از حد می بینم - می شنوی
 چون درین ل برق مهر دوست جُست اندران دل دوستی میدان که است
 هیچ عاشق خود نباشد وصل جو گر نه معشوقش بود جو یاس او
 پس بیرون آمد و در پیش سوراخ بایستاد - زراغ گفت چه مانع است از آنکه
 پیشتر آئی و بدیدار من موافقتی طلبی مگر هنوز خلیجانی در خاطر می یابی - و
 دغدغه در دل مشا به می نمائی - موش گفت هرگاه که کسی با دوست خود
 بچنان مضائقه نکند و نفس عزیز خود را فدای یار نماید او را محب صادق
 و برادر موافق توان گفت و اگر همین در مصالح کارهای دنیوی مدافعتی
 فرماید و بهالی که دارد موااسات فرو نگذارد و دوستی باشد متوسط الحال
 و مائل بجانب احتدال و گفته اند که با دوست برای مراعات وقت و
 مصلحت زمان بحال و جاه در میانشست مانند صیاد است که دانه برآ
 سود خویش پراکنده سازد نه برای سیری مرغ و چون این دوستی نفعضا
 آمیخته است یکمن که سرانجام آن بعداوت کشد بیت
 هر نفسی کان غرض آمیز شد دوستی دشمنی انگیز شد
 و آنکه در راه دوستی جان فدا کند و از سر هستی خود بر خیزد یار است که

بدل ندارد و در هر آنکه جان بذل کند در مقام محبت عالی تر از آنست که مال
در باز دوع الْجُودُ بِالنَّفْسِ غَايَةُ الْجُودِ بِبَیْتِ

هست جوانمرد در صد هزار کار چو با جان فدا آنجاست کار
و پوشیده نماند که در قبول مولات تو کشتودن راه ملاقات تو مرا خطر جانت
و با اینهمه در طریق مودت کار بدینجا رسیده که هر گرسه کار بجان از سر جان برخیز
و اگر بدگمانی صورت بستی هرگز این رغبت نیفتادی و از گوشه کاشانه
بیرون نیامدی و من بدوستی تو واثق گشته ام و صدق تو در طلب نصرت
من از حد شک و شبهه در گذشته و از جانب من نیز باضعاف آلف آن
خلوص و خصوصیت و اقصیت اما ترایار اند که طبع ایشان در مخالفت
من خلاف طبع تست و رایی ایشان در مخالفت من موافق راسه تو
نست ترسم که کسی از ایشان مرا بیند و قصد می اندیشد - نزاع گفت میانه
من و یاران شرطیست که با دوست من دوست باشند و دشمنان مرا
دشمن دارند - موش گفت هر آینه هر که با دوست دشمن محبت ورزد و با
دشمن دوست در آید و او را در عدد اعدا داشتن لائق تر باشد بیست
روی دل از دو طائفه یافتن نکوست از دوستان دشمن و از دشمنان دوست
و از اینجاست که حکما گفته اند دوستان سه گروه اند - دوستان خالص و دوست
دوست و دشمن دشمن - و دشمنان نیز سه فرقه اند - دشمن ظاهر و دشمن بدست

دوست دشمن - فرد

از دشمن خود چنانترسم کز دشمن یار و یار دشمن
 ز آغ گفت مضمون سخن تو دانستم و امروز بجا شد اسباب مودت و تو را
 محبت میان من و تو چنان تا کیدی یافته و استحکامی پذیرفته که من یار خود
 آن را دانم که یار تو باشد و دوست خود کسی را شناسم که در طلب رضای تو
 کوشد و هر که بتو پیوندد پیوستن من بوی و حبست اگر همه اغیار باشد و هر که
 از تو برود بریدن من از وی لازمست اگر همه خویش و تبار بود - فرد
 بر رخ هر کس که نیست داغ غلامی یار گریه بر من بود دشمن و اغیار من است
 و عزیمت من در خلوص محبت و نیت من در صدق مودت چنانست که اگر
 از چشم زبان که دید بان تن و ترجمان دل اند خلافت تو دور یایم بیک اشارت
 هر دور از ساحل وجود بگرداب عدم انگنم - بلیت
 عضدی ز تو گردد دست شود با دشمن دشمن و دشمن تیغ و کوش زخم دوزن
 موش از استیج این سخن قوی دل گشته پیشتر آمد و فراغ را گرم بر سپید و
 یکدیگر را کنار گرفته بساط نشاط بگستر دهند میان بند غیبت را که یار اندر
 کنار آمد چون روزی چند برین حال بگذشت و موش بدان مقدار که
 مقدور بود مرا هم ضیافت و شرائط هماننداری بجای آورد و گفت ای برادر
 اگر هم اینجا برگ افاست بسازی و اهل و فرزندان را بدین منزل نقل کنی

غایت مکرست باشد و غتی که از نعمت ملاقات تو بر جان دارم متضاعف شود
 چو این بقعه که مسکن ما در واقع شده موضع تازه و مقام دلگشااست - نزاع
 گفت در خوبی این موضع و بسیاری فضا و لطافت هوای او سخنی نیست -
 لیکن بشارع عام نزدیکیست و بر او جاده متصل پیوسته از آمد و شد راه گذر بان
 توقع آسبیدی و از هجوم مسافران انتظار مکردهی واقع خواهد بود و فلان جای
 مرغزار است از غایت صفا چون روضه حور پر نور و از صفائی هوا چون باغ
 ارم محل بهجت و سرور - **ثنوی**

سبز ما نو دیده بر لب جوے با و صبح از شکوفه غنبر بوے
 زلف سنبل بقلعه ماے کند کرد جعد بنفشه را در بند
 سنگ پشی از دوستان من در آنجا دطن دارد و طعمه من در آن حوالی بسیار
 یافته میشود و فتنه بدان تو احمی اندک میرسد - اگر غبت نمائی با اتفاق تو آنجا
 رویم و بقعه احمد در فراغت و رفاهیت روزگار گذرانیم - موش گفت - فرد
 تا دامن کفن نکشم زیر پای خاک باور کن که دست زد امن بدارت
 هیچ آرد ز دبا شرف مجاورت تو برابر نمیدانم و هیچ مراد از سعادت ملاقات تو
 نیکوتر نمی شناسم هر جا که چون آفتاب میخرا می من چون سایه بر عقب می آیم و
 بر هر زمین که استیمن نشان میگذری مانند دامن در پایت می افتم و تا گریبان
 حیات چنگب ما دم لذات نیفتاده دست ارادت از دامن محبت باز نمیدارم

دامن دولت جاوید و گریبان امید حیف باشد که بگیرند و دگر بگذارند
 و این بقعه که اینجا ساکنم وطن اصلی من نیست بلکه بی اختیار بدینجا افتاده ام و
 قصه من اگر چه درازست اما برعجائب بسیار اشتمالست دارد و چند آنکه قرارگاه مقرر
 گردد اگر خاطر عاطر میل نماید - ع اندکی باز گویم از بسیار سخن برین ختم
 و زراغ دم موش گرفته بودی بمقصد نهادن فضا را سنگ پشت بر حوالی چشمه که
 مستقر ایشان بود طوفانی مینمود چون از دور سیاهی زراغ بدید ترس بر دستهای
 گشت و بآب فرو رفت زراغ موش را آهسته از هوا بر زمین نهاد و سنگ پشت را
 آواز داد - سنگ پشت صدای آشنائیده از آب برآمد و دیدار یارگرانی پدید
 خروش شادی بر آسمان رسانید **قطعه**

یار غائب شده من سلامت برسد بخت برگشته من با سر بیان آمد
 خسته خار غنا چینه توان بود آخر وقت شاد نیست کنون کان گل خندان آمد
 پس یکدیگر را گرم پرسیدند و سنگ پشت استفسار نمود که درین مدت کجا بود
 و حال بر چه منوال گذشته زراغ قصه خویش از وقت در دام افتادن کبوتران
 تا زمان استخلاص ایشان و تمنای مصاحبت موش و تاکید قواعد محبت با دمی
 تا هنگام رسیدن بسکن مالوف بتامی باز گفت - سنگ پشت بر کماهی قصه
 اطلاع یافته بدیدار موش بشتی هر چه تا مظهر کرد و گفت - پلیت
 بفال خیر رسیدی برین نخست مقام خوش آمدی تو علیک اسلام و اللان ارم

حقا که سعادتِ نجاتِ ما ترا بدین ناحیت کشید و قوتِ طالعِ ما کو کسبِ جمالِ ترا
از انقیادِ این نواحی طلوع داد و موش گفت عذر این الطاف که بینمائی چگونگی
توان خو هست و شکر التفاتی که میفرمائی بکدام زبان تقریر توان کرد و من
از تاب آفتابِ حوادثِ پناه بسایه مرحمت شما آورده ام و حصولِ دولت
وصال را نهایتِ آمانی و آمل شمرده ام

این عنایت ازلی بود که ره پرسیدم وین هدایت ابدی گشت که رویت دیدم
چون از رنجِ راه برآسودند و در آن مسکن که امن آباد بود از هجوم لشکر فتنه سالم
و از غبارِ کدورتِ اغیار صافی آرام گرفتند - زراغِ رویِ بزرگ آورده التماس
نمود که اگر مصلحتِ مینی آن اخبار و حکایات که مراد عده کرده با سنگ پشت باز
گوئی تا طرحِ موانست میان شما استحکام پذیرد و بکالتِ تو استراحتی هر چه
تما تر و سه نماید - فرد

بکشایب و زان حدیث شیرین کام دلِ ما پُر از شکر کن
موش آغاز سخن کرده با سنگ پشت گفت ای برادر منشای مولدین شهر
بوده است از دیارِ بهند که آنرا نادوت گویند و من در آن شهر بزرادیه زاهدی
مجرد جای گرفته بودم و در گوشه صومعه اوجیت خود کاشانه ساخته شوی خند
من از هم من بودم و در روز بروز در خدمت و متابعت می افروزند و مریدی صادق
هر صیقل برای زاهد سفره طعام آوردی زاهد قدری از آن در وظیفه ما

بکار بروی باقی را برای شام ذخیره ساختی و من مترصد آن می بودم که می
از خانه بیرون رفتی تا فی الحال خود را در سفره افگندی و یکام دل تقیه چندی که
بایستی بخوردی و باقی بر موشان دیگر ایثار کردی زاهد برای دفع من
جیلهما انگشت مفید نیفتاد و بقصد جان من چاره با اندیشید سود نیاورد تا شبی
مهمانی عزیز بمنزل زاهد نزل کردی چون مرا هم سلام و لوازم طعام پر دختند
و مائده پر فائده کلام گسترده شده زاهد از وی خبر مولد و مقصد و باعث سفر
و موجب انتقال می پرسید و همان مروی بود جهان دیده و تلخ شیرین روزگار

چشیده - پست

سفر کرده در بحر و بر سالها شده مطلع بر بے سالها
جواب زاهد بطریق صواب ادا میکرد و هر چه از عجایب ارمعار و غرائب بر دیا
بدیده شود و او در آمده بود بتقریر و پذیر باز می نمود و زاهد در اثنای مکالمات
راه هر ساعت دست بر هم میزد و غرض آنکه موشان از آواز دست او رسیده
شوند همان ازان صورت که نشانه بیحیستی داشت منقل گشته و بدان
حرکت که از وظیفه ادب دوری نمود خشنک شده گفت ای زاهد در بیان
سخن دست بر هم کوفتن گوینده را سخره گرفتن باشد و صفت استهزا و تمسخر
سخنیت مناسب حال تو نمیدانم و از جاده ادب بجانب منزل و بازی میزدی
نمودن موافق طور توئی بمنم **طعنه**

با ستر او سحریت مکن میل که آهن لائق آزدگان نیست
 کسی کو نزل و بازی ساخت پشته از وی آبرو تر در جهان نیست
 زاده گفت حاشا که هرگز خار نزل در دامن حال من آویخته باشد و غبار
 استهزا با هوای صفائی دل من آمیخته این حرکت که مشاهده میکنی چیست
 رمانیدن لشکر موشان است که بر ملکیت سفره و خوان من مستولی شده اند
 و بر هر چه ذخیره نهم دست غارت و تاراج داده اند کرده نه از هجوم ایشان نان
 در سفره می یابم و نه از تعرض ایشان خوردنی در خانه محفوظ می ماند - فرد
 صد هجوم من بجهت توانست منع کرد آن لحظه که دست بیغیر آوردند
 همان پرسید که همه ایشان چیره ذخیره اند یا بعضی بیشتر جرأت می نمایند
 زاده گفت یکی از ایشان بمشابه دلیر است که رو بر دچیزی از سفره می ربايد
 چشم بچشم در تاراج خوردنی خیرگی می نماید - همان گفت جرأت او را سببی
 خواهد بود و حکایت او همان مزاج دارد که آن مرد با زن میزبان مبالغه
 میکرد که آخر سببی هست که کنجد متقشر باغیر متقشر برابر میفروشی - زاده گفت اگر
 صلاح ما باشد با ما بگوئید که چگونه بوده است آن *

حکایت - همان گفت درین راه که می آمدم شبانگاری بفلان ده رسید
 بخانه آشنائی نزول کردم و بعد از آن که شام خورده شد و صحبت با خبر رسید
 از جهت من جامه خواب بگسترند و من بالاسی جامه خواب تنگیه زده بودم نا

در خواب نمی رفتم - مرد میزبان نیز دیکر عیال خود رفت و میان سر و ایشان
 زیاده از بوریائی حجاب نبود بدینجهت مفاوضت و مکالمت ایشان می شنیدم
 و گفت و شنودی که میرفت تمام استماع میکردم - مرد گفت اسی زن منجوا هم
 که فردا طائفه را از اکا برده بخوانم و ایشانرا بروی این مهمان عزیز که تحفه است
 از عالم غیب رسیده بنشانم و ضیافتی فراخ در حال خود ترتیب نمایم - زن گفت
 من ازین متعجبم که ترا چندان چیزی که بخری عیال و فاکند در خانه موجود نیست و
 بربکد رم که بتری و نمک توان خرید دسترس نداری و با چنین دستگاہی قوی و سرایه
 بسیار اندیشه هما نداری در خاطر تو خطور میکند و خیال ضیافت با بر قاعده میزنی
 آخر امر و زک قدرت جمع کردن داری جهت فردا ذخیره بند و برای زن و فرزند چیز
 که بعد از تو محتاج کسی نشوند بانی بگذار مرد گفت - فردا
 نداشت چشم بصیرت که گرد گرد و نخورد بیرون گوس سعادت که خرج کرد و بداد
 اگر توفیق احسانی و مجال شفقته اتفاق افتد همان تداست نیاید و زبید
 که فی الحقیقت ذخیره آخرت همان خواهد بود و هر که در دنیا ذخیره نهد بجاقت
 و بال جان او خواهد شد که جمع مال و از خوار آن نامبارکست و عاقبت آن ناپسندید

از بهارستان جایی

دیباچه

چو مرغِ امرِ زی بالی ز آغاز نه از نیروی حسد آید سپردار
 بقصد نارسیده پر بریزد نقد زینسان که دیگر بر نخیزد
 هزاران داستان حمد و ثنا از زبانِ مرغانِ بهارستانِ عشق و وفا
 که از منابرِ اخصالِ فضل و احسان بحسنِ اصوات و طیبِ الحان علی الذم
 خوانند و مسامعِ مجامعِ قدس و ناظرانِ مناظرِ انس علی الامر الشهور
 والا عوام رسانند - **قطعه**

صافے را که گلستانِ سپهر باشد از گلشنِ صنعتش و رفت
 تا بود بهر شایسته خوانش پر نثار از دُر و گهر طبقه
 حَلَّتْ عَظْمَةٌ جَلَّالَهُ وَ عَلَتْ کَلِمَةٌ کَمَّالَهُ هزار سر و دشت
 و در و در از گویِ خند لبانِ بستانِ شمس وصال وجود که مطربان
 بزمِ شهود و مغنیانِ عشرتخانه وجود آورد - **قطعه**

برگل روضه ابلغ که هست گل این باغ زرویش درتی
 نیست ز اوراق چمن مرغانزا سحر اوصاف جالش سبقت
 و علی صحبه و الله المقتبین من مشکوکا علومی و اخواله
 اما بعد نموده می آید که چون درین وقت دلپسند سرزند حمید
 ضیاء الدین یوسف عصمه الله عما یفضله الی التلایف
 و التاسف باموختن مقدمات کلام عرب و اندوختن قواعد فنون
 ادب اشتغال نموده و پوشیده نماند که طفلان نورسیده و کودکان
 نادیده را از تعلیم صطلحاتی که مانوس طباع و مالوف سماع ایشان
 نیست بردل وحشی و بر خاطر غبار وحشی می نشیند از برای تلطیف سر
 و تشجیع خاطر وی گاه گاهی کتاب گلستان متبرکه که شیخ نامدار و استاد بزرگوار
 مصلح الدین سعدی شیرازی رحمه الله تعالی علیه درضی الله عنه منظومی
 نه گلستان که روضه بهشت خار و خاشاک او عبیر سرشت
 یا بهایش بهشت را درها فیض ده قصه اش کوثرها
 نکتهایش نهفته در پرده رشک حوران ناز پرده
 دلکش اشعار او بلند اشجار از نم لطف تحت الانهار
 سطر می چند خوانده میشد دران اثنا بخاطر آمد که تبرکاً لا لفاظه الشریقه
 و تبعاً لا شعار الطیفة درتی چند برین منوال و جزوی چینه بیان ساد

پرداخته گردود تا حاضران را داستانی باشد و غائبان را ارغافانی و چون

این معنی بانجام رسید و این صورت با تمام انجامید - **قطعه**

باخر گفتم چه سازم ز یورین نوع و دس تا چشمم خسته کارانش فزاید زین

گفت درهای شنای شهر یار کارگار نصرت دنیا معزالدین کشف انجافین

اختر برج جلالت گوهر درج شرف شمع بزم دودۀ تیمورخان سلطان حسین

آسمان قدریکه چون خاک ذرات جهان باشد از چشم غنایت ندین او فرض عین

وین مان ورنه جودش همه حاجات خلق کم پسند وجود او بر ذمه خود عار دین

اَسْعَى اللَّهُ لِي اِنْصَارَكَا وَضَاعَفَ اِقْتَدَارَكَا وَادَامَ اَوَّلَادَكَا

تَحْتَ ظِلَالِ مُلْكِكَ وَسُلْطَانِيَّةِ اَيَّامِكَ كَا قَدِّ اَكْنَامٍ فِي كَيْهِ عَدْلُهُ وَاحْسَانُهُ

قطعه

گلستان گرچه سعدی کرد زین پیش بنام سعد بن زنگی متماش

بهارستان من نام از کسی یافت که شاید سعد بن زنگی غلاش

قطعه

گذری کن برین بهارستان تا ببینی درو گلستانها

در لطافت بهر گلستانه رسته گلهام دیده ریحانها

و ترتیب این بهارستان بر هشت روضه اتفاق افتاده است هر روضه هشت

این مشتمل بر رنگ دیگر از شقائق و بوی دیگر از ریاحین نه شقائق نقش را از ریاحین

خندان پز مردگی و نه ریاحنش را از دست برد و افسردگی - قطعه

دیده مرغزارش در جوانب شکفته لاله زارش در نواحی

ز شبنم لاله را خوش و در بنا گوش ز باران غنچه راسه در صراحی

غُرُورُ الدَّامِغِ مِنْ عَيْنِ الشَّوْاقِ کَنِیدُ الصَّحْبِ عَنْ تَفَرُّدِ الْفَارِحِ

اشارت میکند ز گس که می نوش قَانِ الْعُقُودِ لِلزَّكَاةِ مَا بَعِثِ

همی ترسم که از لطف اشارت کستد پر هبند کار از امباحی

التماس از تماشا میان این ریاض که خالی از خار ملاحظه اغراض و قاشکها

مطالبه اغراض اند آنکه چون بقدم اهتمام بر اینان بگذرند و بنظر اعتبار

درینا بنگرند باغبان را که در تربیت شان خون جگر خورده است - و

در نشانی آن جان شیرین بر آب آورده بدعائی یاد کنند و به شامی شاد

گردانند - قطعه

هر کس ز نیکبختان زین تازه رسد خشان در سایه نشیند یا میوه بچسبند

آن به که پیش آرد این حق گزاری راه کرم سپارد در سم دعا گزیند

گوید که بنده جامی کین دهنه ساخت باز همواره از خدا پُر و ز خود تهی نشیند

جز راه او نپوید جز وصل او نجویید

جز نام او نگویید جز روی او نه بینید

از انشای ابوالفضل

نامه حضرت شاهنشاهی بشفای کرام مکه معظمه منون
صانها الله تعالی عن فائمه النفس والآفاق

الحمد لله وكفى وسلام على سيدنا محمد المصطفى وعلى عباد الله الذين اصطفى سيما على
معشر الشرفاء اخفاء چون بگی توجیه اشرف اقدس مصروف بر آن است
که طوائف اتمام از خواص و عوام و کافه برایا و سائر رعایا که ودائع بدائع
حضرت منعم اند جلالت نعماده مرفه الحال و تشریح البال بوده در او است
مراسم عبادت و لوازم طاعت مواظبت نمایند و بوجه من الوجوه دست
سلط و تقدی انبیا سی روزگار بحال خلق الله خصوصاً عجزه و فقره دراز
نگرد و در خلافت بقدر میسر بوسیله جمیله ما از موافق نعم وافر که بقنایت
الهی تقسیم آن مفوض بپاشده محظوظ و متلذذ باشند سیما ساکنان آن
خیر البیاد و متوطنان آن احسن البقاع علی الخصوص زمره منتسبان
خاصه آن بهوقف مقدس که محل ورود وجود ملائک و عنایت مقصود
مقصود صد نشینان تشکیلین فیما علی الارواح است مشمول فیوض و

عواطف ما باشند بنا بر علی هذا قرا یافته که هر سال یکی از ملازمان درگاه
 خلایق پناه را که بمزید حسن ظن متصف بوده باشد میراج ساخته ادراک
 و انعامات از نقود و اجناس بقدر تفاوت درجات و تناسب طبقات
 میفرستاده باشیم چون در سن تسع ثمانین و تسعمائة بعضی حکمرانان قدم
 از جاده اطاعت بیرون نهاده طریق بغی پیوده بودند و باعث تفرقه
 خاطر عباد الله گشته بنا بر آن سبب دفع و رفع فیہ باغیه و تخلص غمزه
 از مکاید اشرا مرتوجه صوبه ممالک پنجاب و کابل شده بودیم بتائیدات
 الهی و توفیقات نامتناهی با عساکر بسیار و اقبال بشمار تا کابل سیر واقع
 شد. و روزی چند کابل مخیم سرادقات عز و جلال گشت. الحمد لله که تادیب
 و تنبیه مخالفان با حسن طریق کرده شد. و هر کس هر جا که نجیث باطن و
 قبح سریت خود خیال فتنه کرده بود و کیم عدم رفت مجدداً بمقتضای
 مراجع ذاتیه و مراسم جملیه عفو جرائم محمد حکیم مرزا نموده کابل را باو عنایت
 فرمودیم بشرطیکه در احیای مراسم شریعت غرامساعی جمیل نماید و
 در ترفیه احوال عباد الله نهایت جد و جهد بجا آورد. و از اینجا مراجعت
 فرموده دارالخلافه العالیه مستقر ریایات ظفر آیات شد. و بواسطه کسوت
 و شامت این طائفه باغیه در سال مذکور از ارسال خیرات مبرات حرمان
 دست داد اید که من بعد قضای این معنی نشود. و دیگر مصحوب شیخ عبد النبی

و منحورم الملک و حکیم الملک جدا جدا سوای مبلغیکه در طواری مرقوم شده بود
 که بشرقای عظام و قضاات کرام و بعضی مصارف شریفه و دیگر پیشاکت احد
 بالیتر و الکتمان رسانند- باید که تفصیل آن مبلغ بکفیتی که مشار الیهیم رسانند
 باشد بهر شرفا و قضاات نویسانیده فرستند که ملاحظه نموده شود- و چون
 حکم شده بود که بعضی از اشیای غریبه و نفیسه که در نظر آید و مبلغ وفا کنند
 بعضی مبلغ معهود را صرف آن کرده اقباع خواهند نمود بنابر آن تعین آن مبلغ
 نشده- دیگر چنان بمسامع علیا رسید که بعضی اشرار و فجار نسبت فضائل
 آب کمالات اکتساب شیخ معین الدین محمد باشمی شیرازی بقتضای بغض و
 عداوت و حسد تهمت کرده در مقام ایذا و اهانته مشار الیه شده بودند- و
 در آن اثنا مذکور نموده بودند که در رساله که بنام نامی ماموش ساخته
 فرستاده بود و بعضی سخنان که موافق شریعت اظهر و موافق طلب اظهر بوده
 سترج بود مخفی و محتجب نباشد که آن محض افترا و بتان و عین کذب و
 طغیان بود لغو باشد من شرور القسیم اصلاً و قطعاً از مشار الیه امری
 و حرفی که مخالف معقول و منقول بوده باشد بسمع اشرف اقدس رسیده-
 و از آن باز که بعتبه بوسی مشرف شده بغیر از صلاح و تقوی و اتباع شریعت
 محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم امری دیگر معلوم خاطر اقدس نشده
 باید که آن شرره فخره و حسده مرده را بتنبیه و تادیب نمایند و مشار الیه را

از دست ظلم و ستم اهل فتنه و فساد نجات بخشید و عجب از بعضی ناقصان که
 این افتراهای صریح که بیه و صبیان تصدیق نمایند اصفانوده در صد
 آزار این نوع مردم میشوند باید که امثال این مردم را از ان اکثرت
 بیرون آورده راه ندهند و خاطر اشرف ما را متوجه انتظام احوال ستوده
 مآل خود دانسته در ان بقعه قدسیه بادهیه ماثوره اشتغال نموده تا هنگام
 ملاقات حقائق احوال و سوانح ایام رامی نوشته باشند که بر آئینه باعث
 مزید توجه عالی خواهد بود - و السلام -

مفاوضه حضرت شاهنشاهی پدانا یان فرنگ

- سپاس بقیاس نثار بارگاه بادشاه حقیقی که مملکتش مصون از صد
 زوال است و سلطنتش مأمون از لطمه انتقال - فضایی بدیع تمامه
 ۱۰ زمین و آسمان گوشه است از اقطاع ابداع او و بیدای نا پیدای
 لامکان قطعه است از جهان اختراع او - مدیری که انتظام عالم و نظام
 بنی آدم بدستاری عقل بادشاهان عدالت پیشه و پامیردی عدل شهریاران
 نصفت اندیشه منوط و مربوط ساخته - مقرر می که برابطه محبت و ضابطه
 ۱۵ سعادت طنطنه ایلاف و التیام و دبیریه امتزاج و استیناس در افراز
 کائنات و انواع کمونات انداخته - و درود نامحدود هدیه ارواح طیبه
 معاشر انبیا و رسل علی نبینا و علیهم الصلوٰة والسلام که سالکان اصوب

طرق و دایان صلاح بشکل اند عموماً خصوصاً بعد برضائاً رباب بصائر که
 مقتبس از انوار ولایت و تجلی از اشعه حکمت و درایت اند مخفی و محتجب
 که درین عالم ناسوت که مراتب عالم لاموت است هیچ چیزی بر محبت
 فائق نیست و هیچ امری چون مودت لائق نی چه مدار صلاح عالم و نظام
 کون را بر تود و تائف نهاده اند و در هر دلی که آفتاب محبت پرتو اندازد
 جهان جان و عالم روح و روان را از ظلمت بشری می پردازد و خلیف
 وقتی که در سلاطین که صلاح این طائفه صلاح عالم و عالمیان است متحقق شود
 بنام علی هذا بهیگی همت عالی نهدت آن مصروفست که روابط محبت و داد
 و ضوابط ارتباط و اتحاد میان عباد امد مود کند و مشید باشد سیمای طائفه علیا
 ملوک که بمنزله عنایت الهی شرف اختصاص دارند خصوصاً آن سلطنت
 مآب خلافت قباب مورد تجلیات معنوی محی مراهم عیسوی القنی معنی
 التعریف والتوصیف که تفوق نسبت بوساطت همسایگی متحقق است و
 رعایت حقوق جوار و محبت آن عمده سلاطین نامدار محقق و مودک و از شرف
 مقتضیات محبت جانی و کمال موجبات مودت روحانی تائف صورتی و تائیس
 ظاهرست چون بواسطه موانع عظمی و بواعث کبری احراز مشاهده جهانی
 در پرده توقف میباید امری که خلف آن شرف تواند شد ارسال رسل و رسائل
 است که از باب غفلت و ذکا آزار قائم مقام مکالمه و تائب مناب مجاوبه

میدانند امید که علی التوازی و التوالی ابواب رسل و رسائل از جانبین مفتوح
 باشد و سوانح احوال و لطائف آمال از طرفین بسین و تشریح گردد و تفسیر
 منیر و واضح خواهد بود که با اتفاق جمیع ارباب مل و نحل و اصحاب دین و دول
 نشان دینی و دنیوی و عالم صوری و معنوی مشخص و معین و مدلل و برین
 هست که نشان صوری دنیوی در برابر نشان معنوی اخروی چه قدر دارد و
 عقلائی روزگار و کیرامی هر دیار در تکیلی این حالت فانیه ظاهره چه قدر
 مسامحی جمیل و دوامی جزیه با قدام میرسانند و خلاصه اعمار و زبده اوقات
 را در استحصال مقاصد صوریه بچگونگی صرف می سازند و در مستند است
 سریع الزوال و مشبهات قریب الانتقال چگونه مضحک و منهک اند - الله تعالی
 ما را بمحض عنایت ازلی و هدایت لم زلی خود با چندین مشاغل و عوائق و
 روابط و علایق ظاهری در طلب خود گرفتار فرموده و با آنکه ممالک چندین
 سلطانین عالی مقدار را در حوزه تصرف ما در آورده و بمقتضای عقل در
 انتظام و الیتام این ممالک بر نهجیکه جمیع رعایا و کافه برابرا مرفه احوال
 و تشریح البال باشند سعی باید نمود و توجه برین باید داشت - اما انحمد الله
 که استرضای آبی و شوق ما بهوالتی سر به مطالب و فاتحه همه آس است
 و چون اکثر اینای روزگار اسیر ربه تقلید اند هر که طریقه آبا و اجداد و اقا
 و معارف مشاهده میماند بی آنکه تامل در دلائل و براین نماید آن کیش که

و را بل آن نشو و نمایافته اختیار میکنند و از شرف تحقیق که علت غائی ایجاد
 عقل است محروم میمانند بنا بر آن در اوقات طبعیه با دانیان جمیع ادیان
 صحبت داشته از کلمات نفیسه و مقاصد عالیه هر کدام مستفید و مستفیض
 میشوند چون تبارک السنه و تفائرفات در میانست لایق آنکه با سبیل
 این طور کسی که آن مطالب عالیه با حسن عبارت خاطر نشان کند مسرور
 سازند و بسمع پیاپیون رسیده که کتب سماوی مثل تورات و انجیل و زبور
 بزبان عربی و فارسی در آورده اند اگر آن کتب مترجم یا غیر آن که نفع
 آن عام و فائده آن تام باشد در آن ولایت بوده باشد فرستند درین
 جهت تاکید مرا هم و داد و تشدید میانی اتحاد سیادت مآب فضائل کتب
 صادق و الحقیقت والا خلاص سید مظفر را که بمنزله التفات و عنایت
 سر فراز و مخصوص بوده فرستادیم سخنی چند با المشافه خواهد گفت اعتماد
 نمایند و بموارد ابواب مکاتبات و مراسلات را مفتوح دارند و اسلام
 علی من اتبع الهدی +
 بشر ربیع الاول سنه نهصد و نود و یک گاشته شد +

منتخب از روزنامه سفر شاه دیجابه ایران

روزنامه سفر انگلستان است که بمیمنت و مبارکی بخواست خداوند
تعالی و قادری همتا و نجشده مهربان بشرط سلامت مزاج می نویسم
از طهران الی انزلی را سابقاً در سیاحت گیلان تفصیل نوشته بودیم
در اینجا بشرح تفصیل حاجت نیست - مگر خروج از دار اختلاف طهران
را با وقایعیکه تا انزلی روی میدید انشاء الله تعالی می نویسم بعد از آن
از روز جلوس و کشتی تفصیل مهربان در طی روزنامه کشتی نوشته شد -
بعون الله تعالی و حسن توفیق -

روز شنبه سبت و یکم شهر صفر ۱۲۹۰ هـ

از طهران بغیرم سیاحت فرنگستان برخواستیم - حال یک سال تمام
است که اخبار سفر فرنگستان شده است و چند روز هم بود که سینه درد
دز کام شدیدی عارض شده و هیچ احوال خوب نبود کسالت و ضعف
بینه بسر حد کمال بود بطوریکه هرگز خود را بآن کسالت ندیده بودم
مستوکلاً علی الله تعالی ببردن آدمیم - صمد را نظم و غیره بودند قدری

ایستاده رفیقیم و از درِ کوچه شمس العماره سوار کالسکه شدیم جمعیت
زیادی بود در داخل و خارج شهر در راه و بیراه رانندیم بطرف اسپ دوانی
امروز اسپ دوانی بهم هست رفیقیم بالاخانه افواج و جمعیت زیادی
از مرد و زن حاضر شده بودند - هزار آوردند بدبیمیلی قدری صرف نمودیم
امیر آخو رتیمور میرزا احسام الدوله حاجی آقا اسمعیل و سایر پیش خدمتها
بودند - امین حضور که چند روز بود که ناخوش بود امروز آمده بود - بعد
از نماز اسپهار دوواندند - اسپهای مراد بیگ ناسب که از اسپهای اصل
خاصه است چهار بیرق اول را برداشته - یک بیرق اول را بهم اسپ
وجیه الله میرزا برداشت - اسپ اقبال مهدی قنچان بیرق چهارم را
در دوره آخر برداشت - بعد از اتمام اسپ دوانی سفرای خانجه بخت
و دایع بحضور آمدند - صدر اعظم و سایرین بهم بودند - بعد سوار کالسکه شده
بطرف قریه کن رانندیم - سرپردهای تازه که همه نرمه و نرمی و غیره
بود کنار رودخانه زده بودند - بعد از ساعتی مهد علیا بکن آمدند - والد
شاه را دیدیم - ایشان دوشب در اینجا ماندند - باد شدید می هم همه دزدی آمد

روز سه شنبه بیست و چهارم

رفیقیم بعمارت دولتی کن و همان روز سوار شده بجهت شکار بباهورهای
حوالی کن - رفیقیم - نائب السلطنت در رکاب بود - از پیش خدمستان

ادیب الملک - صنایع الدوله - مجرباقرخان - حسین خان - سردارالدخان
 بودند - میرشکار از شهر آمده و شکار پیدا کرده بود - قبل از نهار یک تکه
 دو ساله با چهار پاره زردم - احمدلند خوش گذشت با راحت بمنزل مراجعت
 کردم - بچهلند مزاجم در نهایت صحت و سلامت است و کسالت بالمره
 رفع شد - حالا فصل آلوده تازه است یعنی خیلی کوچک است و هنوز خورنی
 نشده - چغاله و شگوفه هم در شمرانات قریب با تمام است گل زرد و گلاب
 هم تک تک دیده میشود - مهدی قلینجان یک شب بشهر رفت با حالت
 ناخوشش برگشت -

روز چهارشنبه بیست و پنجم

در عمارت کن توقف شد امین الدوله غلام حسین خان محقق حکیم طولوزان
 و حبیبه اللند میرزا از شهر آمده اند -

روز پنجشنبه بیست و ششم

رفتم توری چای نهار را آنجا صرف کردیم - آب زیادی می آمد عضدالملک
 عکاس باشی و سایر پیش خدمتان حاضر بودند - آفتاب گردان را در گرد
 زده بودند بسیار هوا گرم بود - عصر مراجعت بمنزل شد - انیس الدوله از شهر
 آمد - تکریم مزاجی دارد *

جمعه بیست و هفتم

صبح را در کن بودیم جمعیت زیادی از پیش خدمتان و غیره از شهر آمده بودند صدر اعظم هم آمده است امرور نیت آفندی ایلمچی دولت عثمانی که تازه وارد شده است باید بحضور بیاید در همان بورت اولی چهار ترسه و غیره افرشته اند چهار ساعت و نیم بغروب مانده بچادر رفیق صدر اعظم آمد معتد الملک هم بود - نصره الدوله - معتد الدوله - اعتضاد السلطنة - حماد الدوله - لطف الله میرزا در سلام خاص شمشیر نگار داشته بودند - احمد تدبائی وزیر ایلمچی آمد دو نفر هم نائب سفارت همراه داشت - ناظم آفندی شاز در فر هم همراه او آمده بود مرخص شده بمملکت خود برود - نیت آفندی زبان فرانسه میداند بخصوص فارسی را خوب حرف میزند سننا متوسط است - آصف الدوله وارد شد +

شنبه بیست و هشتم

صبح سوار شده رفیقیم بتکه سولقان دست چپ راه آبشار خوبی دارد بقدر یک سنگ آب جاری بود آفتاب گردان زدند آنجا نهار خوردیم نائب السلطنه در رکاب بود از پیش خدمتان امین الدوله - ادیب الملک و غیره نیز بودند +

یکشنبه بیست و نهم

اشنخا حیکه امروز از شهر آمده بودند خشم و میرزا - وقایع نگار - حسام الدوله

بترتیب فوج خاصه وزیر اسور خارج با حالت نقابت شرفیاب حضور شد
 مفید آفندی مجدداً امروز بحضور آمد جناب آقا سید اسمعیل مجتهد بهبهانی
 بیدن آمده بودند - خاترن الملک جوهر آلاتی که باید همراه برد آورده بود

سه شنبه غره شهر ربیع الاول

- صبح اشخاصیکه از شهر آمده بودند از شاهزادگان و غیره همه بحضرت آمدند - امام
 جمعه آمده دعای سفر را خواندند - پس امام جمعه اصفهان هم آمده بود - پنج رأس
 اسپیکه از عربستان بجهت اصطبل خاصه آورده بودند از سان حضور
 گذرانند پس بجانب کرج حرکت کردیم در عرض راه صدر عظیم بهم از
 شهر رسیده اخبار خوب از سیستان داشت عرض کرد - دارالملک هم رسیده
 اسپ و راز ترکمانی با صدر عظیم آمده بود - نائب السلطنه از نزدیکی کن
 مرخص شده بشهر معاودت نموده - از شاهزادگان که همراه بودند معتمد الدوله
 حسام السلطنه - عماد الدوله - نصره الدوله بود - معتمد الدوله از قوری چای
 مرخص شده بشهر معاودت نمود - مسیو بکر وزیر مختار دولت روس که تا نزدیکی
 بالستی بیاید همراه بود چهار ساعت بغروب مانده وارد کرج شدیم منزل
 در عمارت است - صنایع الدوله - عکاس باشی - غلام حسین خان از شهر آمده
 بودند - حکیم طولوزان هم امروز از شهر آمده - مهدی قلیخان امروز شکار رفته
 بود - یک آهوی داده شکار کرده است +

چهارشنبه دوم شهر ربیع الاول

از کرج بقاسم آباد حرکت کردیم پنج فرسنگ راه هست. مواکرم و گردو
خان بسیار بود. معیر المملک امروز مرخص شده بشهر رفت حاجب الدوله
الی انزلی در رکاب است. عتد المملک و بیشب از شهر آمد. ناصر المملک
هم از شهر آمده بود از آنجا مرخص شده بشهر معادت نمود. قراولی اردو
تا انزلی بانوج دوم است. بیوک خان اقبال المملک از کن بشهر حرکت کرد.

پنجشنبه سوم شهر ربیع الاول

صبح سوار اسپ شده صدر انشتم و شتابزادگان و حسن علیخان وزیر فوائد
و میرزا قهرمان امین لشکر و غیر هم ملتزم رکاب بودند. محمد تقی خان حاجب الدوله
شصت راس اسپ بجهت استیصال توپخانه آذربایجان خریدار بود.
از سان حضور گذرانید. یک صد نفر سواره مکرری بسر کردگی حاجی آقا بیگ
از سان گذشتند. قری از راه با صدر اعظم صحبت کنان رانیم بعد از آن
بکالسه کشیقیم منزل امروز کاروان سنگ است مسافت راه سه فرسنگ
است. چهار روز منزل خوردیم. اردو را در چین بسیار خوب باصفائی
زده بودند جمعه جاسنزه و مرغزار است. صاری اصلان که از شهر آمده
بود دیده شد.

روز جمعه چهارم ربیع الاول

صبح سوار کاسکه شده بغرفت عید الله آباد روانه شستم پنج فرسنگ راه
است هوا گرم و گر دو خاک بسیار بود در آخر زراعت قشلاق نهادند و یک
قبل از تدارق تنگ دست گرفته در اطراف و حوالی گردش میکردم یک
خرگوش و یک بلدرچین با یک قطعه زرد دره حمید کردم امروز حکیم دیکسون
و مسدوطه سورن نائب سفارت خانه انگلیس را دیدم که بفرنگستان
می آیند میرزا عیسی وزیر دارالخلافه و معاون الملک مرضی شده بشهر
رفتند میرزا موسی رئیس دفتر لشکر هم امروز مرضی شده بشهر رفتند

روز شنبه پنجم ربیع الاول

امروز روز ورود بقزوین است یعنی در هزار جریب که قریب بشهر است -
از روزه اند - پنج فرسنگ مسافت راه است - از دهاک خاک علی و غیره
گذشتیم صبح که سوار شدم صدر اعظم وزیر مختار دولت روس را با گرابل
مترجم و م کاسکه آورده قدری صحبت داشتیم سوار ایلات سی صد نفر
ایستاده بودند - صاحب دیوان که آذربایجان آمده بود بحضور آمد -
محمد صادق خان قزاقی نائب اجدادان همراه او بود و بعد بعضی شایزادگان
متوقف قزوین مثل اسحق میرزا و سلطان سلیم میرزا و یعقوب میرزا و علماء
قزوین و اعیان و اشراف و کلان تر و کدخدایان شهر و غیره متوسط
ایلیخانی حاکم قزوین دسته دسته بحضور آمده معرفتی شدند نهاردین راه

صرف شد بعد از نماز باد شدید می وزید امین خلوت که عقب مانده بود
 بجای پاری رسیده بار و ملحق شد - سواره ابو اجمعی اسد خان قرار باغی که
 جزو غلام خانه هستند با صاحب دیوان از آذر بایجان که بطهران رفته
 سان بد بند پسر اسد خان که سر کرده سوار است جوان خوبست نزدیک
 بشهر سوار اسپ شده با صدر اعظم صحبت کنان دار و وارد و شنیدیم صدر اعظم
 مرخص شده بشهر رفت با دخت سردی می آمد شب گذشته بسیار کم خوابیده
 بودم - اشب زود تر میل با ستراحت کردم *

روز یکشنبه ششم ربیع الاول

امروز منزل آقا بابا است صبح باران شدیدی می آمد و بالینکه مدتی باریده
 بازمی بارید - این باران برای قزوین بسیار نافع است ایلمانی میرزا
 ابوتراب عموی میرزا بزرگ حکیم مرحوم را بحضور آورد خیلی معمر است بعد
 سوار شده با صدر اعظم صحبت کنان از کنار شهر گذشته افتادیم بجاده آقا
 بابا سی - ویر المانک از اینجا مرخص شد بشهر رفت هوای امروز برخلاف
 سایر روزها خوش بود نسیم لایم خنکی می آید - صحرایکسر گل و سبزه است در
 باغات قزوین یک نوع گل درک دیده شد بسیار خوب و مطبوع شبیه
 بگل زرد گفتم از ریشه و تخم آن بیاورند و در طهران بکارند - نماز را در
 زیر دست قریه محمود آباد شیخ الاسلام مرحوم صرف نمودیم - باد سردی می وزید

نهار در کالسکه خورده شد. از پیش قدمستان مشکوۃ الملک و غیره بودند. چهار
ساعت بغروب مانده وارد منزل شدیم. باد بسیار سرد شدیدی می آمد.
و شدت باد بطوری بود که کل تخیر را و چادرها را انداخت. تا صبح متصل
می آمد و هیچ کس را قدرت بیرون رفتن نبود. و از شدت سرما همه
افسرده و از کار مانده بودند.

روز دوشنبه هفتم ربیع الاول

باید بخزران رفت ولی باد و سرما بطوری بود که هرگز در زمستانهای سخت
بلکه در هیچ وقت دیده و شنیده نشده بود. و دفرنگ از راه را سوار
کالسکه شدیم. بعد چون راه کالسکه بدو سوار اسپ شده کالسکه را
برگرداندند. صبح امروز همه سبز و گل بود. اما سرما و هیچ وجه نمی گذاشت کسی
احساس چیزی کند. یا لغت حضرت و طراوت صبح را نشود. باینکه کلبه و
سرداری خیز پوشیده بودم از شدت سرما معلوم نبود که هیچ لباسی دارم
زیرا که دوک خزران دره بود که آب کمی می آمد. نهار آنجا صرف شد.
باد قدری ساکت شده بود. عضد الملک امین حضور صنایع الدوله و عکاس
باشی حکیم طولوزان محقق و غیره بودند. بعد از نهار از کتل مزبور بالا
رفتیم. این کوه خزران سنگ ندارد همه خاک نرم است و همه جا گل و
سبزه و ریاحین اغلب جاها زراعت دیمی کاشته بودند. زراعت این

کوه را طاقه غیاث دند میکنند - حسن علیخان جنرال که جزر بهرامان است
 امروز وارد شد - با صدر اعظم صحبت کنان میرفتم - بالای کوه ده بنظر م
 می آمد گمان کردم که خزان است بعد از تحقیق معلوم شد - اسمعیل خان
 غیاث دند سر کرده سوار غیاث دند احدات و آباد کرده است - خوب جانی را
 آباد کرده که همه زراعت آن دیم است - از اسمعیل آباد یک فرسنگ
 و نیم راندیم تا بخزان رسیدیم - اغضاد السلطنت نصره الدوله نصره الملک
 را در راه دیدیم - نصره الدوله که نکایت زیاد از سر ما و باد و شب و شبت
 می گفت خیلی صدمه خوردیم - الحمد لله وارد منزل شدیم - باد نبود اما
 غلیظی در هوا بود که گاه بهم می بارید - جوهر سر ما طوری بود که آب
 مانند زمستان تنخ می بست +

انتخاب سوانح عمری شیخ علی خرمین

لرغمه

یا راسی زبان کو کہ شناسے تو کنیم
توصیف کمال کبریا سے تو کنیم
چیزی بیساط ماتیہ رستان نیست
جانی کہ تو دادہ فدا سے تو کنیم
چون انسان را بہین ثمرہ و گزین سرمایہ در کار گاہ آفرینش تحصیل عبرت
و از این ست کہ گرد ہی از دشمنندان و قدر دقت شناسان بتدوین
کتاب تواریخ و تحریر احوال بددینک پرداختہ برخی از روزگار خود را در آن
کار پایان برودہ اند۔ و با بچلہ تصفیہ سیر و اخبار را نسبت بطبقات اتمام
علی اختلاف مراتب ہم فوائد بیشمار است۔ و چون این سرگشتہ عمر با شفقگی تلف
کردہ بچشم حقیقت ملاحظہ احوال خود نمود۔ سرگذشت ایام گذشتہ را
برای نگرندگان خالی از فائدہ عبرتی ندید۔ و در نقل احوال دیگران بسا
باشد کہ ناقل را بنا بر سببها تخیل و اشتباہ افتد۔ اما در شرح احوال
خویش مجال آن نیست۔ خواست کہ بذکر شئمہ از حالات و واقعات خود کہ
درین عجا کہ بخاطر ماندہ پردازد۔ و در ان رعایت ایجاز و اختصار نماید

تا طولِ مقال و آرایشِ عبارتِ مورتِ ملالِ خودِ پشیمان نگردند - و در ستاز
یا دوکاری و آئینگان را تذکاری باشد - مامون از ناظرانِ کرام آنکه بنظر
شفقت و ترجمه نگردد - و بطلبِ مغفرتِ این محروم کوی سعادت را معاوت
فرمایند *

اجدادِ راقم

و انا المستمند بوابیب الموابیب محمد المدعو بعلی بن ابی طالب بن عبد اللہ بن
علی بن عطاء اللہ بن اسمعیل ابن اسحاق بن نور الدین محمد بن شہاب الدین
علی بن علی بن یعقوب بن عبد الواحد بن شمس الدین محمد بن احمد بن محمد بن
جمال الدین علی بن شیخ الاجل قدوة العارفین تاج الدین ابراہیم المعروف
بزاہد البیلمانی قدس اللہ ارواحہم و ختم لی باحسنی *

از اجداد این فقیر شیخ شہاب الدین علی بلده استارا کہ موطن و مدفن
شیخ است گذاشته بدار سلطنت لایجان کہ حسن بلاد گیلانست سکنتی
نمود - و از آن زمان باز لایجان موطن اجداد گردید - و جد فقیر شیخ علی بن
عطاء اللہ از معارف علماء زمان خود بود - خان احمد خان پادشاہ گیلان
نظر باستعدادی کہ داشته در تعظیم او مبالغہ نمودی و بعض مراتبِ علیہ را
از ایشان استفادہ نمودہ - در دار سلطنت قزوین بصحبت شیخ جلیل
بہار الدین محمد عالمی علیہ الرحمۃ رسیدہ موافقت تمام باہم داشتند - چنانکہ

در شرح حدیث معراج که از تحقیقات عالیہ ایشانست بتقریبی در فوائخ
 آن ذکر صحبت خود باشیخ علیہ الرحمۃ نموده و از مصنفات ایشانست
 شرح فارسی بر کلیات قانون که بالتماس خان احمد خان نوشته در سالہ
 اثبات واجب کہ مقدار دانش او ازان معلوم تواند شد۔ و رسالہ
 حل شبهہ جذرا صم و این ہر دو نسخہ بخط ایشان در کتابخانہ والد علامہ
 ۵ طالب خراہ بنظر فقیر رسیدہ۔ و حاشیہ مبسوطہ بر فصوص فارابی و غیرہ تکمیل
 علوم و در خدمت سید المحققین امیر فخر الدین سماکی استرآبادی نمودہ۔ و
 بگفتن شعر رغبت داشته وحدت تخلص ایشانست و اسحق ستخان
 عاشقانہ اش در کیفیت و حسن بلاغت بی نظیر افتادہ۔ دیوان قریب
 ۱۰ دو ہزار بیت بنظر رسیدہ ازان جملہ است **عنزل**

خوبست حجت اثری داشته باشد معشوق ز عاشق خبری داشته باشد
 دل رفت با تشکدہ عشق و نیامد می آمد اگر بال و پری داشته باشد
 مردیم ز بس ثابت و سیارہ شمریم آیات شب بجران سحری داشته باشد

ولہ

۱۵ دل را بطان ابروی جانانہ سوختیم قندیل کعبہ را بضمخ خانہ سوختیم
 وحدت چہ حالتست کہ خوابت نمیرد ناخود نفس ز گفتن افسانہ سوختیم
 و لہ ایشان منہجہ شیخ عبداللہ بود۔ کسب فنون علم از والد خود نمودہ

بتقوی و انقطاع از دنیا التصاب داشته - آنچه از وجه معاش و املاک
 موردی حاصل آمدی بقلیل قناعت نمودی و باقی را صرف دوستان و
 محتاجان کردی - سه پسر از ایشان مخلف شد شیخ عطاء اللہ و شیخ
 ابوطالب و شیخ ابراہیم - شیخ عطاء اللہ کہ ولد اکبر بود در فقه و حدیث
 اعلم علماء آن دیار و در زہد و کثرت عبادت درجہ عالی داشت - درین
 کہولت درگذشت و اولاد از او نماند - شیخ ابراہیم کہ کمترین برادران بود
 از مستعدان روزگار و بعلوم فطرت و ذکا التصاب داشت - مراتب
 متداولہ علمیہ را اکتساب نموده سرآمد اقران گردید - و بہفت قلم بغایت
 نیکو نوشتی و خط استادان را چنان تتبع کردی کہ تمیز در میانہ دشوار شدی
 مصحف مجید و صحیفہ کاملہ مترجم با تمام رسانیدہ بہت والد مرحوم ہفت
 فرستادہ بود - ہر دور البقیہ شفقت نمودہ بودند - خوش نویسان مشہور
 اصفہان از دیدن آن بہرامی بردند - و در ترسل و انشامہارت تمام
 داشت منشآت ایشان در سفائن مستعدان مسطور و مشہور است و
 در شعر و محاسلیقہ درست داشت و احیاناً بگفتن میل نمودی - این چند

بیت از ایشانست - رباعی

بادہ خون جگر باست زینا مطلب	گو ہر از چشم تراست ز دریا مطلب
پی لیلی توان گشت چو بخون دروشت	آنچہ در سینہ توان یافت ز صحرای مطلب

وله

در گفتن دهر محرم راز نبود در بزم زمانه نغمه پرداز نبود
 پنهان نتوان ز فرمه پردازی کرد بستیم زبان کسی بهم آواز نبود
 فقیر و راضی فرس که در خدمت والد بلاهجان رسیدم سعادت ملاقات
 آن عم عالی مقدار دریافتم - حقا که در محاسن صفات و حسن اخلاق و
 شگفتگی و مجلس آرائی تا امر در شل او گذریده ام - ده سال پیش از
 والد علامه در لاهجان بر حمت ایزدی پیوست - یک پسر منی بشیخ سفید
 و دو صبیبه از ایشان مانده بود - پسر هم پس از چندی در اول شباب درگذشت

مجل احوال والد مرحوم

اما والد مرحوم در سن بست سالگی بعد از تحصیل بسیاری از موطا ابی حمزه
 نزد مولانا سی فاضل ملا حسن شیخ الاسلام گیلانی بشوق ادراک صحبت
 فضلاء عراق باصفهان آمده در مدرس آستان العلماء آقا حسین خاں انصاری
 علیه الرحمه که سائر فضائل و مناقبش از غایت اشتها ربی نیاز از اظهار
 است با استفاده مشغول شدند و فنون ریاضیه را در خدمت بطلیموس زمان
 علامی مولانا محمد رفیع که بر فیعیای یزدی مشهور است تکمیل نموده چنان
 استغراقی در مطالعه و مباحثه یافتند که محصلین را کمتر میسر آمده باشد - و
 تا آخر عمر بر همان منهل بود - جماعتی کثیره از اصحاب تحصیل برکت تربیت

ایشان براتب عالیہ رسیدند دور کتابخانہ ایشان کہ زیادہ از پنہزار
مجلد بود بیچ کتاب علی بنظر درینامہ کہ از اول تا آخر تصحیح ایشان دنیادہ
باشد۔ و اکثر محشی بخط ایشان بود۔ و قریب ہفتاد مجلد را کہ از ان جملہ
تفسیر بیضاوی۔ و قاموس اللغۃ۔ و شرح لمعہ۔ و تمام تہذیب حدیث۔ و
امثال ذلک بود۔ بقلم خود کتابت نمودہ بود۔ میفرمود کہ من مکرر در شہاروز
یک ہزار بیت وزیادہ نوشتہ ام۔ خطی بغایت زیبا و واضح داشتند از ایشان
شنیدہ ام کہ میفرمودند۔ والدہم در حیات بود کہ باصفہان آمدہم و باین سبب
کہ میبادا توطن اختیار کنم زیادہ برداشتم قدر مصارف ضروریہ بجهت من
نمیفرستادند۔ و آنرا ہم در عرض سال بچند دفعہ میرسانیدند لہذا آن قدر کہ
میںخواستہم برای اتیاع کتاب زر نقد در نبود بسیار پر خود می نوشتہم۔ بعد
از چندیکہ والدہم رحلت کرد اندیشہ معاودت بلا ہجان از خاطر محو شد۔

با جملہ در اصفہان مکانی خریدہ بر عمارتش افزودند و عازم سفر حج باز
شدہ از راہ شام بطواف بیت المداحرام مشرف شدہ بغداد باز گشتند
و چند می در مشاہدہ متبرکہ عراق بسر بردہ باز باصفہان مراجعت نمودند۔
و از اہالی آنجا حاجی عنایت الدہ اصفہانی را کہ از اتقیا و اخیار بود بایشان
موافقت پدید آمد و صبیہ خود را بایشان تزویج نمود اولاد منحصر در چہار
پسر بود۔ مولود نخستین این بمقدار است و سہ برادر دیگر یکی در کودکی و

دور در عقول ان شباب در گذشتند +

مجملاً اگر در محاسن صفات و اخلاق کامله و علوهست و فطرت و قوت
ایمان و کمال فضل و دانش آن علامه تحریر خوش بود سخن بدرازی کشید
و بسا باشد که محل بر مبالغه و حسن اخلاق این خاکسار کنند و هیچ فن
از فنون علوم نبود که مهارتش بکمال نباشد و با این حال هرگز مبالغات
بعلم چنانکه رسم علماست نداشتی و با ادنی کسی از اهل تحصیل و فوایدگان
مصداق نباشد سلوک کردی و با اینکه طول عمر مبالغه و افتاده گذرانده
از جدل بغایت محترز بودی و این شیوه را کرده داشتی - هیچ یک از
افاضل را بحسن تقریر و شگفته طبعی ایشان ندیده ام و نفیست چنانکه
در نظر بهمتش دنیا را قدر کف خاک بود هرگز بهت تحصیل مال و جاه
و نیوی که ادنی تمیز او را باندک مسامحه بوجه اکمل میسر بود نگاشت و در طبع
اندیشه فرونی و تن آسانی نداشت - بارها شنیده ام که یقیناً و قلم
نان حلالمی که رازق عباد قسمت ساخته ما را کافیهست و داعی تحصیل
دنیا اگر پرورش دیگران و ایشا بر خواهند گان است بی ذلت نفس
مومن میسر نیست - و نزد من سیر سخا و تقاطع نظر کردن و واگذشتن
آن چیز است که در دستهای مردم است - هرگز مبادرت با دشمنائی
ارباب دول نمردی و با جمعی از امارا و اکابر و اعیان که اخلاص داشتند

و نهایت ادب مرعی میداشتند - بزرگانہ سلوک نمودی - عبادت و ذکر
 بشایه بود که در عرض بیست و پنج سال که با ایشان بسر برده ام هرگز
 فعلی که در شرع مکروه باشد از ایشان ندیده ام و بعد از نیم شب در بیچ
 حال چه در صحت و چه در مرض اورا بر بستر استراحت نیافته ام شش
 هفت سال پیش از فوت عزلت و خلوت بر من اجتناب غالب آمده ترک
 مباحثه و معاشرت نمود - و اصلاً پیرامون انتظام امور معاش اہل خانہ
 نمیگردید - و این فقیر را در ان باب مختار ساخته گاہی بمطالعہ مشغول
 می شد و بیشتر اوقات گریان بود و اکثر لیالی را بعبادت اجیامینہ و سخن
 یا کسی زیادہ بر ضرورت نگفتی و سخن گفتن کسی را ہم خوش نداشتی تا آنکہ
 در سال ہزار و یکصد و بیست و ہفت ہجری در سن شصت و نہ سالگی
 ۱۰ امراض شدت کرد و ضعف مستولی شد - صباحی کہ چاشتگاہ آن حلت
 کرد مرا بلایید و سفارش بازماندگان و نیکوکاری با ایشان نمود پس
 فرمود چنانکہ مرا خوشنود داشتی - خدای از تو خوشنود باد و سیتان
 بتو این ست کہ ہر چند اوضاع دنیا را بروفق مرام نہ بینی و زمانہ ما سازگار
 ۱۵ افتد باید کہ ہذلت رضا ندہی و تجیت دہناہ روی اختیار کنی - چہ عمر قلیل
 قابل آن نیست - و در اصفہان اگر توانی زیادہ توقف مکن کہ شاید از ما
 کسی باقی ماند - و این سخن را فقیر در نیا فتم تا بعد از چند سال کہ فتنہ و

خرابی اصفهان پدید آمد - پس فرمود وریالی و ایام متبرکه بهر چه دست و پد
و میسر آید مارا فراموش مکن - بعد از ساعتی چند بعالم بقا ارتحال فرمودند
و دفن ایشان در مقابر مشهوره هزار بابا رکن الدین در جنب تربت عارف
ریانی مولانا حسن دانشمند گیلانی ست افاض الله تعالی علیه شایب
الرحمة والغفران و اسکنه فی فردیس الجنان - چند بیت از مرثیه که در
فوت آن عالی مقام بقلم آمده بود ثبت افتاد غزل

پهر از مرگت ای صاف حقیقت بی شکسته نیمانند کسوفیت مینای خالی را
کشیدی تا ز دست نوازش بچمن پیرا مثل چون بید مجنون گشته ام شفته عالی را
نود پیرانه سرفتنی من هم در غمت پیوستم بحسرت یکینم بر خطه یاد خور دسالی را
نهان ای عرش رفعت نازدیدم در دل خالت نداشتیم که پوشد خاک سافل کوه عالی را
گسته ناز هم شیرازه تالیف جسمانی مثالی نیست در عالم هویدا بمیشالی را
بدل آه رسائی دارم از مجبوره آتش ز خاطر برده ام بکبار مصرعهای غالی را

ولادت هشتم

اما بجل احوال این بمقدار ولادت در روز دوشنبه بیست و نهم شهریور
ربیع الآخر بسال هزار و یکصد و سه هجریه در دار السلطنت اصفهان اتفاق
افتاده و هنوز چیزی از احوال ایام جماع بیاد مانده - چون چهار سال
از عمر برآمد والد مرحوم اشارت تعلیم نمود - در آن آوان مولانای عظم

ملا شاه محمد شیرازی علیہ الرحمۃ کہ از اعلام روزگار بود و اردو صفہاں (شد)
 و روزیکہ در منزل والد علامہ مہمان بود فقیر را بخدمت ایشان برآ
 شروع تعلیم از روی تمین حاضر نمودند۔ مولانا می فرمود بعد از بسملہ
 این آیات را سه نوبت تلقین فرمود **وَدَّبَّ الشَّيْخُ لِي صَلَواتِہِ وَبَرَکَاتِہِ**
لِيْ اَمْرًاہِ وَاَحْلُلْ حَقَّقًا مِنْ لِّسَانِيْ يَفْقَهُوا قَوْلًا

و فاتحہ خواندہ نوازش فرمود۔ در دو سال سواد خوانی و خطی میر آمدہ
 و شوقی مفراط تحصیل حاصل شدہ ہیچ شغلی نزد من مرغوب تر از خواندن
 و نوشتن نبود۔ کتب فارسی بسیار از نظم و نثر خواندم بر سائل صرف و نحو
 و فقہ مشغول ساختند و بزودی فراگرفتم۔ رسالہ چند از منطق تعلیم کردند۔
 ۱۰ مرابان فن زیادہ شوق پدید آمد و درست اخذ کردم استادیکہ دہشتم از
 ذکا و شوق من تعجب مینمود و تحسین میفرمود شوق افزونی میگرفت۔
 چون طبیعت موزون بود از شعر لذتی عظیم می یافتیم و بگفتن میل میشد۔
 و مدتی مخفی بود۔ چون استاد مطلع شد مرا از آن منع نمود می و والد
 مرحوم نیز مبالغہ و ترک آن داشتی و مرا صرف طبیعت یکبارہ از آن
 ممکن نبود۔ چیزیکہ وارد خاطر میشد می نوشتم و پنهان میداشتم *

تقریظ جناب مع لانا مولوی امام بخش صہبائی کتاب آثار الصفا

رنگینی معینم صفحہ را رشک نگارستان چین کرده و شادابی الفاطمہ کا غدر ابتازگی
 پرند گل پرورہ دل تادیدہ دکان رنگ معانی چیدہ ام - وسینہ تازیان خون
 اوان سخن کشیدہ نہ فکر را از ترتیب مقدمات شعری یک نفس فارغ نشستن
 و نہ اندیشہ را از گردآوری ساز شریک دم رشتہ سعی گسستن نفس تار
 سازی ست صرف نغمہ طرازیهای بیان و دہن حلقہ بزمی ست وقف
 ترانہ زبان - رشتہ انفاس در گلہ ستہ بندی ریاحین افکار مصروف و
 عثمان توجہ در صید وحشیان معانی معطوف - ہما نا خیال ستایش نگارین نامہ
 بلاغت نظام آثار الصنادید نام کہ نتیجہ سخن طرازی خامہ گوہر بار معنی
 آفرینی ست کہ حسن جگہ سوز معانی پرورہ ششماط طبع ارجمند اوست - و جلاوی
 شہسوارِ معارف در پرورہ گردانگیز مہمای افکار بلند ادیبی رنگ چہرہ کمال
 آب گوہر جلال نہ نشین گوہر محیط وقار - رسائشہ صہبای اعتبار آبیار
 گلشن قبول و اقبال شخبند حدائق فضل و انضال - دودہ سیادت را
 از بلند پایگی شیش برق پیکرہ عرش سودن - و نہا توادہ شجاستہ را از
 والای نزادش بر رفعت فلک افتخار نمودن - رنگ بہار بریدہ معنیهای
 رنگین اوست - و نکست گل و کشیدہ اخلاق و نشین اوست و عرف مراتب

همت اولین پایه مسلم کمالش - و بلندی مراح شصت نازلترین درجه
 ایوان جلالش - بچین پیرای عدلش صبا از پیش گل به صدفه تواند دوید
 تاتیزی نوک خار دامن نزاکتش ندرود - و بهیزم افزیزی انصافش شعله
 از بالای شمع بی اختیار سر تواند کشید تا شوخی وضع بی احتیاطش با بال
 پروانه بر بخورد - خم کند فکرش طوق گردن وحشی غزالان حقائق - و رسائی پالانگ
 اندیشه اش سر سله گلوی دقایق - فروغ معانی پر تو شمعی ست از فانوس
 صفای سینه اش بیرون دویده و شوخی نکات برق تبسمی ست از پرده
 بهای اخلاقی درخشیده تا رو بود انفاکش صرف قصب باقیهای
 کارگاه سخن در رنگ آمیزی خیالش در کار شفق سازد رنگینی های چین
 گاه اداسی شوخی ناز در کسوت جنبش خامه اش جلوه فروش - و گاه بقرآ
 ناله نیاز از پرده صریحش در فروش - ترانه سخنش با دعوی فصاحت
 میانهای بلبل حرفی است گلگوگیر - و زمزمه بیانش بالاف سنجی نوای قمری
 جوانی ست دلپذیر خنده کاری طراح خامه اش طول و عرض هزار صفو را
 از پرده یک نقطه جلوه تواند داد - و وسعت حوصله دستگاهش تنگی ظرف
 حباب را با کشا و جبه هزار محیط مقابل تواند نهاد - نشود گامی ریاحین بهار
 با سفیل رسائی زبانش بر طبع ارباب نظر خورده و طراوت ادراک
 سحرین باتازگی عبارت نامه اش از نیم شبنم عرق کرده گنجینه شمیرش

۱۰

۱۵

چون لوح تقدیر محزون چو ابراسر او خامه اندیشه اش چون اوامر قضا
مستعدی ظهور آثار - کثرت را از فیض محبتش گرمی بهنگامه چهره کشادهم
وحدت از اثر تجریش جامه سازتواق قیام استعار

بر خاتم جسم خط گینش	بایم در کبریا زمینش
چاپش که بخت کام داده	رقعت با سپهر دام داده
بر بارگش ز مهر پرنور	صد سیمه و یک نظاره از دور
پر گرد و سراسیمه دوات او	بیننده و فلک بی شمت او
بر فرق مراتب کمالش	گر دنده سپهر از جهلش
عقلی که چراغ دل فروزد	وین خلوت آب و گل فروزد
مالیده بیخ غبارش از راه	تا گشت چراغ هفت رخساره
خورشید که قره بلندش	باد است نشان ارجندش
سروده بر آستانه ار	تا شد فلک استیانه او
رفت که بفرق چرخ ندگام	جسته از در بارگاه او کام
طبعش که بهاد و سخن را	گل کرده بهار صد عین را
آید بنواز خامه او	چون پرده ساز نامه او
کو که از نقشش چو پایتیل	بر حزن پیر و پای حسد گل
بیسپرد بر نگشتم عشاق	گلدسته صد چین باوراق

سپهر کمال را اوج - و محیط افضال را موج - کوکبه آرای غزالیم بلند - مرحله
 پیمای مدارج ارجمند - طراز مسند تفاخر - جوادالدوله سید احمد خان بهادر
 که امر و چار باش منصب مصطفی این سواد بطراز وجودش بر سر سلیمان
 نازش دارد - دماغ اندیشه میخارد و فکر افسرده را بجوش می آرد - اگر کرد
 نقشب زنگ آئینه انصاف نباشد - درنگ آمیزی آسان نقش
 بی اتیازی نترشد - راه این تحقیق تواند شناخت و سراغ این منزل
 تواند یافت که سایه پروردگان گشتن قدس تا به در جاده خیال نگرده اند
 جاسی نفس راست کردن به این سر منزل آسایش بکف نیارده اند -
 قدرت و بهم دایجاد نظیرش و مانده تر از سعی بایوس و جرات تصور و سرایش
 شش نار سراز پای مجوس - سرین را با شغلی عبارتش برگ برگی
 ست از بنیم در زیر دندان حسرت - و لاله را با رنگینی معانیش بدواع اغاک
 هست افروخته دامن زنیهای غیرت - طره سبیل بر آتش رشک
 سطورش چون موی در پتیا بر - و موج سبزه از باد غیرت رتوش
 چمن مویه آب در اضطراب رشته خطوطش از طراوت الفاظ رنگ اری
 است طوفان خیر - و ریشه حروفش از پر تو معنی تابش برست
 آتش انگیز صفائی اوراقش از صباحت مضامین آئینه یوسف نماید
 بیاض صفاتش از فروغ معنی صبحی از چهره خورشید نقاب کشا -

بین السطورش را چون فرق سرنیکوان - گیسوی حروف از دو طرف
 فروپاشتن سازد لفری نظارگیان - و سادگی کاغذش را چون چش
 و لبران بنحو و خال رقم آراستن تکلیف ناسکیبی تماشا ییان اثر پروگان
 کلماتش در ذکر خامش نفسان کتب عدم خون پالای سپیده چشم عبرت
 نگاهان - و نشتر قر و شان حروفش در توحه خاک بر سر کردگان زیر ترین
 جگر کا و حوصله تمکین دستگاهان - ارزش نگ نگاران کرده تصویر از
 رنگ چهره شادان دست بطرح گل برده اند - و بلعلی خون عاشقان
 رنگی بسپاه قلم داغ لاله سپرده - نگاه در تماشاگاه مقابرتش گوسنگها
 تار بود کفن عبرت گیر و نظر در سیر حصارش از حسرت بیزی خاک گور

پند پذیر مثنوی

گر دیره او بکن شماره	از رنگ پریده نظاره
هر فوره که او بتابد از دور	از داغ دلی گرفته صد نور
زان قطره که از جگر کشاند	صد نقطه بهر ورق نهاند
تا حرفی ازین کتاب خیزد	دل خون شود و بجا ک ریزد
تکلیک ریش بخون نگارند	بر صفحه دل خون نگارند
بکتابش نظر داشت	در خامه چکیده جگر داشت
بدین دل تشنه بجا داشت	تا طرب سراب نقش بستند

رنگ از رخ شادان بریدند تا نقش چمن برود کشیدند
 خمیازه حسرت شکر خواب در مقبره اش صرف محراب
 باشد بکف خردپندان چون ساغر می بدست زندان
 سطر که نقش بر ورق لبست یازلف نگار در کف مست
 صد لطف بهر کشودن اوست چون بند قبا کشودن دست

عجز ثنائی آئینه احوال صبائی از التفات شفقت نگاهان بی بهره نخواهد
 بود که بهار آرمی این حدیقه از جندی تازگیهای نگاه لطف رنگ پریده
 عجز مال را نه آن همه باز گردانیده که بر طائوس از غیرت رنگ لبست
 آن داغ بر دل نسوزد و بال تند از بهار یخیزانش چهره میفروزد
 تعداد مراتب الطافش خوش محاسبه بر رشحات سیاح راندن - جبر
 مدارج اشفاقش متاع محیط در ظرف جاب گنجاندن تا باد در ساغر
 انگور از خم آفتاب ریزد و پرتو خورشید آتش از پرده آئینه انگیزد
 گرمی نگاه مهرش بزم افروز اهل دفاق و شعله سورت تهرش
 جانسوز ارباب نفاق باد +

انتخاب کیمیای سعادت

اصل سوم در علاج شره سخن گفتن و آفت زبان است

بدانکه زبان از عجائب صنع حق تعالی است که بصورت پاره گشت
است و بحقیقت هر چه در وجود است در تحت تصرف اوست بلکه آنچه
نیز در عدم است نیز چه او هم از عدم عبارت کند و هم از وجود بلکه او را
عقل است و هیچ چیز از احاطت عقل بیرون نیست - و هر چه در عقل و
و هم در خیال آید زبان از ان عبارت کند و دیگر اعضا چنین نیست -
چه جز الوان و اشکال در ولایت چشم نیست - و جز آواز در ولایت گوش
نیست - و دیگر اعضا همچنین در ولایت هر یکی بر یک گوشه مملکت بنشیند
و ولایت زبان در همه مملکت روانست همچو ولایت دل و چون او در
مقابلت دست که صورتها از دل میگردد عبارت میکند همچنین صورتها
نیز بدل میرساند و از هر چه او گوید دل از ان صفتی بگیرد مثلاً چون زبان
تضرع و زاری کند و کلمات آن گفتن گیرد و الفاظ نوحه گری را ندن
گیرد دل از وی صفت رقت و سوز داند و گرفتن گیرد - بخار آتش
دل تصد دماغ کردن گیرد و از چشم بیرون آمدن گیرد - و چون الفاظ

طرب و صفت نیکو بآن گفتن گیرد در دل حرکت نشاط و شادی پدید آید
 گیرد و شوق حرکت کردن گیرد و همچنین از هر کلمه که بروی هر دو صفت
 بر وفق آن در دل پیدا آید تا چون سخنها می زشت گوید دل تاریک شود
 و چون سخن حق گوید دل روشن شود چون سخن دروغ دگر گوید دل نیز کور
 گردد تا چیزی را راست نه بیند همچو آئینه که کور شود و باین سبب است که خواب
 شاعر دروغزن بیشتر آن بود که راست نه آید که درون او کور شد از سخن
 دروغ و هر که راست گفتن عادت گیرد خواب او راست بود و درست و
 همچنین دروغزن که خواب راست نه بیند چون بآن جهان رود و حضرت
 الهیت که مشاهدت او غایت همه لذت است در دل او کور نماید و راست
 نبیند و از سعادت آن لذت محروم ماند بلکه چنانکه روی نیکو در آئینه کور
 زشت شود و چنانکه چون در پنهانی شمشیر یا در درازی آن نگردد جمال
 صورت باطل شود کارهای آن جهان و حقیقت کارهای الهی همچنین بود
 پس راستی و کوری دل تابع راستی و کوری زبانست و برای این گفت
 رسول صلی الله علیه و آله و سلم که ایمان مستقیم و راست نبود تا دل راست
 نباشد و دل راست نبود تا زبان راست نباشد پس از شر و آفت زبان
 حذر کرد و از مهمات دین است و مادرین اصل فضل خاموشی بگوئیم آنگاه
 آفت سیاه گفتن و فضول گفتن و آفت جدل و خصومت کردن و آفت غش و دشنام

وزبان درازی و آفت لعنت کردن - مزاج و سحریت کردن - و آفت
دروغ و غیبت و سخن چیدن - و دورویی کردن و آفت وجود و حج و آنچه
تعلق بآن دارد جمله شرح کنیم و علاج آن بگویم ان شاء الله تعالی *

پیدا کردن ثواب خاموشی

بدانکه چون آفت زبان بسیار است و خود را از آن نگاه داشتن دشوار
و هیچ تدبیر نیکو از خاموشی نیست چندانکه بتوان - پس باید که آدمی سخن
جز بقدر ضرورت نگوید - و چنین گفته اند که ابدال آن باشند که گفتن و
خوردن و خفتن ایشان بر قدر ضرورت بود و حق تعالی بیان فرمود
لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ جَوَابٍ ۚ اَلَا مَن اٰمَنَ اٰمَنَ بِصَدَقَةٍ اَوْ مَقْرَوفٍ
اَوْ اٰصْلَاحٍ ۚ بَيْنَ النَّاسِ گفت سخن در پنهان خیریت مگر زبان دادن
بصدقه و فرمودن خیر و صلح و ادن میان مردمان و رسول صلی الله علیه و
آله وسلم گفت "مَنْ صَمَتَ حُجًّا" هر که خاموش شد رست و گفت هر که
از شر شکم و فرج و زبان نگاه داشتند نگاه داشته تاست - و معاذ پرسید
از رسول صلی الله علیه و آله وسلم که کدام عمل فاضلتر زبان اندازان
بیرون آورد و نگاشت بران نهاد یعنی خاموشی - و عمر گفت رضی الله عنه
که ایو بکر رضی الله عنه را دیدم که زبان با نگاشت گرفته بود و می کشید و می پاید
گفتم یا خلیفه رسول الله چه میکنی - گفت این مراد کار با انگشت است

و رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفت که بیشتر خطاهای بنی آدم در
 زبان اوست - و گفت خبر دهم شمار از آسان ترین عبادت ها زبان
 خاموش و خوی نیکو - و گفت هر که بخدای تعالی و بقیامت ایمان دارد
 گو جز نیکو گوی یا خاموش باش - و عیسی علیه السلام را گفتند ما را چیزی
 بیاموز که بآن بهیشت رسیدیم گفت هرگز حدیث مکنید - گفتند که نتوانیم گفت
 پس جز حدیث خیر مکنید - و رسول صلی الله علیه و سلم گفت - چون مومن
 خاموش و با وقار بیند بوی نزدیک گردید که او بی حکمت نباشد - و عیسی علیه السلام
 گفت عبادت ده هست نه خاموشی هست یکی گریختن از مردمان و رسول
 صلی الله علیه و سلم گفت هر که بسیار سخن بود بسیار سقط بود هر که بسیار سقط بود
 بسیار گناه بود و آتش بوی اهل تر - و ازین بود که ابوبکر رضی الله عنه سنگی
 در دهان نهاده بودی تا سخن نتوانی گفت - این مسعود گوید هیچ بزرگان اهل
 از زبان نیست - و یونس بن عبید گوید هیچکس را ندیدم که گوش بزرگان
 داشت که نه در همه احوال او پیدا آمد - و نزدیک معاویه بنی سخن میگفتند و خفت
 خاموش بود گفت چرا سخن ننگویی - گفت اگر دروغ گویم از خدا ترسم و اگر
 راست گویم از شما - ریح بن خیشم بیست سال حدیث دنیا نکرده چون با او
 برخاستی قلم و کاغذ بنهادی و هر سخن که گفتی نوشتی شبانگاه حساب آن
 با خود کردی و بدانکه اینهمه فضل خاموشی از آنست که آفات زبان بسیار است

و همیشه پیوده از سر زبان میجهد و گفتن آن خوش و آسان بود و تمیز کردن
 میان بد و نیک دشوار بود و بخاموشی از و بال آن سلامت یابد و دل
 و همت جمع باشد و بفکر و ذکر پردازد و بدانکه سخن گفتن چهار قسم است یکی آنست
 که همه ضرر بود و یکی آنست که در آن هم ضرر بود و هم منفعت و یکی آنست که نه ضرر
 دارد و نه منفعت و آن سخن فضول بود و ضرر آن همان کفایت است که روزگار ضائع کند
 و قسم چهارم آنست که منفعت مختص است پس سه ربع از سخن ناگفتنی است و ربع گفتنی
 و این آنست که حق تعالی گفت **إِلَّا مَا مِنْكُمْ لَكُمْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الَّذِينَ هُمْ عَنْ**
الْأَيَةِ و حقیقت این سخن که رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفت هر که خاموش
 بود سلامت یافت - تدانی و شناسی تا آفت زبان ندانی و ما آنرا شرح
 دهیم و یک یک بگویم انشاء الله تعالی به آفت اول آنکه سخنی گوئی که
 ازان مستغنی باشی که اگر نگویی هیچ ضرر نبود بر تو و در دین و دنیا و چنین سخن
 از حسن اسلام بیرون آمده باشی که رسول صلی الله علیه و آله وسلم میگوید
مَنْ جَسَنَ اسْلَامَ الْمَرْءِ تَكَ - بَلَا يَعْنِي هر چه ازان گریز بود دست
 داشتن ازان از حسن اسلام بود و مثل این چنین سخن آن بود که با قومی
 بنشیننی و حکایت سفر خود کنی کوه و یاغ و بستان احوالی که گذشته باشد
 چنانکه زیادت و نقصان بآن راه نیابد اینهمه فضول بود و ازین گزیر باشد
 که اگر نگویی هیچ ضرر نبود و همچنین اگر کسی را بینی و از وی چیزی پرسنی که

تر یا آن کاری نبود و این وقتی باشد که آفتی نبود در سوال اما اگر پرسی که
 روزه داری مثلاً اگر راست گوید عبادت اظهار کرده باشد و اگر دروغ گوید
 بزه کار شود و بسبب تو بوده باشد این خود ناشایسته بود و همچنین اگر پرسی
 که از کجایم آئی و چه میکنی و چه میکردی باشد که آشکارا نتواند گفت و دروغی
 افتد و این خود باطل بود و فضول آن بود که در آن هیچ باطل نبود و گویند
 لقمان یکسال نزد یک داؤد علیه السلام میرفت و او زره میگرد لقمان میخواست
 که بداند که چیست نمی پرسید تا تمام کرد و در پوشید و گفت این نیک جا
 است حرب را لقمان بشناخت و گفت خاموشی حکمت است ولیکن کسی را
 در آن رغبت نیست و بسبب چنین سوال آن باشد که خواهد که احوال مردم
 بداند تا راوی سخن کشاده شود یا با کسی اظهار دوستی کند و علاج این آنست
 که بداند که مرگ در پیش است و نزدیک است و هر تباهی و ذکر می گویند
 گنجی بود که نهاده باشد چون ضائع کند زیان کرده بود علاج علمی اینست
 و علاج عملی آنکه یا عزلت گیرد یا سنگی در دهان بندد و در خبر است که در روز
 حرب احد بر تائی شهید شد او را یافتند سنگی بر شکم بسته اند اگر سنگی مادر او خاک
 از روی او پاک کرد و گفت هَذَا آتَمُ الْجَنَّةِ خَوْشْت یاد ابدت رسول
 صلی الله علیه و آله و سلم گفت چه دانی باشد که بجلی کرده باشد بجزیری که او را
 بکار نمی آید یا سخن گفته باشد در چیزیکه او را بآن کار نبوده باشد و معنی این

آنست که حساب آن از وی طلب کند و خوش دینی آن بود که در آن هیچ
 ریخ و حساب نباشد و یک روز رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفت - این
 ساعت مردی اهل بهشت از در آید پس عبدالله بن سلام از در درآمد
 او را خبر دادند و پرسیدند که عمل تو چیست - گفت عمل من آنست که ما
 هر چه مرا بان کار نباشد گرد آن نگریم و بپردازیم - و بدانکه هر چه
 با کسی یک کلمه توان گفت چون در از کنی بدو کلمه گوئی آن کلمه دوم فضول
 باشد و بر تو وبال بود یکی از صحابه می گوید که کس باشد که با من سخن گوید که
 جواب آن نزد من خوشتر بود از آب سرد نزد تشنه و جواب ندیم از بیم آنکه
 فضول بود - مطرف بن عبدالله می گوید باید که جلال حق تعالی در دل شما
 بزرگتر از آن بود که نام او پدید در هر سخنی چنانکه ستور و گریه را گویند خدایت
 چنین و چنان کند و رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفت خنک آن کس که
 سخن زیادتی در باقی کرد و مال زیادتی داد یعنی که بعد از سر کسبه برگرفت
 و بر زبان نهاد و گفت هیچ چیز نداده اند آدمی را بدتر از زبان دراز و بدانکه
 هر چه میگوئی بر تو میونسند مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَاتِدٌ
 اگر چنان بودی که فرشتگان را یگان نوشتندی و در حال نوشتن مرد
 خواستندی از بیم آن از ده سخن یکی آوردندی و زبان منقطع شدن
 روزگار در بسیار گفتن بیشتر از زبان اجرت نسخ است که از تو خواستندی

آفت دوم سخن گفتن در باطل و محصیت - اما باطل آن بود که در بدعتها
سخن گوید. و محصیت آن بود که حکایت فسق و فساد خود گوید. و از آن
دیگران هم بگویند. و مجالس شراب و فساد حکایت کند یا در مجلسی که در آن
مناظره رفته باشد میان دو کس که یکدیگر را فحش گفته باشند در بنانیده باشند
یا احوالی حکایت کند در فحش که از آن خنده آید این همه محصیت بودند. چون
آفت اول که آن نقصان درجه باشد رسول صلی الله علیه و آله و سلم گفت
کس بود که یک سخن بگوید که خود از آن پاک ندارد و آنرا قدری نشناخت
و آن او را می برد تا بقعر دوزخ - و کس باشد که سخنی بگوید که بآن پاک ندارد
و آن او را می برد تا بهشت - آفت سوم خلاف کردن در سخن و جدل
کردن و آنرا مراد گویند. و کس بود که عادت او آن بود که هر که سخنی گوید
بروی رود کند و گوید چنین است و معنی آن این بود که تو احمق و نادان
در روغ زن و من زیرک و عاقل و راست گوی و باین یک کلمه و صفت
مهلک را قوت داده باشد - یکی تکبر و یکی سبعت که در کسی افتد و برای
این گفت رسول صلی الله علیه و سلم هر که از خطای و خصومت در حد
دست بردارد و آنچه باطل بود نگوید و او را خانه و بهشت بنا کنند. و اگر آنچه
حق بود نگوید خانه در اعلی بهشت ویران کنند. و ثواب این زیادت
از آنست که صبر کردن بر محال و در روغ دشوار تر بود. و گفت ایمان

مردم تمام نشود تا آنگاه که از خلاف دست بدارد. اگر چه برحق بود. و بدانکه
 این خلاف نه همه در مذاهب بود بلکه اگر کسی گوید که این آثار شیرین است
 و تو گویی که ترش است. یا گوید تا فلان جای فرسنگی است و تو گویی نیست
 اینهمه مذموم است و رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفته کفارت هر بجای
 که با کسی کنی دو رکعت نماز است و از جمله بجلج آن بود که کسی سخنی گوید
 خطا بروی گیرد و دخل آن بوی نمائی و این همه حرام است که ازان بخانند
 حاصل آید. و هیچ مسلمان را رنجانیدن بی ضرورتی نشاید. و خطا و چنین چیزها
 باز نمودن فریضه نیست بلکه خاموش بودن از کمال ایمانست. اما چون
 در مذاهب بود از اجل گویند و این نیز مذموم است گمان آنکه بطریق نصیحت
 و خلوت. و برحق کشف کنی چون امید قبول بود و چون نباشد خاموش
 باشی. رسول صلی الله علیه و آله وسلم گفت هیچ قوم گمراه نشدند که نه جمل
 بر ایشان غالب شد. لقمان پسر خود را گفت با علما جدل مکن که دشمن
 گیرند ترا و بدانکه هیچ چیز آن قوت نخواهد که بر محال و باطل خاموش باشی
 و این از فضائل مجاهدات است. و او دطائی عزلت گرفت ابو حنیفه گفت
 چرا بیرون نمی آئی گفت بمجاهدت خود را از جدل گفتن باز میدارم گفت
 بمجالس مناظرت بیا و بشنود سخن مگو. گفت چنان کردم و هیچ مجاهدت
 صعب تر ازان نکشیدم و هیچ آفت بیش ازان نبود که در شهری قصه نگوید

بود و گردی که طلب جاه و تبع میکنند چنان نمایند که جدل گفتن از دین
 است و طبع سببیت و تکبر خود تقاضای آن میکنند چون پندارد که آن
 از دین است چنان شره آن در وی محکم شود که البته از آن صبر نتواند کرد
 که نفس را در آن چند نوع شرب و لذت بود. مالک این انس میگوید
 که جدل از دین نیست و همه سلف از جدل منع کرده اند اما اگر مبتدعی بوده
 است یا آیات قرآن و اخبار با دشمن گفته اند بی بجای دبی تطویل و چون سود
 نداشته معارض کرده اند آفت چهارم خصومت در مال که در پیش قاضی
 رود یا جای دیگر و آفت این عظیم است رسول صلی الله علیه و آله وسلم میگوید
 هر که بچشم با کسی خصومت کند در خطا حق تعالی بود تا آنگاه که خاموش شود
 و چنین گفته اند که هیچ چیز نیست که دل پراکنده کند و لذت عیش ببرد و
 مروت دین را بکاهد چنانکه خصومت در مال و گفته اند که هیچ ورع خصومت
 نکرده در مال بآن سبب که بی زیادت گفتن خصومت بسر نشود و ورع زیادت
 نگوید و اگر هیچ چیز نبود باری یا خصم سخن خوش نتواند گفت و فضل سخن
 خوش گفتن بسیارست پس هر که خصومتی بود اگر بتواند مهم باشد دست
 داشتن و اگر نتواند باید که جز راست نگوید و قصد رنجانیدن نکند و سخن
 درشت و زیادت نگوید و اینهمه با کمال دین بوده

انتخاب از سکت در نامه

خارج خواستن دارا از سکت در جواب دادن او

بیاتما ز بیداد شویم دست	که بے داد نتوان ز بیداد دست
چه بندیم دل در جهان سال و ماه	که هم دیو خانه ست و هم غول راه
جهان دامن خویش از تو کیسر برد	بحسره فرستد بساغز برد
چو باران که یک یک مهیا شود	شود سیل و آنگه بدریا شود
بیاتما خوریم آنچه داریم شاد	درم بر درم چند باید نهاد
نهنگی بمار گذر کرده گیر	همان گنج ناخورده را خورده گیر
از ان گنج کار و قارون بدست	سر انجام در خاک بین چو نشست
چه باید نهادن برین خاک دل	کز د گنج قارون بزد شد بگل
از ان نشست زین بشاد و عباد	چه آمد بحسب سر مردن نامراد
وین بلوغ رنگین و رختی نه رست	که ماند از قفای تبر زن دست
گزارش کن ز یو ر تاج و تخت	چنین گفت کان شاه غیر و ز تخت
یکی روز فارغ دل و شاد و بهر	بر آسوده بود از بهوسهای دهر
می تاب در جام شاهنشهر	گله پر همی کرد و گاسه همی

<p> خرومند سونس خرد خویش او سخن شد بسی بر نطهای تنگ مهندس در سخنی درومی نشاند قدح شکر افشان و می نوشن بخش زنوش می در رود در امشگران روان گرد از دیده بار و خون شود رود خشک بد و زود تر گل افشان تراز ماه اردی بهشت نشسته چو بر چرخ بدیسیر خنگوے روشندل آزاده هم اورا و هم شاه خود راستود ششیده سخن کرد با اوروان نژاده خراج کهن باز جست ز درگاه ما و اگر گفتم خراج که بر دی سر از خط پر کار ما ملک سر کشی تا نیابے گزند که از آتش دل زبانش بسوخت </p>	<p> حکیمان بیش از دل پیش او بهر بندتی کامد از بانگ چنگ بهر جرعه سے که شه می فتاند در خشان شده می چو روشن خوش و باغ نیوشندگان سرگران سرسک قدح ناله ارغنون زهی زخم کمز زخمه چون شکر در آن بزم آراسته چون بهشت سکندر جهانجوے فرخ سریر ز دارا در آمد سرستاده چو خسرو پرستان پریش نمود چو کرد آفرین بر جهان پهلوان ز دارا درود آوریدش نخست که چون بود کز گوهرین تخت و تاج ز بونی چه دیدی تو در کار ما همان رسم ویرینه را کار بند سکندر ز گرمی چنان بر فروخت </p>
---	---

کمان گ بر دوش خم گرفت
 چنان دید در قاصد راه بنج
 زبان چون بگرمی بر آشفته شد
 فرو گفت نخی سخنهای سخت
 که در خرد راس باشد بلند
 زبان گر بگرمی صوری کند
 سخن گر چه باو ز تازه بود
 چه خوش گفت فرزانه پیش بین
 نباشد بخود بر کس مهربان
 گزاردند پیری کیانی سرشت
 که وقتی که از گوهر تیغ و تلج
 در آن گوهرین گنج بن ناپدید
 منقش یکبخت وانی بساط
 چو قاصد زبان تیغ پولاد کرد
 بر دبانگ زد شهریار دلیر
 زانه دگر گونه آیین نهاد
 سپهر آن بساط کهن در نداشت

ز تندیش گوینده را دم گرفت
 که از جوش دل مغزش آمد برنج
 سخنهای ناگفتنی گفته شد
 چو گوید خداوند شمشیر و تخت
 نگوید سخنهای ناسودمند
 ز دوری کن خویش دوری کند
 گفتن هم از گفتنش به بود
 زبان گوشتین است تیغ آتش
 که گوید هر آنچه آیدش بر زبان
 گزارش چنین کرد از آن سرشت
 زیونان شدی پیش دار خراج
 بدست خایه زرخدا آفتاب
 که بیند و راتازه کردی نشاط
 خراج کهن گشته رایاد کرد
 که نتوان ستد عارت از تند شیر
 شد آن مرغ کوخایه زیرین نهاد
 بساطی دگر فلک راتازه گشت

همه سال که گوهر بخیزد در سنگ
بگردن کشتی بر میاد نفس
ترا آن کفایت که شمشیر من
چو من پار کابے که برداشتم
تو با آنکه دارے چنان توشه
بر آتم میاد که غنیم آورم
بیک سو خیمه و آرم را
مگر شه نداند که در روز جنگ
بیک تاختن تا کجا نهم
کے کار مغانی دهد طوق و تاج
زمن مصر باید نه زر خواستن
بین پایگا و مرا تا کجا ست
غور و جوانے بر آن کردت
مینگر فتنه سیف و زکین
ترا ملکی آسود و بیدار و سرخ
مسوزان بخود کاسے ایام را
زمن آنچه بر نیاید آن را نخواه

گمے صلح ساز و جهان گاه جنگ
بشمشیر با من سخن گوئی و بس
نیار دسر تخت تو زیر من
عنان جهان بر تو بگذاشتم
رها کن مراد چنین گوشه
بهم پنجگے با تو رزم آورم
بجوشش آورم کینه گرم
چه سرا بریدم در قصای ننگ
چه گردن کشان را سر اندختم
چو زهاریان چون فرستد خراج
سخن چون زیر مصری آرستن
بدین پایه باید زمن پایه خواست
که گردن بشمشیر من تاروت
خرابی میاد و در ایران زمین
مکن ناسپاسی و دران مال و گنج
قلم در کش اندیشه خام را
چنان باش یا من که باش شاه شاه

فرستاده کین داستان گوش کرد
 سوی شاه شد دلغ بر دل کشتان
 فرو گفت پیغامها سے درشت
 چو دارا جواب سکندر شنید
 به تندی یکے داستان یاد کرد
 که بی سکه را چه یارا بود
 بخندید و گفت اندران زهر خند
 فلک بین چه ظلم آشکارا کند
 سکندر نه خود گر بود کوه قاف
 چنان پشته را بجنگ عقاب
 سبک قاصدی را بدرگاه او
 یکے گوی دو چوگان بقاصد سپرد
 در آموختش راز زان پیشکش
 سو روم شد قاصد تیز گام
 ز ره چون در آمد بر شاه روم
 سرانگند در پای بندگی
 نخستین گره کز سخن باز کرد

سخنهای خود را فراموش کرد
 شایسته چون برق آتش فشان
 کز و سر دین را دوا گشت پشت
 یکے دور باش از جگر بر کشید
 کزان شد نیوشده را روی نرزد
 که هم سکه نام دارا بود
 که افسوس بر کار چرخ بلبند
 که اسکت در آهنگ دارا کند
 که باشد که با من شود هم مصاف
 کم از قطره دان پیش دریای آب
 فرستاده شد چشم در راه او
 فقیر پراز کنجد ناسته در
 بدان تعبیه شد دل شاه بوش
 ز دارا پذیرفته با خود پیام
 فرو زنده شد همچو آتش ز موم
 نمودش نشان پرستد گ
 سخن را بچربی سر آغا ز کرد

که فرماندهان حاکم جان شدند
 چه فرامیدم شاه فیروز را
 سکندر بدانست کان نذر خواه
 به پیغاره گفتابیاور پیام
 ستاعی که در بنگه خویش داشت
 چو آورد پیش سکندر نهاد
 ز چوگان گواند را بد نخت
 دگر آرزوی نبرد آیدت
 همان کنجد ناشمرده فشانند
 سکندر جهان داور بپوشمند
 مثل زد که هر کوگر نزد پیش
 مگر شاه ازان داد چوگان بمن
 همان گومی رام و اختر شناس
 چو گوئی زمین شاه مارا سپرد
 چو زمین گونه کرد آن گزاشگری
 فرو ریخت کنجد بطن سراسر
 بیک خطه مرغان در و تا خفتند

فرستادگان بنده فرمان شدند
 که فرمان فرمانده آرم بجای
 پیام درشت آورد از نزد شاه
 پیام آورد از بند بکشاد کام
 بر آورده یک یک فرایش داشت
 به پیغام داران زبان پر کشاد
 که تو طفل بازی بدین کن دست
 ز بهودگی دل بدرد آیدت
 کزین بیش خواهم سپهر توراند
 درین فالها دید فتح بلند
 بچوگان کشیدن توان سوی خویش
 که تاز و کشم ملک بر خوشتن
 بشکل زمین می نهد در قیاس
 بدین گوئی خواهم از دگوئی برد
 بکنجد در آمد و در داور سپرد
 طلب کرد مرغان کنجد را با سپرد
 زمین را ز کنجد پر و خشتند

راست گفتا درین رهنمون
 اگر لشکر از کنجد انگیخت شاه
 پس آنکه قفیرے سپندان خرد
 که شته گر کشد لشکری زین قیاس
 چو قاصد جوابی چنین دید سخت
 بدارارساند از سکندر جواب
 برآشت از ان تیرگی شاه را
 همانداردارا بدان داورے
 زمین و زخوارزم و غزنین و غور
 پاسے بهم کرد چون کوه قاف
 چو عارض شمار سپه برگرفت
 از جنگی سواران چابک رکاب
 بهانجوی چون دید که لشکرش
 پاسے چو آتش سوروم راند
 از من در آمد چو دریای ستمند
 زمین بر زمین تا باقصای روم
 علف در زمین گشت چون گنج گم

چو روغن که از کنجد آید بر دهن
 مرا مرغ کنجد خور آمد سپاه
 پیاداش کنجد بقاصد سپرد
 سپاه مرا هم بدین سان شناس
 به پشت خر خویش بر بست خست
 جوابے گلوگیر چون زهر ناب
 که محبت قوی دید بدخواه را
 طلب کرد از ایرانیاں یادری
 زمین آهنی شد ز نعل ستور
 همه سنگ فرسای و آهنی گان
 فردماند عقل از شمردن شکفت
 بنصده هزار آمد اندر حساب
 همه سوچ دریا زنده کشورش
 کجا او شد آن بوم را بوم خواند
 صبارا شد از گرد او پای کند
 بجوشید دریا بلرزد بوم
 ز نعل ستوران بیگانه سم

په شاه اگر آفتاب بکند بیا سائی آن را و قی روح بخش من اورا خورم و لفر دز بکند	بهر جا که آید خراب بکند بکام دلم بر فشان چون دشت مرا او خور و خاک روزی بود
--	--

ترتیب کردن اسکندر لشکر بحرب دارا

چه نیکو شایست کار آگهی ب عالم کس سر بر آرد بلند بازی نمی پاید این راه را غند از دوان آلت از بار خویش می فکن گول گر چه عار آید خری بر کرده ز سخته ببرد گز از نده شایع باشد که دارا چو لشکر بر من کشید نبود آگهی اسکندر از کار او رسیدند ز ناریان خیل خیل شبیخون دارا در آمد ز راه پژوهنده گفت بدخواه است بروشاه اگر یک شبیخون کند	کزین نفت عالم مباد تنی که در کار عالم بود و هوشمند نگهدارد از دزد بنگاه را کز روزی آسان کند کار خویش که هنگام سر ما بجار آید که از کاسبی جل با خود نبرد چنین داد پرسنده را آگهی تو گفتی که آمد قیامت پدید که آرد قیامت به پیکار او که طوفان بدیاد آرد و سیل ز پولاد پوشان زمین شد سیاه شب در روز غافل شد آنجا که است ز ملکش بهمانا که بیرون کند
--	---

سکندر بخندید و دادش جواب
 ملک را بوقتِ عنان تا فتن
 پزوهنده دیگر آغز کرد
 که آراش مردن توان در قیاس
 سکندر بدو گفت یک تیغ تیر
 یکے گرگ را کو بود خشناک
 سپه را جواب چنان از جند
 خیر گرم تر شد همی بر زمان
 سکندر چو دانست کان تند میغ
 فرستاد تا لشکر از هر دیار
 ز مصر و ز آفریجه و روم و روس
 چو انبوه شد لشکر بیکران
 خبر داد عارض که ششصد هزار
 چو شد ساخته کار لشکر تمام
 شستند بیدار مفرزان روم
 شه از کار دارا و پیکار او
 چنین گفت کین نامو شهریار

که پنهان نگیرد جهان آفتاب
 یزدی شاید نظریافتن
 که دارا بخندان سپه ساز کرد
 کسانیکه هستند لشکر شناس
 کند چرم صد گاؤ را زیریز
 ز بسیاری گو سفندان چه باک
 پسند آمد از شهر یار یلبند
 که آمد بروم از دهاک دمان
 به تندیس برآرد همی برق تیغ
 روانه شود بر در شهر یار
 شد آراسته لشکر چون عروس
 مدد خواست از نام نام آوران
 برآمد لیسران مفرد سوار
 یکے انجمن ساخت بی رد و جام
 همسایه ملک نرم کردند موم
 سخن راند و پیچید در کار او
 کمر بست بر جستن کارزار

چه سازیم تدبیرش از صلح و جنگ
 اگر بر نیاریم تیغ از نیام
 و اگر تاج بستانم از تاجور
 کیان را که از ملک بیرون کنم
 بترسم که آخرباین تیر گه
 چه تدبیر باشد درین رسم و راه
 باندیشه خوب و رای صواب
 جهان دیده پران بیدار بوش
 بساخ کشاند یکسر زبان
 که سر سبز باد آن هایلون دخت
 بتاج و تختش جهان تازه باد
 همه رای تو هست چون دین در دست
 و بسکن ز فرمان تو نگذیریم
 چنان در دل آید جهان دیده را
 که چون کینه در زد دل کینه خواه
 تو نیز آتش کینه را بر فرو
 تو سر و نومی خصم بید کن

که آمد بادیرش این کار تنگ
 بمردی ز ما بر نیارند نام
 به بیداد خود بسته باشم کمر
 من این رهبری با کیان چون کنم
 بداندیش ما را در چیر گه
 کز دکار ما برنگردد تباه
 پدید آید این سخن را جواب
 چو گفتار گوینده کردند گوش
 دعا تازه کردند بر مرزبان
 که ناش بلندست دیر و دش سخت
 سر خصم و تاج دروازه باد
 درستی چه باید ز ما باز جست
 بجزند راه فرمان تو نسپریم
 همان زیر کان پسندیده را
 همه خار و خشت بر آید ز راه
 که فرخ بود آتش کینه سوز
 کجا سر کشد بید با سروین

کهن باغ را وقت نو کرد دست
 بدیباے این دولت تازه عهد
 بداندیش تو هست بیدادگر
 چه باید هر اسیدنت زان پس
 قلم درکش آئین بیداد را
 ز خصم نو چون ملک گشت سیر
 تنوری چنین گرم در بند نان
 کجاشاه را پای مارا سرست
 تناسه شه را که برهم زند
 بران خصم شد رخصت رهنمون
 نگمدار داز روم تخت کیان
 سکندر چو در حکم این داری
 بدستوری رخصت راستان
 یک روز کز گردش روزگار
 بفال ایوان بترتیب راه
 عنان تابند شاه فیروز جنگ
 ز شمشیر یولاد چون شیر مست

توان را حساب درو کرد دست
 عروس جهان را بر آراسه مهد
 بر پیچد رعیت ز بیداد سر
 که دارد هم از خانه دشمن بس
 کفایت کن از خلق فریاد را
 بخضم انگنی پای در نه دیر
 ره انجام را گرم تر کن عنان
 دلی کو کزین داور سه برزست
 کرازه ره باشد که این دم زند
 که شه پیشدستی نیار دینجون
 بخو زیزی اول نه بند میان
 ز لشکر گشان یافت آن یادری
 بلشکر گشتی گشت هداستان
 بدست آمدش طالع کامکار
 بفرو دکر جای چند سپاه
 میان بست بر کین پنجاه تنگ
 کبشور کشتائی کلید سه بست

سپاہے چو زبور پر بیشتر
نشان باز جست از درفش بلند
بوقتی کہ آن وقت سازندہ بود
بے برتر از کا دیانے درفش
صنوبر ستونی ز پنجہ ارش
برواژ دہا پیکرے از حسر
زده بر سر از جعد پرچم کلاه
بفر سنگما بود پیدا ز دور
شد آن اثر دہا پنین لشکری
جهان کرد از آشوب خود گردناک
ازین گریہ گون خاک تا چند چند
جهان یک نواست پیچیدہ سر
فلک بر بلندی زمین درمخاک
نہشتہ برین ہرود آلودہ طشت
زمین گریضاغت برون آورد
نیفتہ درین طشت فریاد کس
چو فریاد را بر گلو بستہ راہ

ز غوغاے زبور ہم بیشتر
کہ ماند از فریدون فیروز ست
فلک دوستان را نوازندہ بود
بمنجوق برزد پرندہ بنفش
بخون جگر یافتہ پرورش
کہ بیندہ را زد بر آید نفیہ
چو بر قتلہ کوه ایر سیاه
عقابے سیہ پرو بالش ز نور
بسر بر چنان اثر دہا پیکرے
زہرچہ از ہر یک مشت خاک
بشیرے توان کرد نش گریہ بند
در و گاہ حلو بود کہ جگر
یکے طشت خون شد یکی طشت خاک
ز خون سیاوش بسے سر گذشت
ہمہ خاک در زیر خون آورد
کہ بر بستہ شد راہ فریاد کس
گلو بستہ بہ مردن فریاد خواہ

به ارپرده خود حصارے کنی	بنجاموشی خویش کارے کنی
بیا ساقی آن آتش توبه سوز	بآتش که مغز من بر فز سوز
بمجلس فوزی دلم خوش بود	که چون شمع بر فتم آتش بود
راسی زدن دارد کار اسکندر با خاصان خویش	
خردمند را خوبی از داد است	پناه خدا ایمن آباد است
کسے کو بدین ملک خرسند نیست	بنزدیک دانا خردمند نیست
خردنیک همسایه شد زان بدست	که همسایه کوے نابخردست
چو در کوے نابخردان دم زنی	به از داستان خرد کم زنی
درین ره کسی خانه آباد کرد	که گردن زد بهقانی آزاد کرد
تو نیز از نبی بار گردن زدوش	ز گردن زنان بر نیاری خروش
چو دریا بسرمایه خویش باش	هم از بود خود سود خود بر تراش
بهمانی خویش تا روز مرگ	درختی شواز خویش تن ساز برگ
چو پیل ز برگ کسان خورد گاز	همه تن شد انگشت دلی کرد باز
گزارنده پیرے هم از موبدان	گزارش چنین کرد با بخردان
که چون شاه روم آمد آراسته	همش تیغ در دست و هم خواسته
خبر گرم شد در همه مرز و بوم	که آمد برون اثر دهاے ز روم
پیر خاشاک دارا سرافراخته	همه آلت داورے ساخته

جهان را بدین مرده نوروز بود
 از و بوم و کشور بیکبار گه
 ز دارا پرستی منش خاسته
 چو دارا در یادل آگاه گشت
 ۵ ز پیران روشن دل و رای زن
 ز هر کار دانسته برای دست
 که بدخواه را چون در آرد شکست
 چه افسون در آموزد از زنبور
 چو در جنگ پیر و زایش دیده بود
 ۱۰ نکردش دران کار کس چاره
 چو دانسته بودند کوسر کشست
 سخنها می کس در نیار و گیوش
 بتخته در از زنگه شاوران
 فرا برز نامه که از فرو برز
 ۱۵ به بیعت دران انجمن گاه بود
 ثنا گفت پر شاه و بر بزم شاه
 مباد اثنی عالم از نام تو

که بیدار او دارا جهان سوز بود
 ستوه آمدند از شمشکار گه
 بمهر سکندر بپاراسته
 که موج سکندر ز دریا گشت
 بر آراست پنهان سیکه انجمن
 دران داور می چاره کار بست
 پل چرخ را چون کند پای بست
 که آید ز کار سکت در برون
 ز پیر و زنگیش تر سیده بود
 شخوردش غم می هیچ غم خواره
 بسوزندگی گرم چون آتشست
 دران کار بودند کیس خوشش
 سری بود نامی ز نام آوران
 تنش جوشنی بود بازوش گرز
 از احوال پایشینه آگاه بود
 که آید و باز تو این بزمگاه
 همان جیش دور زارام تو

گذشته نیامی من از به پیش
 که چون کردی خنجر و آهنگ غار
 که در طالع ملک ماما بدید
 برون آید از روم گردنکشته
 همه ملک ایران بدست آورد
 بهان گیرد او هم نماند بجای
 سبادا که آن مرد رومی نژاد
 به ارشاه بریخ زند نام او
 بنیاید کرد دولت آید بریخ
 فریبی فرستش که طاعت کند
 فریب خوش از خشم ناخوش بهست
 مکن تکیه بر زور بازوی خویش
 بر آتش میاد که کین آورد
 اگر سم شیر سبے بيفتد ز شیر
 بناموس باید جهان داشتن
 برون آرش از دعوی همسری
 بر آن جو که باز بود هم عیار

چنین گفت با من در اندر خویش
 خبر داد از ان جام گوهر نگار
 فرود آید اخت سبز بالا بنیر
 زنده در هر آتش که آتش
 تخت کیان بر نشست آورد
 سر انجام او هم در آید زیاس
 درین قالب افتد که بر گز مباد
 نیارد درین کشور آرام او
 که مقدس بجان کوشد از بهر گنج
 بیک روم تنها قناعت کند
 بر افشاندن آب زاتش بهست
 نگهدار وزن تر از وی خویش
 سکا بن باهن کین آورد
 حدون اشتری مغزش آرد بنیر
 وز انجاست رایت برادر شتن
 کزین پایه باید کند سروری
 بنرخ ز آردش اندر شمار

بسا شیر دزنده و سهمناک
 چو پاکتر دم گرم کینے کنے
 بنیدیش از ان پشه نیشدار
 جهان آن کسی راست کو دربرد
 گر سنه چو با شیر خایکباب
 زیگانه گرمست فرزند وزن
 چو شد جامه بر قد فرزند راست
 چو بالا بر آرد گیاه بلند
 ز پند بزرگان نباید گذشت
 که چون آرموده شود روزگار
 سگالشگرے کو نصیحت شنید
 شه از پند آن هر دو پا لوده مغز
 و لیکن نکشت آتش گرم را
 شد از گفته رای زن خشنماک
 گره برزد و بر وی پیوسته را
 در و دیده چون اثر دها در گورن
 که در من چه نرم آهنی دیده

که از نوک خار سے در کید خجاک
 مبین خرده گر خرد و بینی کنی
 که فرود را گفت سر پیش دار
 پے مرد بگذاشت بر هیچ مرد
 بفریه ترین لقمه آرد شتاب
 که هم جامه گرد و شود جامه کن
 نباید دگر مهر فرزند خواست
 سہی سرور باشد از وے گزند
 سخن را ورق در نباید نوشت
 سیا و آیت پسند آموزگار
 در چاره را در گفت آرد کلیک
 هر اسان شد از کار آن پامی لغز
 بسر کو چکی داشت آذر م را
 پیچسپید چون بار بر روی خاک
 کشاد از گره خشم سر بسته را
 بخشمیکه در واقعه از سنگ وزن
 که پولاد اورا پسندیده

نمائی بمن مردی اهل روم
 بکه برگ ساکن کنی باورا
 عقابان بیازی و بکان بجنگ
 چه بندم کمر در صاف کس
 دلیری کند بمن آن نادیر
 سرش لیکن انگه در آید ز خواب
 چمن بر سر خسروان افسرم
 بود خایه مرغ سخت و گران
 که دانست کین کودک خرد سال
 با قول قدح در دی آورد پیش
 بخود تنگ را ز بنموسن کنم
 اگر خود شود غمزه در زهر مار
 ز رومی کجا نیز دآن دست زور
 بشوراند او رنگ تورشید را
 بتاراج ایران برآز عسکرم
 شکوه کیان پیش باید نهاد
 سبک کیست رو باه باز و رنید

ره کوره آتش بر آری بوم
 هرسانی از بسید پولاد را
 سیرنازینان در آرد بسنگ
 که دارم کمر بسته چون او بسی
 چو گورگر ازنده با شرزه باشم
 که شیر از نقش خود ده باشد کباب
 چه اندیشه باشد ز امکنه ندیم
 نه چون تپک و خایسک آنگران
 شود با بزرگان چنین بدگال
 گذارد شکوه من و شرم خویش
 که پیش ز دیوان زبوسن کنم
 نخواهد تنگ از خوشی زین سار
 که گشتی بردن را تا آب شور
 تمدنا کند پاهای جمشید را
 برو تخت کینسر و دیارم
 قدم در خور خوشی باید نهاد
 که شیر زبایان را رسد حاکم زنده

ز شیران پور و بہان را فوا
 تہید ست گر مایہ داری کند
 تو خود نیک دانی کہ با این شکوہ
 بہ ست غلامان مستش ہوسم
 ہزبری کہ از سگ زبونی کند
 عقابے کہ از پشہ گیرد گریز
 پانگے کہ ترسد زردباہ تیر
 بہ بینی کہ فردا من پسیل زور
 کہ باشد زبوتے خراج آوری
 نشینند ہر تختگاہ کیان
 کرایارہ کز سر گفتگو
 کلاہ کیان ہم کیان راسند
 من از قخمہ بہمن و پشت کی
 زروین تن درع اسفندیار
 اگر باز گردد بہ پیشینہ راہ
 و گر کشتی آر دبدیای من
 چو دریای تلخی جوابش دہم

شخند و زمین تا نگرید ہوا
 چو لنگی ست کو را ہواری کند
 ز یک طفل برومی نذارم ستوہ
 بچوب شبابان شکستش دہم
 خیر پیر با و حروستے کند
 گرافتا و نش بہت گو برنیز
 بسوزاد مغزش بسر سام تیر
 سرش چون پیارم بہتم ستوہ
 کہ ہسر بود با بلند افسرے
 منم تاج بر سر کمر میان
 ز من جاے آبا کند جستجو
 درین خزن تن رو میان کی خزد
 چرا ترسم از رومی سست پی
 برادر نگ زین منم یادگار
 برور و ز روشن نگر و دتہاہ
 سری بیند افتادہ و پائی من
 ز خاکش ستانم با بکش دہم

از ان ابر عاصی چنان ریزم آب
 ستیزنده چون روستائی بود
 خرا از زمین بر به که پالان کشد
 من آن صید را کرده ام سر بلند
 تو ای مغز بوسیده سناخورد
 نه چابک شد این چابکی خواتن
 چراغی بصحرای برافروختن
 مکش جز باندیشه خویش پای
 قبا کو نه در غورد بالا بود
 ترا فقرت پیری از جای برد
 پیر کن گرد آزرده پشت
 پیری نمونه شود پاس فقر
 ز پیران دو چیزست بازیست
 جهان بر جوانان جنگ آزمای
 تن ناتوان کے سواری کند
 سپید که برینا بود زانکه پیر
 بنگام خود گفت باید سخن

که نارد و گروست بر آفتاب
 شکستن به از موسیائے بود
 که تارخت جوینده آسان کشد
 منش باز در گردن آرم کند
 ز گستاخی خسروان باز گرد
 کند بکوهی در انداختن
 فلک را جهاندارے آموختن
 که هر جوهری را پدیدست جاک
 همانا که در دیده کالا بود
 کن گشتت از سر رای برد
 ز نیزه عصا به گیسو دشت
 فراموش کاری در آرد بمغز
 کیے در ستودان یکی در نماز
 رها کن فروکش تورای
 سلاح شکست
 میاخی که
 که

خردی که پیغمبر نواب بر کشید
 زبان بند کن تا سر آری بسر
 سر بر بے زبان کو بخون تر بود
 زبان به که او کام داری کند
 زبان را نگهدار در کام خویش
 زبان ترا زو که شذر است نام
 چو از کام خود کامی آید بدون
 بسا گفتنیها که باشد نفث
 بگفتن کسی کو شود سخت کوش
 سخن به که با صاحب تاج و تخت
 چو زانگونه تندی بسی کرد شاه
 خطر است در کارشاهان بسی
 چو از کینه بر سر دزد چهر
 همانا که پیوند شاه آتش است
 نصیحت موافق بود شاه را
 نصیحت گری با خد او نذر
 چو آگاه گشت آن نصیحت گزار

سرش را بیکه باز باید برید
 زبان خشک به یا گلوگاه تر
 به است از زبانیکه بے سر بود
 چو کامش رسد کامگاری کند
 نفس بر مزین جز بهنگام خویش
 ازان شد که بیرون نیاید ز کام
 پیر سو که جنبید شود سر نگون
 بدیگر زبان بایدش باز گفت
 نبوشده را در نیاید بگوش
 بگویند سخنة نگویند سخت
 پشیمان شد آن پیروشد عذر خواه
 که باشاه خویشی ندارد کس
 بفرزند خود بر نیارند مهر
 آتش دراز دور دیدن خوش است
 که از کبر خالی کند راه را
 بود تخمی است گنده در خاک شور
 که از پند او گرم شد شهر یار

سخن را در گونه بنیاد کرد
 که داراے دور آشکارا توئی
 که باشد سکندر که آرد سپاه
 ترا این کله آسمان دوخته است
 کلوخه که با کوه سازد نبرد
 درخت که دانه بس روزگار
 چو گردد ز دلا پنهان سیر
 که نیست او گردن افراخته
 رسن زود پوسد چو باشد گیاه
 چو خورشید شعل در آرد بیاض
 بنگام سپر پنجه ر دباه بنگ
 که ز ابرو خویش برگشته نه
 بآهنگ کار عالم برآر
 چراغ اگر بگرمی نیفروخته
 خمیر آمد و آتش اندر تنور
 شلیب آورد بند هاراکلب
 نه نیکوست شطرنج بد با ختن

بشیرین زبان شاه را یاد کرد
 مخالف چه باشد که دارا توئی
 ز داراے دولت سستماند کلاه
 ستاره چراغ تو افروخته است
 یسنگی توان زود برآورد کرد
 کند دعوی به سر سپاهینار
 رسن باز دور گردن آید بنیر
 ز ساق گیاه رسن ساخته
 در بار دلوش در افتد سچاه
 پیر دانی پیش میر و پسران
 چگونه نهد پای پیش بنگ
 که در گوشه بهتر کمان را گره
 که در کار گرمی نه آید بکار
 نه خود را نه پر دانه را سوختی
 نباشد زنان تا دها ن راه دور
 شکینده را کس پشیمان ندید
 فرس درنگ فیل در ختن

بسا رو و کز زخمه گردن شکست تو شایسته قیاس تو افزون کنم تبعظیم دارا چنان دیده مرد چناندار و دارا سے جو شیده مغز دران تند می و آتش افزون طلب کرد کاید ز دیوان دبیر دبیر نویسنده آمد چو باد روان کرد گلک شبه رنگ را یکه نامه نفر پیکر نوشت سخنهای از تیغ پولاد تر چو شد نامه نفر پر دخت رساننده نامه شسروان بدود او نامه چو سر باز کرد پده ساتی آن جام همیشه را مے کز فروغش شب ز غم پیر	که تاز خمه رو مے آورد بدست حساب تو باد دیگران چون کنم بسے زین نمط داستان یاد کرد نشد نرم دل زان سخنهای نفر کز خواست مغز سخن سوختن بکار آورد مشک را بر جسد نوشت آنکه دارا برود کرد یاد بیرد آب مائے وارژنگ را بنفرے بگردار باغ بهشت زبان از سخن سخت بنیاد تر بر و مهرش نامه شد ساخته زوارا با سکندر آمد دوان دبیر آمد و خواندن آغاز کرد شب تیره رخشده خورشید را ستاره عقیقی کند بر سپهر
--	--

نامه دارا با سکندر بر تهدید و عتاب

بنام بزرگ این دود بخش	که ما را ز بهر دانش او دوا بخش
-----------------------	--------------------------------

خداوند روزی ده دوستگیر
 فروزنده کو کب تابناک
 توانا و دانا بهر یودنه
 از و هر زمان روح رامایه
 یکے را چنان تنگی آر دپیش
 یکے را بدست افکند کوه گنج
 نشاید سر از حکم او تافتن
 نه آنکس گنه کرد کو ریخ یافت
 کند هر چه خواهد بود حکم نیست
 در و د خدا باد بر بندہ
 چه سود است کین قوم ناحق شناس
 بجائی که بدخواه خوشه بود
 نکود استانی ز دآن شیرست
 توای طفل ناپخته و خام رای
 بهم پنجگے بامنت یار کو
 چو کژدم بونی مار خوشی کنه
 اگر کردی این خوشی ماران رها

پناهنده را از درش ناگزیر
 منور کن مردم از تیره خاک
 گنه بخش و بسیار بخشودنی
 خسر در ادگر گونہ پیرایه
 که ناسنه نه بنید در اینان خوش
 ۵ نسجید ما می دهد کوه سنج
 جز او جاگمی کی توان یافتن
 نه سعی نمود آنکه او گنج یافت
 که جان دادن کشتن او را کی است
 ۱۰ که افکنده شد با سر افکنده
 کنند آفرین را بنفرین قیاس
 تواضع نمودن ز بونی بود
 که بازیر وستان مشو زیر دست
 مزن پنجه با شیر جنگ آزمای
 ۱۵ سپاهت کجا و سپه دار کو
 که با اثر دها جنگ جوئی کنه
 و گر نه من و تیغ چون اژدها

چنانست دهم ماش از تیغ تیز
 بر خشنده آتش با ستا و ترند
 بروم اندر آرم ز گرد سپاه
 بیزدان که آبرفش دشمن است
 که از روم و رومی نمانم نشان
 ترا آن به ای سرور در میان
 گرفته همه آیین آری ز روم
 ز رومی چه بر فیروز و لشکرش
 گر آری بخردارها درع و زرگ
 مگر تیر ز کان یغما می من
 سرے کو سرخ بش وارا کنی
 کمان بشکنی پر بریزی ز تیر
 و گرنه چنانست دهم گوش تیغ
 حذر کن ز خشم جگر جوش من
 بخروش خفته بین زمیندار
 بین شیر گرد و دل جهان چو ن گرفت
 تو انم که من با تو ای خام خوی

که یا مرگ خواهی ز من یا گریز
 بخورششید روشن بچرخ بلند
 کنم چشم خورشید روشن سیاه
 بزردشت کو خشم آبر من است
 شوم بر سر برود آتش نشان
 که بندی چه بند و بخت میان
 در آتش کده ما چه آه من چه موم
 پهای ستوران برم کشورش
 کجا باشدت برگ یک بید برگ
 تنخوردی که تندی باغ غای من
 به ارپیش دارا در ارکس
 زره در نوردی پوشی حریر
 که دانی تو بیجه و کمتر ز تیغ
 مباش ایمن از خواب خروش من
 که چندانکه خسد و دود وقت کاه
 که خروش با ماه گردون گرفت
 کنم بخت گدازم از روم جو

و لیک این مثل راست باشد که شاه
 بده جزیه از ما بپر کیسند را
 نشاید همه سال گر گینه دوخت
 مزن رخنه در خاندان کن
 بجای میاور که جنم ز جای
 بملک خدا داده خرسند بکش
 کلاغی تکبک در گوش کرد
 بساز انجمن کاخجم آمد فراز
 ندانم که دیسیم کیخسرو
 زمانه که کار سازد کند
 ز خاک که بر آسمان نرسنگی
 منم سردگر سردران پاودست
 طمانچه بر اعضای خود میزنی
 غرور جوای بر آن آردت
 خلاقم نه تنه ستر اگر دست
 مرا زید از خسروان عجم
 بسختی کشته سخت چون آهنم

بهار وقت خواری در افتد بچاه
 قلم در کش رسم دیرینه را
 خردورشته یکبار باید فروخت
 تو در رخنه باشی دلیری کن
 نذار و پرپشه بر پیل پاسبان
 مکن ز راهنی چنگ شیران تراش
 تگ خویشان را فراموش کرد
 فرشته در آسمان کرد باز
 ز فرق که خواهد گرفتن نوس
 ستاره بجان که بازی کند
 سر و چشم خود را زیان افگند
 سر خویشان را چه باید شکست
 سر تیشه بر پاسبان خود میزنی
 که گردن بشمشیر من خادرت
 بسا گردان را که گردن شکست
 سر سخت کاوس و اکیس جم
 که از پشت شاهان رویین تنم

تر باران کجا ترسد آن گرگ پیر
 ز درازنده توان سد بخت را
 گر اسفندیار از جهان رخت برد
 و گر بهمن از بادشاهی گذشت
 بخیز من که دارد گیر کارزار
 بمن ختم شد باز و بهمنی
 نژاده منم دیگران زیر دست
 در اندازۀ من غلط بوده
 خد او ندیکم به پیوند خویش
 پشیمان کنون شو که چون کار بود
 جوانی کن گر چه هستی دیر
 درشتی را کن بر می گرای
 به تندے بغارت برم کثورت
 من از ساکنی هستم آن کوه سنگ
 صف لشکرت گر شود دشمنم
 مجنبان مرا تا بنجد زمین
 چو خوانده نامه شهریار

که گر گینه پوشد بجای
 انشاید خرید افسر و تخت را
 نسب نامه خود به بهمن سپرد
 جهان پادشاهی بمن بازگشت
 دل بهمن وزور اسفندیار
 که اسفندیارم برودین تنی
 ترا دیکیان را که آرد شکست
 که باز دے بهمن نه پیموده
 مشوعاصی اندر خداوند خویش
 نذار و پشیمانے انگاه سود
 منه پاسے گستاخ در کام شیر
 ز جایم میرتابمانے بجای
 بخوابش دهم کشور دیگر
 که در جنبش آهسته دارم درنگ
 اگر کوه آهین بود بشکنم
 بهمن گویت باز گویم بهمن
 بر داخت آن نامه چون نگار

<p>نمراے بنشته نوید جواب همه نامه در گنج و گوهر گرفت که بوسید و ستش سپهر بلند رساننده را داد تا برد باز ز هر نکته صد گنج را بر کشاد برآموده چون در سخن در سخن دوای دل دردمندان یار اگر چند مستم جوای نه کنم</p>	<p>سکندر بفرمود کار و شتاب دیر تلمزین تسلیم بر گرفت جوابی نوشت آسپهان و پسند چو سر بسته شد نامه و لغوا دیر آمد و نامه را بر کشاد فرو خواند نامه ز سر تا به بن بیاساقی از بهر دفع خمار از ان می کرد و شادمانی کنم</p>
<p>برآرنده رستنیها ز خاک کشایند زید و شمشند بهنگام بیچارگی چاره ساز کمر بست گردش ز گردان سپهر برافروخت چون چشمه آفتاب نه پری دروند پر اگندگی همه هستی از ملک اواندگی ست برسی حاجت از هر چه آید بخار</p>	<p>سر نامه نام جهان را پاک بلندی دو آسمان بلند جهان آفرین و ز جهان بی نیاید زمین را بگردم بر آراست چهر نیام زمین را ز شمشیر آب خداوند بے نسبت بندگی یکه کو نمائنده هر یکی ست قوی حجت از هر چه گیری شمار</p>

مرا و ترا مایه باید سخت
 هر آنچه آفرید او با سبب نیست
 خرد دانش آموز تسلیم است
 پراز حکمت و حکم او شد جهان
 فرشته و نشان را درین ساده دشت
 دل و دیده را روشنائی از دست
 ز فرمان او نیست کس را گزیر
 مرا گر کند در جهان تاجدار
 تو نیز ای جهاندار فیروز سخت
 خدا و اوست این چیره دستی که هست
 سپاس خدا کن که بر تاسپاس
 مبادا بهشیارے و پیشی
 مرا گر خداوند یارے دهد
 تو انهم که گردن فرازے کنم
 به تیغ افسردگاه خواهم گرفت
 سخاوندی ز تارنج جمشید شاه
 فریدون بآن اثر دایاره مرد

که تا ز و بسا زیم چیرگی درست
 بد ریافتش عقل را تاب نیست
 دل از داغداران تسلیم است
 بحکم آشکارا بحکمت نهان
 از و آمدن هم بد و باز گشت
 مرا و ترا پادشاه از دست
 خدا و است مابنده فرمان پذیر
 عجب نیست از بخشش کردگار
 نه از مادر آرد ده تاج و تخت
 مشو با خدا و ادگان چیره دست
 نگویید تا مرد و ایزد شناس
 کس را ز فرمان او فرشی
 عجب نیست گر شهر یاری دهد
 بشمشیر با شیر بازی کنم
 بدین اثر دایاره خواهم گرفت
 که آن اثر دایا چون فرو برداه
 هم از قوت اثر دایاے چه کرد

بدارنده آسمان وزین
 خدای کز دهر که آگاه نیست
 براه نیاگان پیشین ما
 بصحیف برایشیم ایزد شناس
 که گر دست یابیم بایرانیان
 نه آتش گذارم نه آتش شکرده
 چنین رسم پاکیزه و راه راست
 برین مشک خاشاک نتوان فشانند
 کسے راست خرما ز نخل بلند
 به بستان گلی راست گردن دراز
 ز گوران سرافراز گورے بود
 ز شیران همان شیر خوریز تر
 دوشیر گر سنه و یک ران گور
 دو پیلان خرطوم در هم کشان
 تو مردی و من مرد وقت نبرد
 من آنکه عنان یا ز چیم ز راه
 چه پنداشتی در جهان نیست کس

کز دمایه دارد همان و همین
 خرد را بآن بی خرد راه نیست
 که بودند چنین سیر دین ما
 کزان دین کتم پیش نردان سپاس
 برم دین زردشت را از میان
 شود هر دو از دستم آتش زده
 ره ما در رسم نیاگان هست
 که بوی خوش مشک پنهان نماند
 که بر نخل حشر مارساند کند
 که بوسے درنگ دهد و لنوا
 که با فحلیش دست زوری بود
 که دندان و چنگش بود تیز تر
 کباب آنکسی هست کور است در
 زهر دو یک بر دخواهد نشان
 بر دسے پدید آید از مرد مرد
 که یا سر و هم یا ستانم کلاه
 جهاندار تنها تو باشی و بس

بهر زیر برگی شتابنده است
 بهارے چومن مهر بازی کن
 ز ملک من اقطاع من میدهی
 پنیراب دادن نشاید بمیش
 مزن پیش ازین لاف گردنکشی
 بیارام و تندمی رها کن ز دست
 همان شیشه می که داری بچنگ
 جهانی چنین پر زلف سپید
 بر آسودگی عیش خود میگذارد
 یکے داد باغی بر بے توشه
 ز بون تر ز من صیدی آور بر میر
 بشاخه چه باید در او بختن
 تناسه شه آنگه آید بدست
 چه باید غدرے بر آراستن
 چو بهمن جوانی بر آن آردت
 زنده دیور است چو اسفند یار
 چو باد دیو دارد سلیمان شست

۵

۱۰

۱۵

بهر منزله راه یابنده است
 پیروان نیرنگ سازی کن
 برات سهیل ازین میدهی
 که یابد در و قطره خون خویش
 که خاکی بگوهر نه از آتش
 که الماس زار زیر یاشکست
 نگهدار و مستقر باخاره سنگ
 ز طوفان آتش نگهدار بید
 چمانجوه را با جزیره چه کار
 ندادش ز باغ آن دگر خوشه
 که چربی تخمیز و ز پهلوی شیر
 که نتوان از ویوه ریختن
 که بر روی دریا توان پل بست
 نه بر جاس خویش آرزو داشتن
 که تند اثر دهاست پیاز روت
 که بارستم آبی سو کارزار
 کند یاده انگشتری راز دست

بترس از غلط کاری روزگار
 حسابی که با خود بر انداخته
 عنان بازکش زین تمنای خام
 ز زنگنه نه آدسه خوار تر
 بین تا بهنگام کین گسترے
 مدار کن از کین کشی باز گرد
 نه من بستم اول باین کین کمر
 بخو نیز من لشکرے ساختی
 بدان تا بهم بر زنی رامی من
 مرا نیز یالست بر خاستن
 سپه راندن از ژرف ریابرون
 تو گر بوشیاری نه من بخودم
 گرا فکند بر کار تو بخت نور
 جهان گر ترا داد کاری بدست
 ترا تاج یا ورم را تیغ یار
 مزن کبیر بر سوزخت خوش
 مبین کبیر کو در سنگ بست

که چون مایه را غلط کرد کار
 چنان نیست بازی غلط باختی
 که سیم رخ را کس نیارد بدام
 نه از بربری مردم آزار تر
 چه خون راندم از زنگی و بربری
 که مردم نیاز آرد از نیک مرد
 تو افکندی از سله مار سر
 شبی چون کنان سوی من تاختی
 ستانی ز من ملک آبایی من
 کمر بستن و لشکر ار استن
 کشادن ز شمشیر دریای خون
 همان بوشیارم همان بخردم
 من از بختیاری نیم نیز دور
 مرا نیز دستی درین کار هست
 منم تیغ زن گر توئی تاجدار
 که بر تخت را تخته هست پیش
 مگو سنگ را کی در آید شکست

چو آرد زمین لرزه گاه نبرد
 چو دوران ملکی بی پایان رسد
 جهان چون نباشد بجان آمده
 جزین بامنت هیچ در خواست نیست
 بهم سنگی خود را مرا بر مسنج
 گرم سنگ و آبی و همی در جواب
 زره پوشم از تیغ بازی کنی
 هر چه آن نمائی توان گرم و سرد
 بیا تا چه داری ز شمشیر و جام
 جهاندار چون نامد را کرد گوش
 فرستاده بر جنگ تعجیل جست
 در آورد لشکر به پیگار تنگ
 چو دارا خبر یافت کان اژدها
 بجنبید جنبیدن با شکوه
 رسیدند لشکر به لشکر از
 زمین جزیره که از غول است
 اصناف دو خسرو دران مرز بود

بر آرد با ساسانی از کوه گرد
 بدو دست جوینده آسان رسد
 منی و قوئی در میان آمده
 که در یک ترازو دو من نیست
 که از اژدها بهمن آمد برنج
 چو کوه افکنم سنگ خود را در آب
 کمر بندم از کسح سازی کنی
 پذیرنده ام ز آشتی و ز نبرد
 که دارم درین هر دو دستی تمام
 دماغش ز گرمی در آمد بجوش
 سکندر نیامد در آن کار نیست
 بر آراسته یک بیک کار جنگ
 نخواهد پس شیر کردن را
 چو از لرزه کالبد های کوه
 زمانه در کینه بکشد و باز
 خوش آراگاه است و خوش نیست
 که آشوبشان کوه در لرز بود

توان یافتن در زمین استخوان	هنوز از بچویند زان خسروان
به پیای پیودن باد چنبد	بیا ساقی از بادیه بردار بند
مگر زین خرابات یا بم خلاص	خواهم کن از بادیه جام خاص

مصاف کردن دارا با سکندر در مصل

همان گرد برگشتن ماه و مهر	خرامیدن لاجوردی سپهر
سراپرده ایچنین سرسرسیت	پندار کز بهر بازیگر می ست
سیر رشته بر ما پیدار نیست	درین پرده یک رشته بیکار نیست
ز دیده که خواهد شدن تا پدید	که داند که فردا چه خواهد رسید
که اقلج اقبال بر سر نهند	که امروده از خانه بردارند
سخن گفت از ان پادشاهان پاک	گزارنده نیک و بد های خاک
عروس عدن در بدینار داد	که چون صبح راشاه چین بار داد
دو پرگار بستند چون کوه قاف	رسیدند لشکر بجای مصاف
نقیبان خروشیدن ایگفتند	خسک برگذرگاه کین ریختند
نه در دل سکوت نه در دیده خواب	یزک بر یزک سوبود در تاب
فرو بست گوشه را دست و پاکی	ز بسیار می لشکر از هر دو جای
نمودند در پیشدستی درنگ	دور وید ستاندند در جای جنگ
که شمشیرشان بر بناید کشید	مگر در میان صلی آید پدید

چو بود از جواسی و گردن کشتی
 پدید آمد از بردباری ستیز
 از ان پس که بر کینه ره یافتند
 در آمد بغیرین اواز کوس
 شفیهای آئینه پیل مست
 چنان آمد از نامی ترکی خودش
 بر آورد دخر مهره آواز شیر
 طرافتی که از مفرطه خاسته
 روار و بر آمد ز راه نبرد
 زمین گفتی از یکدیگر بردید
 غبار زمین بر هوا راه بست
 ز بس گرد بر تارک و ترک زمین
 ز درفت و بر رفت راه نبرد
 ز سم ستوران در ان پهن دشت
 جگر تاب شد نعره های بلند
 ز تاب نفس در هوا بسته میغ
 ز بس عطش تیغ بر خون و خاک

همان جانب آبی همین آتشی
 دل کینه در گشت بر کینه تیز
 سر از جستن مهر بر تافتند
 فلک برد بان دهل داده بوس
 همی شانه بر پشت پیلان شکست
 که از نامی ترکان بر آورد جوش
 دماغ از دم گاو دم گشت سیر
 برون رفت زین طاق آراسته
 هزاره در آسدم بردان مرد
 سرافیل صو قیامت دمید
 عنان سلامت برون شد ز دشت
 زمین آسمان آسمان شد زمین
 نغم خون باهی ویراه گرد
 زمین شش شد آسمان گشت دشت
 گلوگیر شد حلقه های کند
 همان روخت از آتش برقی تیغ
 دماغ هوا پر شد از جان پاک

سپیدار ایران هم از صبح بام
 تختین صف میمنه ساز کرد
 صف میسر هم بر آراست
 جناح آسپهان بست در پیشگاه
 ز قبی که چون کوه پولاد بود
 ز دیگر طرف لشکر آمد اسی روم
 سلاح و سلب داد و خواهنده را
 چپ و راست آراست از ترک و تیغ
 پس و پیش را کرد چون خار کوه
 چو از هر دو سو لشکر آراستند
 سیاست درآمد بگردن زنه
 ز بس خون که گرد آمد در خاک
 ز شمشیر بر کشته جان بود
 ننگ خدنگ از کین کمان
 کند از دهای سلسل شکنج
 ز غریب زنده پیلان مست
 ز بس تیغ بر گردن انداختن

بر آراست لشکر بس از تمام
 ز تیغ اثر دها را دهن باز کرد
 یک کوه گفتی ز پولاد دست
 که پوشیده شد روی خورشید و ماه
 پناهنده را تسلیه آباد بود
 بر آراست لشکر چو نخل ز موم
 قوی کرد پشت پناهنده را
 چو آرایش گلبن از اشک میغ
 بر انیخت قلب شریا شکوه
 یلان سولسو مردمی خواستند
 ز چشم جهان دور شد روشنی
 چو گوگرد سرخ آتشین گشت خاک
 که در غار او اثر دهای نبود
 نیا سود بر یک زمین یک زمان
 دهن باز کرده ستاراج گنج
 گر در گلوی هنر بران شکست
 نیا راست کس گردن افراختن

پدر با پسر کین بر آراسته
 ستونِ علم جامہ در خون زده
 ز بس خستہ تیر پیکان نشان
 چنان گرم گشت آتش کارزار
 جهان جوے دار از قلب سپاہ
 ز دشمن گزائی و خصم انگنی
 بہر جا کہ بازو برافراختہ
 نشد بر تنے تا نیرد خشتش
 ز بس خونِ رومی در ان ترک تار
 وزین سو سکندر بشمشیر تیز
 دودست آوریہ بکوشش برون
 دودستی چنان میگزاید تیغ
 چو بر فرق پیل آمدے خنجرش
 چو آب بر دریا غضب رستختہ
 چو شیرے کہ آتش زدوم برزند
 بدار نمودند کان تند شیر
 شہ آرزوم او بہ کہ یکسو کند

۵

۱۰

۱۶

محابا شدہ مہر برخاستہ
 نجات از جهان خیمہ بیرون زدہ
 شدہ آبلہ دست پیکان کشان
 کہ از نعل اسپان برآمد شہر
 بر آشت چون شیر شتر زہ سیاہ
 کشادہ برو بازو بہمنے
 سر خصم در پایش انداختہ
 نزد بر سرے تا نیت دختش
 ہزار اطلسِ رومی افکندہ باز
 برا نگختہ از جهان رستخیز
 بہر دست شمشیر الماس گون
 کز و خصم را جان نیامد در تیغ
 فرو ریختی زیر پایش سرش
 زوریامی آب آتش انگختہ
 دم مادیان را بہم برزند
 بسا شیر کز مرکب آورد ز زیر
 کزان پہلوان پیل پہلو کند

بشکر بگوید که یکبار گه
 چنان دید دارا سی دولت صو
 همه بگرو همه بیکه زنند
 بفرمان فرمانده تاج و تخت
 عنان یک رکابی برانگیختند
 سکندر چو غوغای بدخواه دید
 بفرمود تا لشکر روم نیز
 به بندند بر دشمنان راه را
 دو لشکر چو مور و ملخ تاختند
 بشمشیر پولاد و تیر و تفنگ
 چو زنبور گیلی کشیدند نیش
 سکندر در آن داور گاه سخت
 هیون بروی افکند پیل افکن
 یکم زخم زد بر تن پهلوان
 بدرید خنکان زره پاره کرد
 نبرد بازو سے تابنده هور
 بموس تن شاه رست از گزند

برانند بر جنگ او بار گه
 که لشکر بحینبند چو دریای آب
 یکبار گه بر سکندر زنند
 بجوشید لشکر بکوشید سخت
 و دوستی به تیغ اندر آویختند
 ز خود دست آرم کوتاه دید
 بدادند اندرند جان را عزیز
 بنجاک اندر آزند بدخواه را
 بنزد جهان در جهان ساقطند
 گذرگاه بر مور کردند تنگ
 زمین را بنور کردند ریش
 پے افشرد مانند بیخ و رخت
 سو پیلتن شد چو آهر من
 کزان زخم بر زید پیر جوان
 عمل بین که پولاد با خار کرد
 ولیکن شد آزرده در زیر زور
 بنزد تیغ و بدخواه را سر افکند

هزار سید زان دشمن بی هراس
 بران شد که از خصم تابد غمان
 دیگر بار که بخت امیدوار
 چو در فال فیروز می خویش دید
 قوی کرد بر جنگ بازوی خویش
 نیاسودش که ز خون ریختن
 نبرد آرمایان ایران سپاه
 ز یونان گشت رومی زیگارشان
 دیگر ره بمرومی فشر دزد پاس
 بناموس زایت همید اشتند
 چو گوهر برآمد زنگی بتاج
 سه روشن از تیره شب تافت
 دو لشکر بیکجا گروه آمده
 یار امگاه آمدند از بنبرد
 یاندیشه از گیند تیره گشت
 دیگر روز کان روی شسته تیغ
 سپاه از دوسو صفت بیار استند

دل خصم را کرد از انجا قیاس
 رامائی دهد سینه را از سنان
 پے افشرد بر جای خود استوار
 بر اعدای خود دست خود پیش دید
 بکوشید با هم ترازوے خویش
 زد دشمن بدشمن در آستین
 گرفتند بر لشکر روم راه
 اجل خواست کردن گرفتارشان
 ز فتنه چون کوه آهن ز جابه
 غنیمت بیدخواه نگذاشتند
 شنه چین فرود آمد از سخت عالج
 چو آئینه روستی یافته
 شدند از خصومت ستوده آمده
 ز تن زخم شستند و از روی گرد
 که فردا بهر بر چه خواهد گذشت
 چو روحانیان سربرون زدند کج
 نیز بران پنجپیر بر خاستند

بپولاد شمشیر و سپهر کمان
 بغوغای لشکر در آمد شکیب
 بدارادوسر بنگ بودند خاص
 زبیداد و دارا بجان آمده
 بران دل که خونریزوارا کنند
 چو زین گونه بازاری آراستند
 که مایم خاصان دارا و بس
 زبیداد و چون ستوه آمدیم
 بخوابیم نهد ابرو تا ختن
 یک شب بکوشش نگه دار جا
 چو فردا علم بر کشد در مصاف
 ولیکن بشه طیکه بی دست رنج
 ز ما هر یک را تو نگر کن
 سکندر بان خواسته عهد بست
 نشد باورش کان و بیدار کیش
 دله هر کس آن در پست آورد
 و ران ره که بیداد و آدمش

بس زور بازو نمود آسمان
 که دست از عنان بفت و پا از تر
 با خلاص نزدیک دور از خلاص
 دل آزر دگه در میان آمده
 برو کین خویش آشکارا کنند
 بخون از سکندر بر آراستند
 بدارادوسر با خاص تر نفیست کس
 بخونریز او هم گرده آمدیم
 زبیداد او ملک پروا ختن
 که فردا مخالفت در آید ز پای
 خور و ضربت تیغ پستو تنگان
 بیا پر کشاده کنه قتل گنج
 بزرگایر ما هر دو چون زر کنی
 به پیمان در آن خواسته داد دست
 کنند این خطا با خداوند خویش
 که ز خصم خود را شکست آورد
 کهن داستانی بیاد آمدش

<p> سگِ آن ولایت تواند گرفت خبر یافتند از خداوند هوش بخوئیز بدخواہ یارے دہد پے کشتنِ شاہ برداشتند بیا قوتِ جستنِ جهان پے فشرود کہ او برد آن جو ہر ناب را شدند از نیر آزمائے ستوہ بر زمِ دگر روزه کردند باز همان از مے لعل پر نور کن </p>	<p> کہ خرگوشِ ہر مرز را بی شکفت چو آن عاصیانِ خداوند کش کہ برگنجِ شانِ کامرگاری دہد حقِ نعمتِ شاہ بگذاشتند چو یاقوتِ خورشید را وزد برد بدزدی گرفتند مہتاب را دوشکمر کشادہ کمر چون دو کوہ بمنز لگہ خویش گشتند باز بیا ساقی از مے مراد ویر کن </p>
--	--

مے کو مرارہ بہندل برد

ہمہ دل برد او غم دل برد

انتخاب باعیات حکیم خایام

رباعی

امروز ترا دوسترس فردا نیست	و اندیشه فردا بجای سودا نیست
ضایع مکن ایندم اردلت بیدارت	کین باقی عمر را بقیاسیدان نیست

ایضاً

نیام ز بهر گنه این ماتم چیست	در خوردن غم فایده بیش و کم چیست
آزما که گنه نکر و غفران نبود	غفران ز برای گنه آمد غم چیست

ایضاً

در پرده اسرار کسی راز نیست	زین تعبیه چون جان کسی آگه نیست
جز در دل خاک هیچ منزله نیست	افسوس که این فسانه هم کوته نیست

ایضاً

در صومعه و در رسته و دیر و گشت	ترسده ز دور خند و جویای گشت
آنکس که ز اسرار خدا باخبر است	زین تخم در اندرون خود هیچ گشت

ایضاً

روزی که شود اوقا السماء انقطرت	آندم که شود اذ النجوم انکدرت
من دامن تو بگیرم اندر سیلت	گویم صنما یا منی ذنب قتلت
رباعی	
سر از همه ناکسان نهان باید داشت	راز از همه بلبان نهان باید داشت
بنگر که بجان مردمان می چکنی	چشم از همه مردمان نهان باید داشت
ایضا	
از فضل عنان بهیچ ددر ساغ و پیچ	از خلد و سقر بگذرود و کثر پیچ
دستار قصب بیاورده بفروش و ترس	کم کن قصبی پس طرفی بر سر پیچ
ایضا	
کو مطرب می تابید هم داد صبح	خوشوقت دلی که میکنند یا صبح
ما را بجهان سه چیز میباید خوش	سر مستی و عاشقی و فریاد صبح
ایضا	
چون میگذرد عمر چه شیرین و چه تلخ	چون جان بلب آید چه نشاپور و چه تلخ
می نوش که بعد از من و تو ماه بے	از سلخ بغره آید و از غره بسلخ
ایضا	
آن قوم که سجاده پرستند خرانند	زیرا که بزیر بار رسالوس درانند
وین از همه طرفه تر که در پرده نهد	اسلام فروشد و ز کافر بترانند

۵

۱۰

۱۵

رباعی

این جمع اکابر که مناصب دارند	از غصه و غم ز جان خود بیزارند
و آنکس که اسیر حرص چون ایشان نیست	دین طرفه که آدیش می نشمارند

ایضا

این چرخ جفا پیشه عالی بنیاد	هرگز گره کار کس را نکشاد
هر جا که دلی دید که داعی دارد	داغ دگر بر سر آن داغ نهاد

ایضا

ایدل همه اسباب جهان خواسته گیر	دین خانه پر از نعمت و آراسته گیر
خوش باش درین نشیمن کج و فساد	روزی دوشه نشسته در خاسته گیر

ایضا

از گردش این زمانه دوان پرور	با صد غم و دردمی برم عمر بسر
چون غنچه بگلزار جهان بادل تنگ	چون لاله زباغ دهر با خون جگر

ایضا

وقت سحرست خیز ای مایه ناز	ز مک ز مک باده خور و عود نواز
و آنها که بخوابند نیا پند دراز	و آنها که شدند کس نمی آید باز

ایضا

از حادثه زمان آئینه میسر	دزیر چه رسد چو نیست پاینده میر
--------------------------	--------------------------------

این یکدمه تقدرا غنیمت میدان	از رفته میندیش و ز آینده سپرس
-----------------------------	-------------------------------

رباعی

پندے دہمت اگر بمن داری گوش	از بهر خدا جامه تزویر مپوش
عقبی همه ساعت است و دنیا یکدم	از بهر دے ملک ابد را مفروش

ایضاً

گر گل نبود نصیب ما خارا نیک	در نور بمانی رسد نار اینک
در خرده و خالقاہ و شیخی نبود	تا قوس و کلیسیا و ز نار اینک

ایضاً

گر صلح نیابم ز فلک جنگ اینک	در نام نگو نباشد م ننگ اینک
جام می و لعل ارغوان رنگ اینک	آ نکس که نم خورد سرو سنگ اینک

ایضاً

آن محطه که از اجل گریزان گردم	چون برگ ز شاخ عمر ریزان گردم
عالم بنشاط دل بغریال کنم	زان پیش که خاک خاک بیزان گردم

ایضاً

این چرخ فلک که مادر و حیرانیم	فانوس خیال از و مثالی دانیم
خورشید چراغدان و عالم فانوس	ما چون صوریم اندر و حیرانیم

ایضاً

گر من ز می مغانه مستم هستم	در کاف و گبر و پیت پرستم هستم
هر طائفه بمن گمانے دارند	من زان خودم چنانکه هستم هستم

رباعی

هیشیار نبوده ام می تا هستم	هش شب شب قدرست و من شبستم
لب بر لب جام و سینه بر سینه خم	تا روز بگردن صراحی دستم

ایضاً

روزی که ز تو گذشته شد یاد مکن	فردا که نیامده ست فریاد مکن
از آمده و گذشته بنیاد مکن	حالی خوش باش و عمر بیاو مکن

ایضاً

شرست نایب ازین تباہی کردن	زین ترک او امر و نواہی کردن
گیرم سراسر اینچنان ملک تو شد	جز آن که را کنی چه خواهی کردن

ایضاً

آن قصر که بر فلک ہی زد و پسو	بر در گیر او شہان نہادندی رو
دیدیم کہ بر کنگرہ اش فاختہ	بنشستہ ہی گفت کہ کو کو کو کو

ایضاً

ای نیک نکرده و بدبیا کرده	و آنکاه بطع حق تو لا کرده
بر عفو مکن تلمیہ کہ ہرگز نہ بود	نا کرده چہ کرده کردہ چون نا کرده

انتخاب از دیوان حافظ

غزل

که عشق آسان نبود اول ولی افتاد مشکلم	آلایا آیتا الشاتی اور کاشا و ناولها
ز تاب جعد مشکینش چون افتاد در لها	بیوی ناله کا خصب از ان طره بکشاید
که سالک بخیر نبود ز راه و رسم ستر لها	بی سجاد و نگین کن گرت پیر مغان گوید
چرخ فریاد میدارد که بر بندید محملها	مراد منزل جاتان چه من عیش چون روم
کجا دارند حال ما بسکاران ساحلها	شب تار یک بزم موج و گرداب چنین بابل
هنان کی ماند آن بازیگر سازند محفلها	همه کارم ز خود کامی بید نامی کشید آخر

حضور می گزینی خواهی از و غائب مشو حافظ

مستی مالتق من تهوی مع الدنیا و اهلها

که آمد ناگهان دلدارم آشب	لغالی اندر چه دولت دارم آشب
بحسد الدنکو که دارم آشب	چو دیدم روی خویش سجده کردم
ز بخت خویش بر خور دارم آشب	ننال عیشم از وصلش بر آورو
چون تصور ارکشی بردارم آشب	کشد نقش اناحق بر زمین خون
رسید از طالع بیدارم آشب	برات لیلة القدر سه بدستم

<p>که سرپوش از طبق بردارم شب ز کلاه حسن ده حق دارم شب</p>	<p>بر آن عزمم که گر خود می رود سر تو صاحب نعمتی من مستحقم</p>
<p>همی ترسم که حافظ محو گردد ازین شور یک در سردارم شب</p>	
<p>سنت خاک رت بر بصری نیست که نیست سرگیسوی تو در پیج سری نیست که نیست خجل از کرده خود پرده دری نیست که نیست بر میان دل و جانم کمری نیست که نیست سیل اشک از نظرم برگذری نیست که نیست با صبا گفت و شنیدم سحری نیست که نیست بهره مند از سر کویت گری نیست که نیست غرق آب عرق اکنون نگر نی نیست که نیست زیر صدف دست و خاک دری نیست که نیست ورنه از ضعف در اینجا از نی نیست که نیست آه ازین راه که در وی خطری نیست که نیست از غم عشق تو پر خون جگر نی نیست که نیست ورنه اند دل بیدل سفری نیست که نیست</p>	<p>روشن از پر تور ویت نظری نیست که نیست ناظر روی تو صاحب نظر اندو له اشک غماز من از سرخ بر آید چه عجب کمر کین بمن خسته چه بندی که زهر تا بدامن ننشیند ز نیست که در می تا دم از شام سر زلف تو هر جا زنده من ازین طالع شوریده بر خنجم ورنه از خیال لب نوشین تو ای چشمه نوش آب چشمم که بر دست خاک در تست از وجود آنقدرم نام و نشان نیست که نیست شیر و بادیه عشق تو رو باه شود نه من دل شده از دست تو خونین جگر از سر کوی تو رفیق نتوانم گامی</p>

تو خود ای شعله رخسده چه داری در بر	که کباب از حرکات جگری نیست که نیست
صلحت نیست که از پرده بر دل افتد را	ورنه در مجلس ندان خبری نیست که نیست

بجز این نکته که حافظ از تو ناخوشندست
در سراپای وجودت بهزی نیست که نیست

در دمار نیست درمان الفیاض	بجز دمار نیست پایان الفیاض
دین و دل بردند و قصد جان کنند	الفیاض از جوهر خوابان الفیاض
در بهاسه بوسه جانی طلب	می کنند این دلستانان الفیاض
خون ما خوردند این کافر دلالان	لے مسلمانان چه درمان الفیاض
داد مسکینان بده اسی روز وصل	از شب یلدا که هجران الفیاض
هر زمانم درد دیگر می رسد	زین حریفان ببردل و جان الفیاض

همچو حافظ روز و شب بیخوابی
گشته ام سوزان و گریان الفیاض

دمی باغم بسر بردن جهان کیس نمی ارزد	بمی بفروش دلق ما کزین بهتر نمی ارزد
بکوی می فروشانش بجایم بر نیگیرند	نسب سجاد تقوی که یک ساغر نمی ارزد
شکوه تاج سلطانی که بیم جان در دست	کلاه دلکش ست اما بدر و دس نمی ارزد
رقیم هم سر نشمارد کز این باب رخ بر تاب	چه افتاد این سر مار که خاک در نمی ارزد
ترا آن به که روی خود در مشتاقان پوشا	که سودا می جهان داری غم شکر نمی ارزد

<p>بنمتهای گوناگون می احمر سمنه اریزد چه جای پارس کاین محنت جهان کیسری اریزد فقط گفتم که هر جوش بصد گوهر نی اریزد که یکدم تنگی بودن بهجور دینی اریزد</p>	<p>بشو این نقش دلنگی که در بازاریک رنگی دیار دیار مردم را عقید میکنند لیکن بس آسان میشود اول غم دریا بوی سود برو کنج قناعت چون کنج عافیت بنشین</p>
<p>چو حافظ در قناعت کوش داند نیای دون بگذرد که یک جوشت دونان بصد من زرسنه اریزد</p>	
<p>دیدم راروشنی از خاکِ درت حاصل بود برزبان بود مرا آنچه ترا در دل بود عشق میگفت بشرح آنچه بر دشکل بود وامی زان عیش و تنعم که در آن منزل بود چه توان گفت که سعی من در دل طبل بود ختم می دیدم و خون در دل پا در گل بود منقعی عقل درین سلسله لایعقل بود خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود</p>	<p>یاد باد آنکه سر کوی تو ام منزل بود راست چون سوسن گل از آن صحبت پاک دل چو از پیر خرد نقد معانی صحبت آه ازین جور و قلم که درین دایره است در دلم بود که بی دوست نباشم هرگز دوش بر یاد حریفان بخوابات شدم بس بگشتم که پیر سم سبب در فراق راستی خاتم فیروزه بواسحاقی</p>
<p>دیدم آن قهقهه کیک خرامان حافظ که ز سر پنجه پست این قضا غافل بود</p>	
<p>بهار غرض خطی بخوان ارغوان دارد</p>	<p>بتی دارم که گرد گل ز سنبل سببان دارد</p>

غبار خط پرشاید خورشید رخس یارب
چو عاشق میشدم گفتم که بر دم گوهر مقصود
چو در رویت بجنبه دگل مشو در دشت ابل
خدا را داد من بستان از وام شیخ مجلس
چو دام طره افشاند ز گرد خاطر عاشق
ز خون بجرم امین کن اگر امید آن داری
چه افتاده است در این به که سلطان معنی را
بفراک اربهی بندی خدا را زود صید کن
ز سر دقده بکجویت مکن محروم چشمم را
ز چشمت جان نشاید برد که هر دو بهی بنیم
بیفتان جریب ز خاک و حال ابل شوکتین

حیات جادو دانش ده که حسن جادو آن دارد
نداشتم که این دریا چه موج بگیران دارد
که بر گل اعتمادی نیست گو حسن جوان دارد
که می باد گیران خود هست با سبب گران دارد
بغما ز صبا گوید که راز من نهان دارد
که از چشمم بداند نشان خدایت در مان دارد
درین درگاه می بینم که سر یاکشان دارد
که آفتهاست در تاخیر و طالب از یان دارد
بدین سر خشمه اش بفتان که خوش آب آن دارد
کمین از گوشه که دست تیر اندر کمان دارد
که از جبهه و خیسر و هزاران نشان دارد

چه نذر از بخت خود گویم که آن عیار شهر آشوب

بتلخی گشت حافظ را و شکر در دهان دارد

انتخاب از کلیات سعدی

مرثیه فخرالدین ابوبکر در چهار بند بندا دل

<p>دلی خویشان نمیدانم که چون است که از دست شکیبائی برون است سنبله آید که رایت سرنگون است که آب چشمه با عذاب گون است که باران بیشتر سلاب بخون است که بار از طاقست مسکین فزون است نشاید کرد و درمان چه سکون است زمانه مادر سے بیمه و دوان است که از دوران آدم تا کنون است همی بینم که عنوانش بخون است</p>	<p>غریبان را دل از بهر تو خون است عنان گریه چون شاید گرفتار مگر شاهنشاه اندر قلبش شکر و گر سبزه زوید بر لب جوے و گر خون سیاهوشان بود رنگ شکیبائی مجوے از جان مجور سکون در آتش سوزنده گفتم که دنیا صاحبی بد عهد و خونخوار نه اکنون است بر ما جور ایام نمیدانم حدیث نامه چون است</p>
---	--

بند دوم

<p>عزیزان وقت و ساعت بشمارند کنیزان دست و ساعد می نگارند</p>	<p>بزرگان چشم و دل در انتظارند غلامان در گوهر می نشانند</p>
--	---

<p>برہواران تازے بر سوارند بایوان شہنشاہی درآرند کہ هر وارید بتاجش ببارند ازان پس آسمان گفت ارگزارند ازین غافل کہ تا بولش درآرند کہ بر سر گاہ و بر زیور ببارند کہ مردم تحت امر کردگارند نمیشاید کہ فریادے ندارند روا باشد کہ مظلومان بزارند ہی بینم کہ عنوانش بخوانست</p>	<p>تمک خان و بلاق و بدر و ترخان کہ شاہنشاہ عادل سعدیو بکر حرم شادی کنان بر طاق وایوان زمین میگفت عیش خوش گذاریم امید تاج و تخت خسروے بود چه شد پاکیزہ رویان حرم را نشاید پاره کردن زیور و روی ولیکن با چنین داغ جگر سوز بے شاید کہ مجبوران بگریزند نمیدانم حدیث نامہ چون ست</p>
--	--

بہ سوہم

<p>درینے ماند و فریادے و دادی گرش سیلاب خون باز ایستاد سخاوت پرورید این سفہ را دے چنان صاحب دلی فرخ ترادے مرا خود کاشکے مادر زرا دے چنین آتش کہ در عالم قنادے</p>	<p>برفت آن گلبن خرم ببادے زمانے چشم عبرت بین بنختے چه شاید گفت دوران زمان را نیار دگر دش گیتے دگر بار خردمندان پیشین راست گفتند نبودے دید گانم تانیدے</p>
--	--

نکو خاهاں تصور کرده بودند	که آمد پشت دولت را بلاد سے
تن گردن کشتش را وقت آن بود	که تاج خسروی بر سر نهاد سے
چو روز آمد درخت نام بردار	که بستان را بهار سیوه داد سے
مگر چشم بدان اندر کین بود	بیرد از بوستانش تنزیه داد سے
نفید انم حدیث نامه چون ست	همی بینم که عناننش بخون ست

بند چهارم

پس از مرگ جوانان دل مماناد	پس از گل در چمن بلبل مخواناد
کس اندر زندگانی قیمت دوست	نداند کس چنین قیمت دماناد
بحسرت در زمین بفت آن گل نو	صبا بر استخوانش گل دماناد
بتلخی رفت از دنیا سے شیرین	زالال کام در حلقش چکاناد
سر آمد روزگار سعد بوبکر	خداوندش بر حمت در رساناد
جزا سے تشنه مردن در غریبی	شراب از دست پیغمبرستاناد
دران عالم خدای از عالم غیب	شار رحمتش بر سر فشاناد
هر آنکس دل نمیسوزد بدین درد	خدایش هم بر آن آتش نشاناد
درین گیتی مظفر شاه عادل	محمد نام بردارش بماناد
سعادت پر تو نیکان دهادش	بخوی صاحبانش پرور اتاد
ردوان سعد را با جان بوبکر	یا وج روح و راحت گستر اتاد

بکام دوستان و بخت فیروز	بسه دوران دیگر بگذراناد
نمیدانم حدیث نامه چون ست	همی بینم که غوازش بخون ست

فی مرتبه المستعصم

آسمان راحق بود که خون بیار و برین	برزوال ملک مستعصم امیر المومنین
ای محمد که قیامت را بر آری سرز خاک	سر بر آرد وین قیامت در میان خلق بین
نازنینان جرم را خون خلق نازنین	ز استان بگذشت و مارا خون لاله نازنین
زینهار از دور گیتی و انقلاب روزگار	در خیال کس نگشتی کاچنان گرد چنین
دیدم بر در آئینه دیدی شوکت بیت احرار	قیصران روم سر بر خاک خاقان بر زمین
خون فرزندان علم مصطفی شده ریخته	هم بران شاکی که سلطانان نهادند چنین
ده که گرد خون آن پاکان فرو رانیده گس	آقایان تنخ گرد و بر دهنش انگبین
ایچه ازین آسایش آید به تاج چشم داشت	قیر و لاکشتری ماند چو بر خیزد نگین
و جلا خیزد تابستین پس گرد سر شیب	خاک تخلصان بطهارا کند با خون عین
روی در یاد بر هم آمدن حدیث هولناک	میتولن است بر رویش ز موج افتاده چین
گر نه بهود دست و چهل بود شستن بآب	آدمی را حسرت از دل آب راوان برین
نوحه لاق نیست بر خاک شهیدان انگه است	کمترین دولت مرثیه از بهشت بر زمین
لیکن از روی سلمانی در راه مرحمت	مهر با نژاد بسوزد و در فراق نازنین
باش تا فردا که بینی روز و دلیور ستیغز	آنکه بعد باروی خون آلوده بر خیزد بین

روز محشر خونِ شان گلگون ز رخسار عین
 روح پاک اندر جوارِ لطیف آبِ عالمین
 کاسمان گاهی بهرست اسی برادر که بکین
 در میان هر دو روز و شب دل مردم طحین
 چون قضا آید نماند قوتِ رای ز زمین
 شیر مردی را که باشد مرگِ پنهان در کین
 حمله که رودن چه سود از آن که برگردد زین
 اسی برادر گر خردمندی چو سیم غان نشین
 کونکمدار دجا بر ملک ایمان و یقین
 در پناه شاه عادل بشیو اسی ملک دین
 آنکه اخلاقش بسندیدست و اوصافش گزین
 ز پرستان را سخن گفتن نشاید بهر جنبین
 کای هزاران آفرین بر جانت از جان آفرین
 راست منصور و تخت یار و اقبالِ تین

در زمین خاک قدم شان تو تپای چشم بود
 قالب مجروح اگر در خاک و خون غلطد چه بود
 تکیه بر دنیا نشاید کرد و دل بروی مدار
 چرخ گردون بازین گوئی و سنگ آسیت
 نور بازوی شجاعت بر نیاید با جسل
 تیغ بندی بر نیاید روز بهیجا از نیام
 تهر به تهر پیافان دست آنجا که برگردد بخت
 گر گسند از پی مردار دنیا جنگجوی
 ملک نیار اچمیت حاجت نیست از خدا
 یارب این بکن مسلمان با آباد دار
 خسرو صاحبقران غوث زمان بویگر سعد
 مصلحت بود اختیار را روشن بین بود
 لاجرم در بحر و برش داعیان دولتند
 روز گارت با سعادت باد و صد مدح گوی

ترجیحات

چشمت بگرشده چشم بندے
 که چشم بدت رسد گزندے

اے زلف تو هر خمی کندے
 مخوام بدین صفت مبادا

بر روی چو آتش سپندے
عاقل نشود بهیچ پندے
لے تنگ شکر یار قدسے
زیباست ولے نہ ہر بلندے
بر گریہ ز نذر ریشخندے
تا دیدہ دشمنان بکندے
در تور سد آہ درد مندے
بارے سوے مانتظر فکندے
باشد کہ بگیرد از تو پندے
من بعد بر آن سرم کہ چندے
و نہالہ کار خویش گیرم

یا چہرہ بچوش یا بسوزان
دیوانہ عشقت اے پر یروی
تلخ ست دہان عیشم از صبر
لے سرو بقا تش چہ مانے
گریم بامید و دشمنانم
امی کاش ز در درآمدی دوست
لے آئینہ ایمنی کہ ناگاہ
یار بچہ شدے اگر رحمت
یک روز بخوان حدیث سعدی
یک چند بنجر و عمر بگذشت
بنشینم و صبر پیش گیرم

ایضاً

از من دل و صبر و یار برگشت
وان شوخ باختیار برگشت
او نیز چو روزگار برگشت
آن روز کہ غمگسار برگشت
صبر از دل بہیتر از برگشت

آوخ کہ چہ روزگار برگشت
برگشتن ماضی دورے بود
پروردہ بدم بروز گارش
غم نیز چہ بودے از بر رفتے
رحمت کن اگر شکستہ را

<p>سر کوفتم چو مار برگشت آنگس که هم از کنار برگشت توانم ازین دیار برگشت واسے چکنم چو یار برگشت دنبالہ کار خویش گیرم</p>	<p>عذرش بند از زیر سنگ من ساکن خاک کوئے عشقم زین بحر عمیق جان بدر برد بیچار گے ست چارہ عشق بنشینم و صبر پیش گیرم</p>
---	--

ایضاً

<p>از روی تو پرده برنیداخت آن مرغ که بال در پرنیداخت آز که چو شمع سر نیداخت تا جان چو پیاده در نیداخت در باخت سرو سپر نیداخت خون خورد و سخن بدر نیداخت از بهر تو در خط سر نیداخت صید از تو ضعیف تر نیداخت روزے سوے ما نظر نیداخت بر من فکند و گر نیداخت دنبالہ کار خویش گیرم</p>	<p>در پایے تو هر که سر نیداخت در تو رسید و پے غلط کرد نفرد و غم تو رو شنا لے کس با رخ تو نباخت عشقه بارت بکشم که مرد معنی جان داد و درون خسلق نمود روزے گفتم کسے چو من جان گفتا نہ کہ تیسیر چشم مستم با آنکه ہمہ نظر در اویم نومید نیم که چشم لطفے بنشینم و صبر پیش گیرم</p>
--	--

ایضاً

دستخوش روزگار دون نیست بر چهره روان سرشک خون نیست خوفا مکن آخرت جنون نیست کت آتش غم در اندرون نیست از سوزش سینۀ برون نیست کس را بخلص برهنمون نیست کارم دل از یکی فزون نیست در قبه او چو من زبون نیست هیهات که یکدمش سکون نیست یا بود و بخت ما کندن نیست گفتم مگرش وفاست چون نیست و بناله کار خویش گیرم	هر دل که بباشتی ز بون نیست جز دیده شوح عاشقان را کوته نظر سے بخلو تم گفت گفتم ز تو کے بر آید این دو عاقبت داند کہ ناله زار تسلیم قضا شوم کزین قید صبر از کفتم چه چاره سازم گر بکشد و گر معاف دارد دائے بچہ ماند آب چشمم در دهر و فنا بود و هرگز چون بر رخ روی یار کردم بنشینم و صبر پیش گیرم
---	---

ایضاً

آوخ که زدست شد عنانم کز هستی خویش در گمانم یکبار بیوز و دار مانم	در دا کہ بلب رسید جانم کس دید چو من ضعیف هرگز پروانه ام اوقتان و خیران
--	--

در جور کئے سزائے آنم	گر لطف کنی بجائے اینم
جز تمام تو نیست بر زبانم	جز نقش تو نیست در ضمیرم
یادت چو شکر بود دہانم	گر تلخ کنی بدوریم پیش
اوصاف تو پیش کس نخواهم	اسرار تو پیش کس نگویم
در جور تو <u>تخلص</u> ندانم	با در تو یا ورے ندارم
من کشته سر بر آستانم	عاقل بجد ز پیش شنیر
به زان نہ بود کہ تا توانم	چون در تو نمیتوان رسیدن
دنبالہ کار خویش گیرم	بنشینم و صبر پیش گیرم

ایضاً

۱۰ یاسرہ بگرد چشمہ نوش	آن برگ گلست یا بنا گوش
باقا ست چون توئی در آغوش	دست چو منے بود قیامت
من سر و ندیدہ ام قبا پوش	من ماہ ندیدہ ام کلمہ دار
می آئی و میروم من از ہوش	زان رفتن و آمدن چہ گویم
پستہ دہن تو گفت خاموش	روزے دہنے بخندہ بکشد
۱۵ عشق آمد و گفت زرق مفروش	خاطر پے زہر تو بہ میرفت
کم ہستی خویش شد فراموش	مستغرق یادت آچن آنم
بنشین و صبور باش و محروم	یاران نہ بیحتم چکوید

ای جام من اینچنین در آتش تا جلد بود بجان بگو ششم بنشینم و صبر پیش گیرم	عیدم کن در بر آورم جوش و انگه بضرورتن ازین کوش دنباله کار خویش گیرم
--	---

ایضا

بارے بگذر که در فراق بکشاے دهن که پاسخ تلخ در کشته خویش تن نگه کن تو خنده زنان چو شمع و خلقی ما خود ز کدام خیل باشیم ما خیرت صبا بته و لکن بس دیده که شد در اشتیاق تو مست شراب خواب و مارا نه قدرت با تو بود نم هست	خون شد دل ریش ز اشتیاق گوئی شکرست در مذاقت بارے اگر افتد اتفاقت پروانه صفت در احترافت تا خیمه ز نیم در وثاقت یعنی نظرت و ماطاقت در یاد خمیر سد بساقت بیخواب بکشت ز افتراقت نه طاقت آنکه در فراق
---	---

بنشینم و صبر پیش گیرم
دنباله کار خویش گیرم

انتخاب از قصائد عرفی در وصف کشمیر

<p> هر سوخته جانے کہ کشمیر در آید بنگر کہ ز فیضش چه شود گوهر مکتبا و آنکه بچنین فصل کہ وساحت گلزار از لیل خاموش دل باغ گرفت است گل ہم چه کند باد صبا خواست کہ عرفی گوہفتہ از شاہد گل جملہ تہی باش بشگفت گل اہمشل بر برگ شاخی وقت کہ گل برنگند پردہ ز رخسار متاب گل از ہم بشکافد قصب تلخ فردوس بدروازہ کشمیر رسیدہ است زیبا بی کشمیر گرش باعث عشوہ است دین سبزہ و این چشمہ و این لالہ و این گل آن چشمہ کہ رضوان چو دوشنبہ پیش آن لالہ کہ ہنگام تراشیدن خارا در چاشت کہ از شبنم گل گرفتہ است تارنگ گل نشگفتہ از تابش خورشید </p>	<p> گر مرغ کباب ست کہ بابال و پر آید جائے کہ خرف گرد و آغاجا گہر آید از لطف ہوا چاشت نسیم سحر آید اورا چہ کند محل گل ویر تر آید آید سوی کشمیر و گلش برتر آید تا بلبل شیراز درین باغ در آید گر پائے نغم خون گم تا کہ آید ز انسان کہ ز فانوس چراغی بد آید و ز لمعہ اوسیب قمر فصل تر آید کو دعای گزنگندہ ست در آید من میخرم از زلال فلک عشوہ گر آید آن شرح ندارد کہ بگفتار در آید کوثر بسرش تیر تر و تشنہ تر آید از رخنہ سنگ و دہن تیشہ بر آید آن باد کہ در ہند گر آید جگر آید حرا بکنند میل کہ خورشید بر آید </p>
---	--

از بسکه کند جذب رطوبت خطایش
 حاجت بدوزخم از قدش قطع حاجت
 زنان کز دوشو و نماز خیم نخستین
 کشمیر بستیست فریبده چو شبلی
 طاووس مثالی که نه افشاند پروبال
 زینبده عروسیکه بیفروده جالانش
 هر خطه که شاداب و ترش بنجم و گویم
 یاد از روش خود کنم و بزم خداوند
 چون بوی گل آید کنم از انجمنش یاد
 هر گاه که بعزم سفر از شوق تو عربی
 زاری کند او شجعت آغاز کند شتاب
 لیک از همه خلد است که بیطوف جنابت
 کشمیر بر او والد و او والد کشمیر
 بکارش همه اینا شدن چشمه گریه است
 ترسد که درین خاک چو از شوق تو گیرد
 از بسکه ملائم صفت افتاده هوایش
 حکیم تو اش آورد کشمیر و گر نه

گر ساعی چینی ز هوا بر جسم آید
 گر سنگد لے مائل قطع شجر آید
 مصمت شده تا زخم و گداز بر اثر آید
 آید چو در صومعه بروی سقر آید
 هر لوح برنگ دیگر اندر نظر آید
 هر دم بنظر خوشتر و شاداب تر آید
 بکشتای بغل بو که در آغوش در آید
 هر گاه صبا از چمنش جلوه گر آید
 تا نکمت گل مایه صد درد سر آید
 آید بودای وی و با چشم تر آید
 کین فصل و سه فصل دیگر بر اثر آید
 چندان نکند مکث که وقت شر آید
 اما چنان کش بدل از دیده در آید
 هر گاه که سیامی تو اش در نظر آید
 خون جگرش گل شود آنگه بدر آید
 بیم است که آه سحرش بے اثر آید
 که از سر آن خاک بنجاک دگر آید

می آید و میوزد ازین رشک که کشمیر چون یافت که آید کیجا بر اثر آید

در موعظت و ترک خودرانی

<p>کلید نوم و سر قفل آهنگین کشای در مشاهد بر روی میوه چمن کشای مثال ظن منما چهره یقین کشای و گر ملازم طبع هست بهشتین کشای بر روی سر ازل دیده چنین کشای بکاوش نفس نیز و پسین کشای در معارضه با حکمت آفرین کشای باینقدر ز جبین نیاز چمن کشای مشتبک مژده بر روی جورین کشای گره ز کار دل عافیت گزین کشای هزار گونه عمارت بهل بهین کشای بتاز و دیده بدونان بهشتین کشای بر روی صرفه کار دل جزین کشای که گر و غم نه نشیند بر جبین کشای فرمبائی اگر آئی ز رخسارین کشای</p>	<p>بسعی جوهر اندیشه راز دین کشای بهشت زار مقام و راز دستان نیست جمال علم لدنی گرت ز خامه چسک بهم نشین کشا راز دل نه بیگانه هنوز در رحم است آنکه طبع دایه اوست هر آن گره که زند بر دولت نهفتن راز جهان زهر چه درو هست لطف کن در بند بهشت ما حاضر خوان تنگ عیش نیست خندنگ طعنه هست نشانه می طبلید اگر به کیش مروت عمل کنی ز نهار اگر دولت ز خرابی عافیت تنگ است براه ملک قدم میروی بسعی حدوث در چپکه که غمی سر بر و نیا ر دزان محل شناس طرب باش یعنی آن عشت بطرف چشمه کوثر چو تشنه لب برسی</p>
--	--

اگر تو مردی زحمت و جود و سیر
 ز جان و دل بکشا عقد که فرصت نیست
 بدست دل بکشا قفل معنی از در جان
 دلی که باید از افتادگی گشاده شود
 دلی که صحبت عشق است مایه طربش
 ز آب و رنگ چه خیزد بچشم لاله
 به تیغ غمزه جانان کشای پهلوی دل
 متاع دل که نباید گشود در بر دوست
 بنامی عمر بر الطاف دوست نه نزل
 بمشت خاک نیز ز دلاست و ارا
 ز شیخ و راهب اگر استماع می طیبی
 لب صفا بکشا در بیان ساده دلی
 بیان وحدت و تفسیر آیت توحید
 هزار مرده بروی زمین بود بسیار
 ز بخت صاحب خرم نصیحت است این حرف
 ز بهر سخن در باز سچ فراز کنم
 خوش عمری ازین نغمای شور انگیز
 رموز حکمت اسرار قدس جلوه دهد

ز آسمان در شمع بر زمین بکشا
 گره ز رشته اسرار ما و طین بکشا
 هر آن در کیه بود بسته غیر ازین بکشا
 بیرفتا ندان دامن و استین بکشا
 بنظم و شعر کن خوش نهاد وین بکشا
 بگو که بند قیامش یا سیمین بکشا
 دلیکه در غم او نگ شد چنین بکشا
 اگر بهاش سلیمان بدنگین بکشا
 در شهر مزین غرقه سنین بکشا
 دلی کشای که فتح است ملک چین بکشا
 ز خوب ترشت مگوب بکفر و دین بکشا
 ز بان عقل بکشا سرچ مهر و کین بکشا
 زبان بوقلمون را بآن و این بکشا
 اگر تو مرده ندیدی دل زمین بکشا
 که محبت کن و دامن خوشه چین بکشا
 بزاده خردم چشم نزل بین بکشا
 لب ترانه بلبل با فرین بکشا
 بهج خویش لب عقل او لین بکشا

در شکایت فلک

سرے در عهد ماسان ندارد	کے گراب دارد تان ندارد
منادی میزند در ششجیت یاس	که در مفلسی درمان ندارد
بشیرین سخاوت جان بود لیک	کے کو زرن دارد جان ندارد
چنان عامست بی آبی درین عهد	که بهرام آب در پیکان ندارد
ز قحط نان بهمانے عیسے	بجز نیک نان فلک در خوان ندارد
هنر و رتبان کجایا بد که عیسے	بگردون رفت و جز نیک نان ندارد
مجد لوگو که از بس تنگدستی	خزف ہم در صدف عمان ندارد
حدیثم از زبان دیگران است	زمن این گفتگو امکان ندارد
چنان از بی زری شادست عرفی	که پندار سے بزرایمان ندارد
همه این تنگ عیشها ز فسق است	و گرنه بذل حق پایان ندارد
غلط شد راه نعمت خانه در نه	نفیم حق درو در بان ندارد
نیایی بهیچ شیخی پاک دامن	که داغ فسق در تنبان ندارد
که امی ساره زن بر فعل یابی	که بر سر چادر از دامان ندارد
چنان بر خضر لوی می گذر بست	که ره در چشمه حیوان ندارد
چنان گرم اند در محبیبان که درونخ	نغم بیکاری شیطان ندارد
عمل این و آن گهی لب نغمه پرداز	که مسکین این ندارد و آن ندارد
مکافات عمل از زان خلق است	هوای نفس قوت جان ندارد

چرا دوستی نگه دارد زنانه	که بدول بشکند تاوان ندارد
بدریاد مشو کامروز ترا شوب	جهان بیکطره بی طوفان ندارد
بیابان طی مکن کش هر بن خار	کم از صد غول سرگردان ندارد
بیابان چیست آن عهد دگر بود	کدامی شهر غوستان ندارد
زنا فرمائی و ناشکری حق	هزاران عید و یک قربان ندارد
کسی که بیهیمن حق نعمت شناس است	بدست از شکر جزستان ندارد
بے در شکر جنباند بداند	که منعم نعمت ارزان ندارد
معاصی باعث خذلان نفس است	درین معنی سخن تاوان ندارد
بیاید ترک این اعمال ز نهار	که روح آسایش از خذلان ندارد
کسے کو داند و مغلوب نفس است	ز مردم عیب خود پنهان ندارد
که دشمن چون بطعنش لب کشاید	همان نفش ز کبر انسان ندارد
کسے کو داند و ترکش تواند	و لے آهنگ ترک آن ندارد
اگر مومن بود ز بخیر و قلاب	و گر کافر به بت ایمان ندارد
کسے کو ترک گیرد گر بداند	همانا ایزدش حیران ندارد
کسے کو نی بداند نئے تواند	بمعشوق ازل پیمان ندارد

هین گفتن نگو آید ز عرفی
نکو بشنو که گوش آن ندارد

انتخاب از قصائد انوری

<p> ببین وقت سخن گفتن لبشیرین و دندش بدندان لب آن سرور و مرجان چشم من چو دامن پشت پایش با همی بچشم مگر یکدم ببیداری من ببرد و جان پرید هزار و ش کجا چو گان زلفش بل بردن دهر فان اگر چو گان دگوانست داد چون گوی خواهد دل را همچو گوی گر دگر سرگردان و آشفته دل من گوی میکودی اگر چو گان زلفش را دل و دیده هرف سازم کمافی را و تیری را بدرم روز می خوردن بصرین بوستان اندر از آنکه دل نمیجوید بجز ماه سخن گویش در آتش کرد نعل من ز عشق با دپای او از آن کم گوید از یعقوب و ز یوسف که کنون بشهای غم ماندیم جدم پیر آتش لبش وصال مجلس مخدوم خود کز هیچ در مانم </p>	<p> که گوی در عمارت دلال بهشت نش همی در بار دوم جان ز عشق در و مر جان بگردش دست اندازم چون گریش به بدر عیدی الم شکست دل شکست پیمانش دل مسکین من چون گوی باشد زیر دشت ز صحرای همه عالم باید صحن میدانش ز بهر بازی خود را سر زلف چو چو گانش بدی هیچ آگهی زان گوی سیم ز نخلش که از فرمان او آید برون از کنش و قریش رخمی چون ماه گردون قدی چون رویش در آندم جان نخواستد مگر سر و رخمانش باب دیده جوانست خاک نعل یکدانش چو یوسف بر سر ملکست و من در بیت احش با حال دلم ماند سر زلف پریشانست بگویم اندران مجلس شکایت های بجزانش </p>
---	--

اجل و عالم و ناصح ضی الدین بنمیسر	که شد سر دفتر پیمان و جمله عهد و پیمانش
گزیده فردین صدر کفایت که کف کافی	مقرر معجزات کلام اگشتند اقرانش
خطابی گر کند بیشک باشد چرخ مقادش	مثالی گردد کس را بسود بخت عنوانش
شوم مهدوح و مخدوم جهانی از سرفعت	بخدمت گردید در مرافراش در بانس
مرا چون بحر و چون کان شد ضمیر از گوهرت	ز انعام کرد طبع فردن از بحر و ز کانش
پدید آورده بر کس بر صنعت دور گردنش	بر آوردست در برهن حکمت لطف یزدنش
در اجناس معانی زین سبب داشت اقبالش	ز انواع کفایت یز سبب بگزید سلطانش
بتوان زنده سحر باطل فرعون مینے را	هناده خامه زیر معجز موسی عمرانش
اگر ثقبان موسی در کف بیضماندستی	ببین اندر کف بیضای او چون ککاشانش
طراوت داد عالم را با انواع مراعاتش	ملون کرد خنجر را که امانت فراوانش
مزین کرد دستولی مرا تشرف یکینش	قوی دل کرد و مستغنی مرا تخمینش
همی تالانج و مناج شود خورشید و انوارش	همی تانابت در انج بود گیتی در ارکانش
ز هر نکت معاون با دمی بخت و گردنش	ز هر آفت نگهبان با د حکم چرخ و دورنش

قصیده دیگر

مؤمن اسعد ابن عقیل	آن بقدر و شرف عدیم عدیل
هست خورشید آسمان جلال	هست مختار هستران جلیل
آنکه در خاک حلیم او آرام	آنکه در باد حکم او تعجیل

خاک با حسیم او چو باد خفیف
 بر قدرش قصیر قامت چرخ
 سخنش عسل غیب را قصیر
 نیست با طول و عرض محبت او
 غاشیه همیش کشیده
 نبود در سخاوتش منت
 اے بری غفو و حونت از پادش
 چرخ را رفت تو گفته قصیر
 کوه با حزم محکم تو سبک
 لے نهاد و بنحایت ز ازل
 فلک از رشک رفت شرف
 ملک از بهر نامہ علمت
 نیست اندر جهان کون و فساد
 نیست اندر بیان باطل و حق
 آفتاب از رخ تو گیرد نور
 لے نزاده ترا زمانہ بدل
 توئی آن کس کہ در سخای اید

باد با حکم او چو خاک تقصیل
 بر طبعش لیم قلم و ذیل
 قلش را ز چرخ را تاویل
 سپیکر آسمان عرض و طویل
 بر فلک جبریل و میکائیل
 نبود در کفایتش تقصیل
 وی مصون عفو و تولت از تبدیل
 برق را فکرت تو خواند کلیل
 ابر باد و پنجهشش تو بخیل
 قدرت اکیل چرخ را اکیل
 در ازل جامہ رنگ داودہ بنیل
 خویشتن وقف کردہ بر تلمیل
 رزق را چون گفت تو بیچ کفیل
 عقل را چون دل تو بیچ دلیل
 همچو از آفتاب جسم تقصیل
 وے ندیده ترا ستارہ ندیل
 پشه تو بچشم گردون سیل

ستم آن کس که در سخن شاید
 سختم شد چنانکه مینوشد
 گرچه در بر هنرند فکرم
 نیست سنگم بنزد کس که مرا
 عیب ازین پیش نه که کم بود است
 کشته دهرم و صریقتم
 نیشورم رسان که دیدستم
 گفته بودم که گدیء نکستم
 کرت گفت از ان چه غیب آید
 تا کند آسمان همه حرکت
 حادث از آسمان مباد عزیز
 باد طبع تو یار هو و لعب
 خانه دانش از دل تو بپاس
 امین اندر نظاره گاه سپهر

موزه من زمانه را منسبت
 گوش جانم جو حکم تنزیل
 بر جهان و جهانیان تفضیل
 سنگها نزد زمانه برقتیل
 دلم از خسب دبه و زنبیل
 هست آواز صدرا سرافیل
 بارها گوشمال عزرائیل
 اندرین خدمت از کثیر و قلیل
 چون بود شعر کرد و مرد معیل
 تا کند اختران همه تحویل
 تابع از اختران مباد ذلیل
 باد خصمت همیشه جفت غویل
 دیده بخشش از کف تو تحویل
 گوش جانم ز بانگ طبل میل

زنده اسلاف تو بترجمین

جدّم احقاق وحدت اسمعیل

انتخاب از کلیات قافیه

بهار آمد که از گلبن همی بانگ هزار آید
 تو کوئی از غنوں بستاند بر سر شاخ و هر چه
 بجوشد مغز جان چون بوی گل انگلستان
 خروش عنایب صوت سار و ناله قمری
 تو کوئی صاحب بستان بهشت عدن ماند
 یکی گیر دلف لاله که ترکیب قبح دارد
 یکی باد بر سار و بطرف بوستان گردد
 یکی بید چمن را بنی تامل محراب گوید
 یکی بر لاله پاکوید که بی انگ می دارد
 یکی بر سبزه میخلطد یکی بر لاله میر قصد
 زهر سوزی نوای از غنوں و چنگ می آید
 یکی آبخوار دنی یکی آبخوار ساد می
 بهر جاشی و جوشی بهر کامی قبح نوشی

بهر ساعت خروش مرغ زار از مرغزار آید
 ز بس بانگ تنه و فصل و دراج و سار آید
 بپزد مرغ دل چون بانگ مرغ از شاخ آید
 گهی از گل گهی از سروین گهی از چنار آید
 ز بس غلغان و حور آخا قطار اندر قطار آید
 یکی بر گل کند تحسین کز بوی نگار آید
 یکی با ساغر باده بطرف حویب آید
 یکی بوی بزم را مات صنع کردگار آید
 یکی از گل بوجد آید که مرغ مرغ بوی آید
 یکی گاهی دود از پیش یکی گاهی بهش آید
 زهر کوئی صدائی بر لب و طنبور و تار آید
 صدای های بوی و بی هر صد و هزار آید
 نماند غالباً بهر شیشه چه فصل تو بهار آید

مگر در سبستان ماه رخ ولید گیسورا
 الایا ساقی می ده بجان من پیایی ده
 سیه شد از ریازم بده آب ریاسوزم
 نیندانی کنار سبز چون لذت دهد باده
 سخن باده خوارانی که می نوشند با خوبان
 شرابین میخوام بشیر منی که از شورش
 دلم بر دست شوخی شاد منی که همچون ام
 چو باد آن زلف تارکیش بر سارش بشور
 دمی که هم کشایم حلقهای زلف شکینش
 بجان او که هر که کاکل و گیسوی او بینم
 چو بوسم لعل شیرینش لبم بهندوستان گردد
 نظر از بوستان بندم اگر او چهره بکشد
 کنار خویش را پر عقرب جراره می بینم
 نگاهم چون همی غلطد ز روی او بوی او
 ز حال و خط و زلف و رخ و وایرو گیسوش
 چو رفز است این بنیدانم که چون زلف خوش بینم
 ترش است از زانند که ز کزدم همه خیزد

که از سبیل بفرم بوی جان بی اختیار آید
 و دادم بی خورده بی ده که بیشتر هم بخار آید
 بجانست که دو صد خرمن ریایکو بخار آید
 خصوص آن دم که از گلزار باد شکبار آید
 که بی خوبان بکامم آب کوثر ناگوار آید
 خرد دیوانه گرد که دو و صحرای بقرار آید
 نه ماهی از قن خیزد نه ترکی از حصار آید
 پی تاراج چین گونی سپاه در نگار آید
 بفرم کار روان در کاروان شکستار آید
 جهان گونی بچشم من پر از انعی و مار آید
 چو بینم روی گلینش و چشمم قند بار آید
 کنار از دوستان گیرم گرم او در کنار آید
 دمی کاند که نام باد و زلف تابدار آید
 بچشم عالم هستی پر از دود و دوشدار آید
 جهان تارک در چشمم چو کیش غبار آید
 بچشمم هر گویی که گاه روشن گاه تار آید
 دمی کان زلف پر چینش بوی آید آید

که شد روی میانش روز و شب کوه گر آن گونی
لب قاتانی از وصف لبش نگار ماند
الایاسر و سیمینا سیمین آن باد و میستا
مرگونی که تخمین کن چو سرتاپای من بینی
بجوشه مغز من هر که که گونی خور خوبانم
گلت خوانم هست دانه نه بخت و صف تو نام
تو چون در خانه آئی خانه شکستگان گردد
غیبی که تو برگرد و بشهر خویش می نالد
چرا باید کشیدن منت نقاش و صوفیگر
نگار صبح نور و زهت و روز پوسه مودت
بیاد هست درستی و دونه بین پیش میگفتم
تو شک خند و میگردی و یک آهسته میگفتی
حسین خان میر ملک جرم که چون در بنشینند
بجا و کینه گریته نشینند از بر تو سن
بجا و خشمم ز گانه های او در چشم بدخواهان
چرا ز دست زرافشان نگار و خاله ام و
حکیم گفت که بر رخن خور و لاغر شود اکنون

مرامند که باین لاغری بس بردبار آید
کز و هر دم نیات و قند و شکر بار بار آید
که گونی از که کسینا تجلی آشکار آید
تو سرتاپای تخمین ترا تخمین چه کار آید
تو خلاق نکویانی ترا این نفس عار آید
که حیرانم نمیدانم چه وصف سازگار آید
اگر فصل خزان در بوستان آئی بهار آید
که پندار و بغیرت از بر خویش و تبار آید
تو در هر خانه کائی خانه پر نقش و نگار آید
که در اسلام این منت بهر عیدی شکار آید
که چون نور و ز آید نوبت بوس و کنار آید
بود نور و ز من روزی که صاحب اختیار آید
نصیب اهل گیتی از سیمین و از بسیار آید
بدان شمش چنان داند که یک دنیا سوار آید
چو تیر تهمتن در دیده اسفند یار آید
ورق اندر در و دیوان شعرم ز نگار آید
یقینم شد که شمشیرش خون غمخوار آید

<p>بروز رزم او و گوش اهل شرق و غرب ز شوقی آنگه بر مردم کف رادش بختاید بر روز واقعه ز الماس تغش لبکه خون چو شد محاسب گفت روزی بشمرم جوشن می برم که کین با کف ز بخشش چون بر رخسار بنشیند حصاری نیست ملک آفرینش را که خوش فلک قدر ملک صدر اربهار آید بهر سال بعیدت تنیت گویند من گویم تو خود میدی مرا نور و زبده روزی که دیدم چهره فیروزت الا تنبست صدر اگر با چار صد سنجی حساب ولت لغزون ازان کاند حساب افتد تو پنداری دہانت بحر محاسن قاضی</p>	<p>بهر جانب که رو آند با نگ زینهار آید ز ازان کان سیم از معدن دراز قصر سحر آید تو گوئی پنهان گیتی همه با قوت زار آید ز خجالت برینار دوسر اگر روز شمار آید بدان ماند که ابری بر فراز کو ہزار آید چرخم همیشه فدا را کاند ان محکم ہمار آید بیوی آنکہ از خلقت بگیتی باید کار آید بعیدت تنیت ہر کو نماید شمسار آید و گر نوروز در پیش من بی اعتبار آید چنان چون نسبت دہ با چیل یک با چار آید شمار مدت بیرون ازان کاند شمار آید کہ از دی رشتہ اندر رشتہ در شمار آید</p>
--	---

در ستایش شاهزادہ نیریدون میرزا طاب ترہ گوید

<p>ای زلف نگار می جیشی زادہ شیرنگ لے مادر اہر یمن و امی خواہر عفریت ریحان مگرت بود پدر غالبہ مادر جادوی سیمہ کاری و جاسوس شب تار</p>	<p>ای اصل توازن و بوی نسل تو از رنگ لے دایہ پتارہ و امی مایہ نیرنگ کت ماندہ بمیراث ازان بوی ازین رنگ در بان رخ یاری و در مان دل تنگ</p>
---	--

یک حلقہ پریشانی ویک سلسلہ شیدا
 یک تھکت آشوبی ویک معرکہ غوغا
 میلاد تو در بربر و میعاد تو در روم
 از تخمہ ریحانی و از دودہ سنبل
 اسپہبزرگی و ولیعہد نجاشے
 تار سے ز تو ز ناز تار دو صد تار
 چون دام ہمہ پہچی و چون خام ہمہ چین
 با عود پسرمعی و با مشک برادر
 جادوی رسن ساز می ہندوی رسن باہر
 آویختہ با ما ہے و آمیختہ با گل
 ہم سر کشی اے زلف سیہ ہم متوضع
 صد فی صفتی ساختہ از کبیر و تو وضع
 بر ماہ سراپردہ ز دوستی مگر از عجب
 حامی تو بنفرین پدر گشتہ سیہ روسے
 خلق دل خلقت بہر حلقہ گرفتار
 آئینہ رضا رنگار از تو صفا یافت
 اندام ہمہ نخل بلبلست و تو عرجون

یک گلہ پرستوی ویک بادیر سازنگ
 یک طائفہ ریحانی ویک قافلہ شہرنگ
 جولان تو در خلج و میدان تو در گنگ
 ہمیشہ قطراتی و نو بادہ ارژنگ
 دارندہ چینی و طہرانندہ ارژنگ
 بولے ز تو در سنبل خود روی و صد تگ
 چون دیو ہمہ روی و چون زناغ ہمہ نگ
 باغالیہ ہمرنگے و با سلسلہ ہم رنگ
 دیوانہ سالاری و دزدانہ اسرنگ
 سوداگر سودانی و ہمسایہ افزنگ
 بانسخت گچہری و بالایہ اورنگ
 باطن ہمہ نیرنگے و ظاہر ہمہ بیرنگ
 خواہے کہ چمنزد و مجہود کنی جنگ
 ناخشرنگو نساری از آلالیش این رنگ
 چون طائر پر پر نیختہ کا و نیختہ از چنگ
 با آنکہ سیہ روی شود آئینہ از رنگ
 بالای تیم تاک ستاکت و تو پاشنگ

رنگی بچہ فرہنگ و ادب پہنچ نہ اند
 صبر دل عشاق ہی بنی کنیراک
 بالازدہ ساق چو زاہد کہ ز وسواس
 یا چون دو غلام حبشی کر پے کشتی
 از مردک دیدہ اگر دودہ ناید
 مادر دیر عشق تو داریم اگر چہ
 چون چنگ نکیسائی دہر موی تو از تو
 این طرفہ کہ تالان دل من تو شب روز
 میزان رخ یاری و در کفہ تارت
 تقدیم مہ روسے و آویختہ موسیت
 مانا کہ دل و جسم منت عاریہ دادند
 تا بد رخ یار از تو چو خورشید ز روزن
 یا تافتہ کشمچی ز بر تافتہ فانوس
 یا برگ گل از غالیہ یا نور ز سایہ
 یا طینت دینی کہ بر و حلقہ زند کفر
 مانی بغیر ای کہ بود جفت حواس
 یا ہند و سہ عریان کہ نشیند بدوزانو

چون شد کہ تو ہمارا ادب گشتی و فرہنگ
 چون کفہ میزان زد و سوئیت آونگ
 دامن ز پس و پیش بگیرد ہر چنگ
 سر پا چہ بالند و برند از دوسو آہنگ
 نقاش نیار کہ زند نقش تو برنگ
 آسودہ شود در دیر خلق شہرنگ
 آویختہ چون تار بریشم ز بر چنگ
 چون زیر و بم چنگ کشد ہر نفس آہنگ
 صد ثبت و ناما ز سنجید بچو سنج
 چون خط جد اول بر صد نامہ چنی سنگ
 تاب و گرہ و عقدہ و تیج و شکن و گنگ
 یا از شکن زلف شب تیرہ شبابہنگ
 یا مشتری از پیچرہ و یا ماہ ز پا چنگ
 یا ساختہ تاجی ز یکے سوختہ اورنگ
 یا گوہر فخر سے کہ ہو پردہ کشد تہنگ
 یا بچہ ز اسے کہ بشہباز زند چنگ
 از بہر ریاضت ز بر بست کہ گنگ

یازگی حیران که نشیند بر مہتاب
 یا طفل سبق خوان کہ بر پیر معلم
 یا عہد قمار ی زبیر مجر سیمین
 یا گرد سپاہ شہ گیتی کہ گہ کین
 شہزادہ فریدون ملک باذل عادل
 دیوان ادب فرد کرم و قدر دانش
 تعویذ زمان حذر امان جوشن ایمان
 اسی کز اثر عدل تو در موسیم گرما
 آسایش ملک تو رسید بہت بجاسے
 اکمال بیالہ چو تو بر تخت بری رخت
 چون قلب ہمہ روحی چون روح ہمہ عقل
 یا صلوت کا موسی و بادولت کا دوس
 گر کوکب بخت تو کند میل ترازو
 آسمیہ شود چرخ چرخنگ تو کند خوی
 در کاخ تو برابر دی حاجب نبود چین
 دین طرفہ کہ گر حاجب کاخ تو شود پیر
 از جوہر رای تو کس از آئینہ سازد

یکدست پیشانی و یکدست بازنگ
 گرد گہ تعلیم گہ رست گہ جنگ
 یا مشک تباری زبر لالہ خود رنگ
 بر چہرہ خور پر دہ کشد تا دوسہ فرنگ
 کش بار خدا برد و جان کردہ کثرت
 اکسیر خرد جوہر جان غصہ فرہنگ
 اکلیل سخا تاج سخن افسر اورنگ
 از شہر شہباز کند مروہ تو رنگ
 کز پاس تو در قافہ افغان نکند رنگ
 آجہال بنالہ چو تو بر رخش کشی تنگ
 چون عقل ہمہ ہوشی و چون ہوش ہمہ رنگ
 باشوکت چہ شیدی و با شمت ہوشنگ
 نہ گنبد گردون سر دوش کفہ نازنگ
 دیوانہ شود عقل چو کوس تو کشد غنگ
 در قصر تو بر حاجب و بان افتد رنگ
 از چہرہ او جوہر تو بر دین برد آرننگ
 آن آئینہ تا حشر مصفا بود از رنگ

بارستی عدل تو در عهد تو نقاش
 با مهر تو سرین و در از پنجه ضیفم
 جو تو ز بس یاری بخشش نشود کم
 یا پنجه حزم تو بود دست یقین شل
 با تیغ درخشان تو آتش جبهه از آب
 چون تیغ بدست تو بود و لوله در بروم
 هر جا که سان تو بکین شعله فروزد
 در حیز اقبال تو امکان شده پنهان
 از هستی تو زیب بر صورت امکان
 نصرت نشود جز بجز خاتم تو مفتون
 تخت پدیدار بهر جازسته اختر
 از پاس تو بر جبهه هلاک فتنه چین
 بی حکم تو جریان تضار نبود روی
 در دولتی تو واصل دهرست همه فخر
 تو باده عمر است بنات بگم بزم
 نیوان و غار شکنی برز بیک گرز
 رحمت غلف عوج نماید بدر از می

از بیم نیار و گشت صورت خرچنگ
 با عدل تو شاهین رد از سایه سارنگ
 چون دل زافرونی دانش نشود تنگ
 یا جنبش عزم تو بود پامی خرد لنگ
 با دست در افشان تو گوهر دراز سنگ
 چون گرز بچنگ تو بود زلزله در رنگ
 خاک از تف او سوزد تا چندین فرسنگ
 در چمبر قراک تو گردون بود آذنگ
 بر منطق تو فرو کند دانش و فرهنگ
 دشمن نرید و بر بر فقر تو بنیست رنگ
 دولت و و از پیش بهر سو کنی آهنگ
 از بیم تو از چهره خورشید رود رنگ
 با قدر تو گردون کس را نبود سنگ
 وز کینه تو حامل خصم است همه تنگ
 همیشه مرگست سناست بصفه جنگ
 دیوان دغا را گسل چنگ بیک رنگ
 کش پتخورن موج زنده تابش رنگ

ایر از کف جو تو اگر عالمه گردو
 در عهد تو شبهاز بود مضی که لک
 شایا ملک داد اگر ملک ستانا
 تن خوار و روان زار و اهل یار اهل ضم
 با این همه از دور دهر چه سر تو ام نور
 ابری تو دهن خاک که با بید مسافت
 گر قرب عیان نیست لی قرب نهان است
 دوریت ز من دوری معنی بود از لفظ
 بجز تو ز من بجزت دانش بود از مغز
 جانی تو دمن جسم که با دوری صوری
 دورستی و نزدیکی و نهانستی و پیدای
 یا چون شمرض عقل بگفتا ز خردمند
 تا پیل و رخ و اسپ و شمشیر و بندق و فرزند
 بادا بستر چتر و گیسوی همه شوخ
 احباب تو بپوسته برین طلب و عیش
 سالی دوسه قافای از اگر زنده بمانی
 در کلبه تو زینگو نه بجای نقش نگار و

شنبل شکفاند ز زمینهای زرافشنگ
 در عدل تو خمر غام بود سحره رنگ
 دور از تو سبحان هست مرانده آونگ
 جهان لفته و دل کفته و قد حفته و سرنگ
 چون مهر که از چرخ بیا قوت دهد رنگ
 هست از تو مر از یب و فرزندیت و رنگ
 با قرب نهان قرب عیان ترا نبود سنگ
 که دیده سر دوری و ز دیده سر تنگ
 هم در منی آنگاه که بوصلت کنم آهنگ
 هست از تو مرا بوش و حواس و مهر و رنگ
 ز انسان که بقرین قوش و بپوش و بپوش
 یا چون اشرع عشق در آهنگ شایهنگ
 دارند کشاکش همه در عرصه شطرنج
 بادا بکفت تیغ ز ابروی بقی شمشنگ
 اعدای تو همواره قرین کرب و رنگ
 بیخارده بانی ز منی و طعنه بارشنگ
 زود آ که ز خجلت بدر پردۀ ارچنگ

در ستایش وزیر بنظر جناب حاجی میرزا آقاسی رحمه الله فرمایند

بود مبارک هر عید خاصه عید صیام
 خجسته خواجه ایام حاجی آقاسی
 محقق که ضمیرش بحریم پیش نگر
 بد او خانه او چشم جو در اسرمه
 رسیده است بجای نفوذ قدرت او
 ز امن عهدش آهوی بجای چپرا
 بگاہ بیهیت او آفریدگان همه را
 بساط وجود بدانگونه بهمش گسترد
 هر آنچه از دلب پاک او برون آید
 سلام و تفرین در گفت کردگار بیست
 بسازند که هم از خشم او پدید آید
 شایسته او نبود حد ما که نشناسد
 کنون با نکه سراییم حدیث قصه دوش
 یعقل گفتیم گامی اولین نتیجه عشق
 تو دانی آنکه بود عید و خواجه را شحرا

بغوث ملت اسلام تا بر وزیر قیام
 که بتدای وجود است و تقدای نام
 همه ضامن اطفال دیده در ارحام
 سطور نام او شخص فضل را اندام
 که جاکند عوض منور در درون عظام
 زلاله باز نداند دودیده خسرو نام
 روان در هر برآید بجای خوی رسام
 که منقبض نشود عرق بر چین لسان
 همان بود که بدو کرده کردگار الهام
 سخن چه هست بحق چه دعا و چه پشنام
 چنانکه چشمه شیرین برون عهد ز خام
 مقام روح قدس را حوام کالانعام
 در آن زمان که سپردم بدست عقل نام
 که باد پای سخن بدست در کعبه تو گام
 بر ندیوح هر عید خاصه عید صیام

حدیث پنجه چسان خیزد از قرصه حمام
 دلست مبتلی از خون چو شیشه حجام
 که گفته بهدیج رسول واکل کرام
 پی تمامی او پیچ گبه نکرد افتد رام
 که شد نقائص سستی همه ز خواجده تمام
 چه وزن دارد و اورا روی و ردف کدام
 خجسته مطلقش نیست امی او بی بهام

مر که آتش دل مرده زاب کید جسد
 بخنده گفت بے دانت زشتی غم
 دلی بد فتر شغرت قصیده است بدیع
 ز دیر باز بودا تمام بهمت تو
 بعون خواجده باشد گرش تمام کنی
 بگفتم آن چه قصیده است چیست مطلع او
 بگفت بر خط این قصیده است درست

مطلع ثانی

ز دود آئنه روزگار زنگ ظلام
 نهفته طلعت خورشید را بظلمت شام
 نهفته سیم در آغوش کاین مرا اندام
 نقشانده خرمین شکر کاین مرا ست کلام
 ز لعل گشته شکر زین کاین مرا دشنام
 کشیده زاب و بر روی آفتاب حسام
 منو و شور قیامت کاین مرا ست قیام
 بچهره داسه اما چه ماه ماه تمام
 سرودش که بجا آید عیسی سلام

پگاه و بام که خورشید چرخ آئنه فام
 در آمد از درم آن گلفزار و زرخ و زلف
 نهاده سلسله بدوش کاین مرا طره
 گسته رشته گوهر کاین مرا ست سخن
 ز جزع گشته بلانیز کاین مرا غنم
 نهاده از سو برگردن ستاره کند
 نگنده طرح سلامت کاین مرا ست قعود
 بجلوه سرودی اما چه سرود سهرودی
 غرض چو آمده بر من سلام کرد و نشست

کشید مشیر آنگونه تنگ کز تنگ
نیاز و ناز من و دو بیک جبارت درج
شد اتحاد من و او چنانکه دید احوال
نهفته مروک چشم هر دو در یک چشم
و دو جان میان دو پیکر و سه زیکر گلی
دو تن میان دو کسوت ولی زلفا لطیف
در دل جامه و پیر دل جامه آن گونه
نه جز و یکدگر و نه جدا ز یک دیگر
دو جسم گشت ز یک جنس و هر دو گشت یکی
دل من دل او عین هم شد از چه خطاست
چو کار عشق بدینجا رسید دانستیم
پس از حقیقت عرفان نفس هر دو زویم
شدیم سالک راهی که در سالک آن
نه خوف همزی نفس شوم اتا ره
شدیم تا بمقامی که و هم گردون گرد
نخست همچو کسی کز فراز قله قاف
بنده پیر پاسه همه ملکات را دیدیم

زبان هر دو یک گشت را و امی کلام
بر آن صفت که بیک لفظ معنی اینام
دو را یکی نه یکے را دو عکس شهرت عام
بدان صفت که دو مغز اندر دل یک یاد ام
بطرز نوری که او راست در دو دیده مقام
نه آشکار و نه پنهان چو روح در احبام
که نشأ می گلزننگ در بلورین جام
چنانکه روح در احباده و نور در اجرام
چو آن دو حرف که در یکدگر گفتند او غام
که سنگ شیشه شود یا که آب گینه رخام
که چسبیم و چه بودیم و کیستیم و کدام
ز راه عقل معسراج حق پرستی گام
نبود ز صحت رفتار در بخش اقدام
نه بیم رهنرینی طبع دون نافر جام
هزار پایه فرد تر گرفته بود و مستام
بچشم بینا بتدبیر خاک مستام
گرفته هر یک از آنها بخیر و آرام

چو گام نختی از ان سو نهاد یک نظر
 وزان پس چو کسی کرد درون چاه و گنگ
 بنیر پرده به معین الف حضرت قدس
 چه نوبت شمع ز مشکبخت در زجابه صاف
 چهارده تن ازین سومی پرده بی پرده
 ز چارده که یک جسم را چارده اسم
 شخت احمد مرسل که ذات اقدس او
 نه واجبست و نه ممکن و نه نیست بر او
 دوم علی که معراج دوشین غیب
 بهر ش دوش کسی سود پا که عرش مجید
 بران صتم که بر سوخته اینچنین کس دست
 باین عقیده اگر بت پرست سایه چهر
 سوم بتول که از دور باش عصمت او
 و گر شبیر و شبیر که کمال قرب بحق
 و گر علی که به تنها کشد شفاعت او
 و گر محمد بانسره که بردان و تنش
 و گر امام ششم جعفر آنکه بخت کوشود

نظر حجاب نظر گشت و گام مانع گام
 کند نظاره خورشید رفت زیر غمام
 هزار پرده زهر پرده بسته برافشام
 درون پرده زنی پردگی مشاغل عام
 پر پرده داری پروردگار کرده قیام
 نه چارده که یک شخص را چارده نام
 بیان واجب و ممکن گزیده هست مقام
 گزیده و ابهمه سبانه را ازین ابهام
 عروج یافت ز بهر شکستن اصنام
 هزار مرتبه اش چهره سوخته بر اقدام
 که دست نهیشتن خواند او و نه نام
 یکیش من که بر دوازده و نوزده است حرام
 به سومی رحمت ادره نمی برد او امام
 نبود واسطه شان خیر نیل و پیتام
 بدوش طاعت خود باریستات امام
 رموز علم و حسنسل کرد و کار اعلام
 بعد حق و زهد و کفر و باره اسلام

دگر کلیم بحق موسی آنکه طور بدوش	پیر از تجلی انوار بد ز قرب دام
دگر رضا که تضای پر و اراده اوست	چنانکه حسرت تکلم مطیع جنبش کام
دگر تقی که زمین صلاح و تقوی او	نماند در همه آفاق اسی از آنام
دگر تقی که زبس واسع است رحمت او	طبع هستی جلیوید بسته اندا اعدام
دگر شهنشاه دین عسکری که عسکراو	فرشتگان همه بودند در قعود و قیام
دگر ذریه هستی محمد بن حسن	که هر چه هست بید و قائمست تا بقیام
بزرگوار خدا یا بدین چارده تن	که چار رکن توام اند بهفت عضو نظام
که تار و دوزخ سوزنده را به قیامت	خلیل و ابرکن رفو و حشر بر دوسلام
دگر این قصیده بخوانند بر عظام مریم	برند سجده گوینده از پے اعظام
درین قصیده توانی مکرست و لے	به است نطق مکر نه تا مکر حرام

ایضا در تسائیش حاجی میرزا آقاسی گوید

از بوسه بهار و فرسودین	شد باغ بهشت و باو مشک لکین
بر لاله چو بگذرست غورے سوگند	کز خلد برون چپیده حورایعین
بیسبزه چو بنگرے دبی انصاف	کاورد و نسیم بوسه مشک از چین
از شاخ مشکوفه باغ پندار سے	آزودیده از سپهر رخ خوشه پروین
در سایه بسید بیدلان سپینه	سر خوش ز خمار باد و نوشین
بر نطح چین پیادگان یاسه	کز می چپ و راست زفته چون نرین

چون چشمه طبع من روان شد باز
 از ابر مگر ستاره می بارد
 ای غالیه مو می ای بهشتی رو
 ای مشک ترا زار غوان بستر
 یا قوت تو قوت خاطر مشتاق
 مشکین سبزل زلف عنبر افشان
 در طره نفقه چگل شهباز
 در هر نگه تو طعن صد خنجر
 زان روی شگفته گرد غم بنشان
 دانستی که روان ما نیاساید
 این قرعه بنام ما بر آورده مان
 از خانه یک بسوی صحرا رو
 کز سنبیل راغ گشته پریور
 نختی بکشا طره بر سنبیل
 تا بر ندی بیوسه زلفت آن
 وان شاخ شگوفه را کمر بشکن
 وان زلف به نقشه را ازین بر کن

آبی که فسرده بود و تشرین
 کز خاک ستاره میید چندین
 ای فتنه دانش ای بلای دین
 می ماه ترا ز ضیمران بالین
 مرجان تو جان عاشق نمکین
 شکین ملال خاطر مسکین
 در مژه گرفت پنجه شاهین
 در هر مژه تو خنجر صد شوین
 چون ماه دو بهقه پیش ما نشین
 ای یاده تلخ و بوسه شیرین
 این جرعه بکام ما بر آورده بین
 از غرقه یک بسوی بستان بین
 وز نسیم باغ گشته پراکن
 بر رخ بنام چهره پر نسیم
 تا دم تازند ز رنگ رویت این
 تا بر نرزد بدان رخ سیمین
 مگذارد ز زلف گانت دزد و چین

با چهره چو گل اگر چسبی در باغ
 ترسم که ز صورتت بچیند گل
 لے ترک بشکریا بکده سخت امروز
 از بوسه و باد و غرض ترکا رس
 خواهم چو چنار پنجه بکشا یم
 سالار زمانه حاجی آفا سے
 آن خواجہ کہ ہمت بلندش را
 ایدار با عتقاد ہمسرا
 فجار با نقتسام قسمرا
 دوزخ ز نسیم لطف او فردوس
 چنگال نسیم او کند ضعیف
 بر فرق فلک نہادہ قدرش پامی
 لفظی کہ نہ در مدح او باشد
 از نکبت مشک خوی او سازد
 از آئینہ ضعیفہ او بسند
 میزان زمانہ را ز حسیم او
 جودش بیشای کہ کلک او

ترک ترک حذر کن از گل چین
 و ز رشک بچرمن در افتد چین
 یا ما چو مخالفان نورزد کین
 امروز شدہ است مرد را نصین
 تا دشمن خواجہ را کنم نفرین
 کورازی و زمان کنت تخمین
 او را کہ نکرده و ہم کوتہ بین
 یا بسند ہے مکان بہ علین
 گیسو بند ہے قرار در سجین
 کوثر ز سموم خیم او غشین
 منقار ز سم او بردشا ین
 بر رخش قضا کند شکش زین
 بر سر کشدش قضا خط ترقین
 ہر سال بہار خاک را مشکین
 ہر شام ستارہ چرخ را آئین
 نزدیک بود کہ بگسلد شاہین
 بے نقطہ نیا در نوشتن سین

چون آنکه حد و سبب او سبب از سبب
 مدحش سبب نجات و غفرانست
 اے دست نکرده جو درامشهور
 یا مهر تو نار می کند ترطیب
 هر مایه که بود آفرینش را
 هر نکته که بود حکم اے را
 آن را که شنای حضرت گوید
 و آنجا که دعاے دولت خوانند
 چند آنکه تو عاشقی بخشیدن
 نه جاه ترایقین دهد تشخیص
 بحرے که بشتم بگری دروے
 در رحمت آبے از تواضع خاک
 اے قهر زمانه بهر من گزین
 در طالع من نشان آذادے
 غلطان غلطان مرا بود اوبار
 در جرگه شاعران چنان خوارم
 چون آنکه خدایت از جهان بگزید

بے هر سه نقطه همی نگار دشین
 چون در شب جمعه سوره لیس
 اے عدل تو داده ملک را زمین
 با هم تو آب میکند تخمین
 در ذات تو گشته از ازل تفنین
 بر قدر تو کرده آسمان تلقین
 جب سیریل در آسمان کند تحسین
 روح القدس از فلک کند آمین
 پرویز نبود مائل شیرین
 نه جو در ترا گمان کند تخمین
 نه شعله بر آذر بر زمین
 زیرا که محبت سیر ز آب و طین
 هر نقطه عتوبتے کند مکوین
 معدوم بود چو پناه در عین
 ز انسان که جعل همی بر دیگرین
 کاند زخیل دلاهران گر گزین
 از حبه ماهه مادحان مرا بگزین

دین بکر سخن کہ نوع و سشت	از رحمت خویش تن دہش کابین
تا مہر چو آسیا ہی گرد	بر گرد افق بساحت تسعین
سکآن بلاد بد سگالت را	ہر مژدہ بچشم باد چون سکین

در مدحت جغتائی خان بن ارغوان میرزا علیہ الرحمہ میرزا

آمد بر دم سحر کہ آن ترک سیتن	با طرہ سیاہ ترا از روزگار من
موش فراز ویش آزر م غالیہ	رویش ز بر سوش بنیادہ تمن
موسے چگونہ سولی یک راغ ضیمران	روئی چگونہ روئی یک باغ نشتران
ماہے فراز ویش وہ وہ قرار جان	سردی نشیب ماہش بہ بہ بلای تن
ماہے چہ ماہ ہی ہی منظور خاص و عام	سردی چہ سردی خنچ مقصود و مردمان
در تاب طرہ اش کہ گرہ از پے گرہ	در چین گیشوش کہ شکن از پی شکن
یک شہر دل بہ بند کند از پے کند	یک ملک جان اسیر رسن از پی رسن
یک خندہ از لبانش و تابگری عقیق	یک جلوہ از رخانش و تابگری چمن
چون تودہای یک کہ از جنبش نسیم	نسیم سریش موج زندگفتی از من
کو چہ اش نگہ کن از حلقہای زلف	یزدان اگر ندیدی در بندہ اہر من
بگر کمالہ اش ز بر چہر لالہ رنگ	گر ضیمران ندیدی بر برگ پامن
بنگر فراز ویش لعل نارگون	گر نارون ندیدی بر شاخ نارون

هر سو جهان و شهری پویانش از وفا
 چون دیدمش و دیدم و در بر کشیدمش
 پر شستم و نشاندمش از مهر و کسار
 نخبه چو رفت چهره دژم کرد وجهه ترش
 گفتم که تنگدل سچ گشتی بسان جام
 گفتم خمش که صاحب دل بر جهان بسی است
 گفتم که اسی حدیث من و تو بروزگار
 صاحب دل از چه سلب گفتار شاعران
 مدح من اینکه ما و منیرم بود و همدار
 بستاندم با اینکه بخواه حضرت نیست
 تا بان در محیط جلالت جهان مجید
 شیرانش طعمه اند نه بسته و بن شیر
 خردست خرد نه گیر بمیران خرد و دان
 خرد است شیر خوار ولی کرد شیر خوار
 از خمی او شیمی تا بنگرے حقا
 روزی رسد که بینی بر نوک خطیش
 روزی رسد که بینی بر دشت کازرا

هر سو روان و خلقی برگردش از سخن
 خوشدل چنان شدم که ز دیداریت من
 بر بیانی که شمع فروزند و در لگن
 چونان کسی که نوشد جام من کهن
 گفتا از آنکه بود صاحب دله چو دان
 گفتا مگو که صرف گمانست محض ظن
 منوخ کرده قصه شیرین و کوکب
 گفتم بے چه خدمت گفتا بدیج من
 و صف من اینکه چاه نگویم بود ذقن
 کاد بعد مدد صفت آرای و خوشگن
 جغتانی خان بن ارغون خان بن حسن
 پیرانش سخره اند نه بسته لب از لب
 طفل است و طعنه گوی به پیران فطین
 از شیر زنش طعمه و لے مرد شیر زن
 از موسی او شیمی تا بگذری فتن
 نه چرخ را چو مرغی بفر از باب زن
 از آفتش کلاه و ز پولاد سپهر من

روزی رسد که مینی بر نوکی نیزه اش
 روزی رسد که مینی برایش پیش پرند
 این در نظر سپهری آگنده از نجوم
 روزی رسد که مینی بر وجهه اش تیغ
 از آن تیغ خلقی مسازد با شکنج
 طبعش ز بس گهر خیزاند رگه سخا
 چون نام این بری گهرت خیزد از زبان
 این شیل آن غضنفر کز کار و چنگ او
 این مهر آن سپهر که از مهر و کین او
 این در آن حدوت که ز آذر مگوهرش
 این پور آن کیا که بر میند و اند خود
 این شیل آن اسد که از چیل باهر اس
 آخر نه این نیمه و آن کز خدنگ او
 آخر نه این زو و ده آن کاشین جماش
 آخر نه این ز تخمه شاهی که بقیس
 آخر نه این نیمه و شاست که ز گریخت
 کابل خدانه و بهری آبستن از فساد

بدخواه را چو سیلی بر شاخ کرگردن
 وقتی رسد که مینی برایش سرش محن
 آن در صفت هلاک آموده از پرین
 وقتی شود که یابی بر چهره اش شکن
 و ز آن شکن گروست بهر از باشجن
 نطقش ز بس شکر ریزاند رگه سخن
 چون وصف آن کنی شکرت ریزد از زبون
 بر پیکر نهشتن بر برسان کفن
 یک ملک را مسرت یک ملک را محن
 میخاره از شب نشنود و کوسه عدل
 خود گو آن شکست ز گویا لگه شکن
 این پور آن پدر که از و شیر را شکن
 در پینه جسم که و آن آذر مگوهر زن
 و رود و دمان افغان از فروخت مرغن
 گرد و زخم گزشت چون تخم پیرین
 کابل خدانه چنانکه ز لاول اهرین
 کابل خدانه چرخه آموده از فتن

بالشکس فربه همه در عزم مشترک
 از میستان و کابل و کشمیر و قندهار
 آمد بهر زخا و زخا و در همان همه
 خسر و شتیند و رفت و درید و برید و گفت
 از رخ و تیغ و خنجر و فترک و گداز و تیر
 بس تن که گفت از چه زگو پال جان شکس
 از بس که کشته پیشته که انبار شد زمین
 هر کس که بود یا رش شده خصم با ملال
 مسروق پور ایر همه با صد هزار مرد
 و آن پنج ره هزار پیش موه کینه جوی
 رفت و شکست موکب مسروق را و گشت
 آن روزم را بسجده اگر کس بر زخم شاه
 تنها بهین ز لشکر کابل خدا شکست
 بس نکما گرفت بیازوی ملک گیر
 شاهان از خصم خویش شانده ننگ او
 آری چه خصم از کونند از ملک او سوال
 شاه سباهش رنجه گیر از کید روزگار

بامو کبک گران همه در زرم ممتحن
 دزدیده جات بهندیل از دلی و دکن
 با یکدگر ز پارسیش از رپوراسی زن
 بست شکست خست از ان لشکر کشن
 اندام و ترک و مارک و باز و دوز و تن
 بس سر که گفت از چه زجمصام و فگن
 از بسکه خسته بسته بر نما شد زمین
 هر کس که بود خصمش شد یا ر با محن
 شد از بین بجانش نری سیف و فالین
 بهشش صد از عجم همه در زرم شیران
 هم درمین شهیر و بهش خلق بقتن
 چون کین که دوست بر کینه پاشن
 از تیغ که شکافت و زگو پال که شکن
 بس حصنا کشود ز چنگال غاره کن
 بخشد حصنم خویش همی ملک خویشتن
 ننگ آیدش ز فوطه عطا گفت لاولن
 سالی دوماه بختت با یکد رقتن

ایوب مرته نش باسقام مستلا
 آن آخرا ز بلا جست از آب چشمه سار
 یونس مگر نبودش در بطن نون سکون
 آن شد رسول قوم دشد آزاد از بلا
 مر مصطفی نکر دهنان تن به تیره غار
 بگذر ز انبیا چه بزرگان که روزگار
 مر کیتباد و بیزن دکا و سهرسه را
 سنج مگر نه در قفس غز اسیر بود
 اکنون تو نیز گرت مرا این چرخ کج نهاد
 بشکيب کز شکيب شود قطره پاک در
 نه زار ناله انگه از دل برد لال
 آسوده دل نشین که چودی ماه بگذرد
 دلنگ تر ز غنچه کسی فی دله بصبر
 عکسده خدای که تاملت دگرت
 معمار خانهای کهن را کند خراب
 هر کس بقدر پایه بیايدش جایگاه
 قدرت بلند و پست بسی توده زمین

يعقوب مر نه جاننش بالام مرتهن
 این آخرا ز عمی رست از بوی پیرهن
 یوسف مگر نه گشتش در قعر چه سکن
 این شد عزیز مصر دشد آزاد از خزن
 جولا هم مر نگشت بآن غار تار تن
 پیوسته شان قرین شجن داشت در چمن
 ز البرز و چاه و کورس بر باد تهن
 و آخر بچار باش فرگشت تکیه زن
 دارد قرین تمار از برین دشمن
 بشکيب کز شکيب شود خار به برین
 می تلخ گردد آنگه از جان بر دمن
 بیل کشد ترانه و خامش شود زغن
 بینی کزان شکفته تری نیست در چمن
 بخشند همی نکو تر ما گوش کن ز من
 تا نوهند اساس که نو بهتر از کمن
 عطا کند بقات و کبوتر بچه دکن
 شخصت عظیم و تنگ بسی نحت ز من

گو ملک رو چو هست بجای تیغ ملک گیسو	گو بلخ شو خراب چو زنده هست روی شن
روزے رسد که تیغ یمانیت در یمن	آرد زمین معرکه چون ساحت یمن
روزے رسد که چو نان محمود زاو لی	در سومات بت شکنی بر سر شمشیر
روزے رسد که از مد تیغ کف سوز	نه نام دیر شغوی و نه نام برهمین
روزے رسد که بر تو شود فتنه روزگار	چون تل که بود و الکر طلعت دمن
روزے رسد که خشم تو سر افکند زیر	چو نان کسی که ناگه در گیر دش دشمن
شاهایک آفرین تو صد گنج گوهر هست	باور گرت نه لب بکشا از پے سخن
بر این چکامه گرفت شایسته هزار گنج	جز آفرینے از تو نخواهم درامش
لیکن یک آرد ویم از دیر که بدل	ز انم بهار و مینی مجنون و ممتحن
دارم یکے برادر در پارس پارسا	کو اندران دیار اوس است در قرن
جان گویدم ابی او خلدار بود مرد	دل را ندیم ابی او سوار بود مران
بے اوزیم چنانکه ابی سرخ گل گیا	بی ادبوم چنانکه ابی پاک جان بدن
گریم چو ایر بے او در شام و در سحر	نالهم چو رعد بی او در ستر و در علن
بی او دل از خروشم تفتیده چون تنور	بی او رخ از خراشم آژید و چون سفن
بے اوزیم گریز ندارم بهیچ مکر	بے اوزیم چار و ندارم بهیچ فن
جز چار سه نه بیش و نه کم خدایگان	فرمان دهد که رخت کشم جانب وطن
گر گویدم ملک که بود را هنرن برادر	گویم برهنه پاک ندارد در را هنرن

<p> ویرگویدم که نیست ترا باره چنان اینها تمام طیبیت محض است اگر نیست منت خدای را که مرا از عطا سے تو منت خدای را که ز بس جوئی حساب قاتل آتیا تو گرم بیای و قافیه صاحب که با جوازش بنیان بود فصیح صدری که در قلم و شرع رسول گشت شاه زمانه فتحی که روز رزم دستش نه گر مخالف با گوهر عمان بهر چه بختش آن یک گوهر ہی بکیل تابان ز حلقه های زره جسم شوش دستش چو یار خطی ز لزال در خطا اجرا خور از عطایش پیوسته خاص عام چونانکه ختم آمد بر نام و سے سخا </p>	<p> گویم که پایے راه سپر بس مرا چمن طیبیت ز بندگان بملوک ای ملک حسن حاجت بکس نه جز بنده او نذر و المنن در زیر در و گوهر نهفتیم بشن تکرار حبت و دور است اینی از فطن صاحب که با قبولش با یکم بود لسن کلکش چو تیغ شاه جهان محی سنن در گوش بانگ شاه دعرش سخن خار کن طبعش نه گر معاند یا لولو سے عدن بهر چه ریزد این یک لولو سے بمن چون نور آفتاب که تابد ز آژکن پایش چو جفت ختلی و لوال دختن روزی بر از سخایش همواره مردوزن من نیز ختم کردم بر نام او سخن </p>
---	---

تاد هرگاه محنت زاید گسسته نشاط

یارش قرین رامش خصمش قهرین

انتخاب از کلیات مرزا اسد الله خلب

قصیده در مدح حضرت فلک فعت قدر قدرت شهنشاه جم جا
انجم سپاه ملکه معظمه گلستان خلد الله ملکها

لنظم نخست ز مرز نوچکان دهد
خون دل از شکاف قلم می تراودم
آن تی که هست در بن ناخن ز سر خلد
از سر گذشته سیل و مراد سر آن که لب
تالم ز جوهر شعله و لعلیم گیر و دار
فریاد از سپهر که بر خوان آشتی
آه از فلک که چون زند آتش در آفتاب
خور نام کیست هر سحر این خسته دیگر سی
زین بهفت دزد داد که هر قتلان یکی
هر شب به دور تی دیگر این دیو بهفت
گفتم لایم نیست فلک چون بر آسمان
ناگه زنب چو مار بر پیچید و هلقه زد

کز خون طراز سر ورق داستان دهد
بار و بیام ابر و نم از ناودان دهد
از جنبشی که خامه مراد بر بنان دهد
زین سر گذشته داد سخن در بیان دهد
تام فلک در آغوشم پر زبان دهد
خون جگر بنا سخنش میمان دهد
نظاره را بدان بفرید که نان دهد
کاثر فلک بسوزد و سر در جهان دهد
دادستم بشنخت خاکدان دهد
ترحمتم بمرور راه در مفتوحان دهد
دیدم که مهر نور باده ارمغان دهد
تا در میان این ببر در چید آن دهد

خوانم بدان نواغز تازیانه کاسمان	خواهد ز رفته عذر و قضا را ضمان دهد
	<p>دهرم بشهر بکه بدر یوزنه نان دهد</p> <p>همسایه راز دوده من میجان دهد</p>
<p>ننشاندم فلک بسیر خوان و هم زد دور</p> <p>گر خود بنظم فقط دکان در دل آوردم</p> <p>بسختم ندیم یک ندیمی که چون ازو</p> <p>گر پیش روزگار بنالم ز زخم خار</p> <p>لطف سخن گواه من آن نیستم که دهر</p> <p>حاشا که جز بهانه آزار من بود</p> <p>عریان بر دوتا بودم تن در آفتاب</p> <p>دیگر بمطعمه دگر آرم سخن ز خویش</p>	<p>نان ریزه ها ز ریش اطراف خوان دهد</p> <p>اختر گز ابر قافیه ام بر زیان دهد</p> <p>پرسم ز آسمان خبر از رسیمان دهد</p> <p>ظالم جواب من بزبان سنان دهد</p> <p>بالین و بسترم ز خرد پر نیان دهد</p> <p>عیسے باشکارم اگر ناگهان دهد</p> <p>شبهه های ماه پیر خشم از گمان دهد</p> <p>دانا چلب بحر فتنه و آسمان دهد</p>
	<p>آن مور کسر ششم که چو موش مان دهد</p> <p>از تنگ پایمال بیرو از جان دهد</p>
<p>گردون ریخت جانی من داغ من هنوز</p> <p>چون بندم آشیان و نگار دهر برق</p> <p>آزماهم بپیکر آن زر کنم قیاس</p> <p>نازم که نزد چرخ گرامی ترم بخت در</p>	<p>شادم که فرد صبر پس از امتحان دهد</p> <p>دانم که چشم روشنی آشیان دهد</p> <p>گر گل برد زمانه دهر گدازان دهد</p> <p>چون کس مخور غمی بمن اندر نهان دهد</p>

سازد ز عود کشتی من چرخ و من نخوش
 شهباه تار تالم دو اتم من نخست
 وان خود برین سرست که هم بر صدای من
 داغم ز سوز غم که نخل دارد دم ز غلق
 یارب زبان بسا که جبند بنام من
 مرگم ز بس کشیده در آغوش بخت
 چون خون گرفته طلبه هملت از اجل
 ناسازی غم این دشوایم بزم راز
 دیوانگی نگردد و آویخته ام بچرخ
 تا در سرم هوای که باشد که آن هوا
 را و سخن کشودم اگر خود نشد که بخت
 آن داد که عبدوی از بس نجستگی
 آن دیده در که بر خط بزم می کشی
 روشنی که روشن از ان گشت آفتاب
 فرخ دیکه عیسی از ان زبست جاودانه
 و کثور یا که کاتب قیمت ز دفترش
 اندیشه که بفرض بر دره بنظرش

سنجم ز ابله که متلع کران دهد
 گردون دیکه گوش باده و فغان دهد
 تیر جگر شکاف کثا داز کمان دهد
 پورے که تن ز سوختن استخوان دهد
 آرزو که روزگار دے شادمان دهد
 از جوش دل فشار دگر هر زبان دهد
 آن را قسم بجان من ناتوان دهد
 سازی که بانگ ز مرمره الامان دهد
 اندیشه این ستیزه کردار گمان دهد
 کا و مرا مجادله با کمکشان دهد
 راهم بزم بانو گیتی ستان دهد
 یاد از زمان سحر و نو شیروان دهد
 جامش خبر ز گردش هفت آسمان دهد
 کافق را مثاله از دور عیان دهد
 کش فرخی بزنگه جاودان دهد
 توقیع خسروی بجهان خسروان دهد
 افلاک راز دور به پستی نشان دهد

فطرت که از برای نمودار هر کمال
تا بهر کجای جادوی آوردن دیوان
ز نقش سطح خاک که گر کوتهی کند
از بسکه قرب عتبه مشکوی خسروی
نوشابه پویی پویی زری تا بدان حرم
قسط شهبان دیگر ازین در رسد بام
بر سنگ شکل خاتم جسم گرد آفتکار
لطفتش سنجاک وادی حرمان خلاف رسم
قدش بوستان متناسب طحلم
فرمان او ز بسکه نذر رسم یکدلی
پیش سگش ز بسکه زند دم ز آشتی
تا مش ز خویشتن بسیر نامه گل زند
صحن فلک برونی بر پیش قسم خورد
از گلک خال مشک بروی درق زند
در عدل خط بهشت نوشیر دان کشد
با بذل او سحاب چه واقف است
اما لبش که چون سخن درفشان شود

آرد مثال و رابطه در میان دهد
زان لمحہ لمحہ بعد که دور زمان دهد
این خشت زیر پایه آن نردبان دهد
فرجام نازش شرف دودمان دهد
آید که تن بهمد می پاس بمان دهد
دولت عطیه بسکه بدین خاندان دهد
بلقیس بسکه بوسه بر آن آستان دهد
قد از فی حصیر و گل از خیزران دهد
اردی بهشت را نفس مهرگان دهد
در گلگه گرگ رونق کارشبان دهد
دم لایه ریزش تن شیر زیان دهد
درخش در انجمن به تن خامه جان دهد
بال ملک بتوسن عزمش عنان دهد
از تیغ رنگ لعل بسنگ فسان دهد
در نرم نان بدوده چنگیز خان دهد
کاین دم دند قلمزم و آن عرض کائن
از رشک مالش کف گوهر فشان دهد

هر روز بسکه خاک نشینان شهر را
 ساقی چنان که بازنگیروز کس قبح
 نشگفت گرمیکه هاپیر میفروش
 از شهر نشین چه سرایم که جوش گل
 معصومه که آب دهبایش ز خر س
 گر خود ز رود نیل بود آبرو س مصر
 لندن نگر که سرمد ز خاکش بز خلق
 لب بستم از خطاب زمین بس بعد مدح
 گویم دعا ولی نه بد انسان که گفته اند
 آن خواهم از خدا می توانا که روزگار
 آن باد کاین شهنشه فرخ تبار را
 آن باد و در نیست که گفتار من مرا
 آن باد و زود باد که کلک دبیر خاص
 آن باد و در خورست که فرماندهی کنم
 آن باد و خوش بود که شهنشاه بخور

گنجینا س لعل و گهر را بجان دهد
 و رستد این قدح می چون ارغوان دهد
 از زبان خرد پیاله و راق گران دهد
 رشک شفق بکنگر آن شارسان دهد
 در عهد گل ثمر کف باغبان دهد
 دز سر سه چشم روشنی صفهان دهد
 چند آنکه خاک ریگزار آب روان دهد
 مشکل که ساز عجز نوا می چنان دهد
 تا این بود سپهر مبدوح آن دهد
 از من پذیرد آنچه مرا بر زبان دهد
 از شرق تا غرب کران تا کران دهد
 سیاهی غزو جبهه برین آستان دهد
 آواز ترازش من در جهان دهد
 بر یک دو ده که گنگ بندگان دهد
 انجام خوشش اسد الشد خان دهد

چون دهر عالمم سخن نام کرده است
 غالب که نام من ز حقیقت نشان دهد

قطعه

اے کہ شایستہ آنے کہ ترا
 چون نذارے سر شاہی ناچار
 گفتم امِ مدح تو زین پیش و کنون
 باید اس سال کہ چون پارو پرار
 جلوہ روی دل افروز ترا
 لمعہ قہر جهان سوز ترا
 یک غم سخت گرفت ست مرا
 زان نیارم کہ باندازہ شوق
 جای آنست کہ چون غمزگان
 گہ ز بے مہری گردون نالم
 چون تو دانی کہ چہ حالت مرا
 جسم و فغفور و سکتہ گویم
 حاکم و والے و داور گویم
 خواہم از گفتہ نکوتر گویم
 سخن غیب مکر گویم
 مہر یا مادہ منور گویم
 برق یا شعلہ آذر گویم
 غم نگویم دم اژدر گویم
 مدح نواب گورنر گویم
 غمِ دل پیش تو یکسہ گویم
 کہ زنا سازے اختر گویم
 از ادب نیست کہ دیگر گویم

گویم این سال مبارکبادت
 وین دو صد سال برابر گویم

اعلان آنکه

حق طبع و شرح و ترجمه اردو و انگلیزی این کتاب حسب این سبب
با اختیار مؤلف است کس را نباید که بدون اجازت مؤلف از او
طبع جزو یکل این کتاب کند و یا شرح و ترجمه اش پر واز و کم نماید
بامسب سو و در زیان افتد

دیگر اعلام آنکه

کسی که خواهان این کتاب باشد از نزد جناب لوی محمد علی
صاحب رس اول گورنمنٹ ہائی اسکول الہ آباد ہر قدر خواہ طلب نماید

LYTTON LIBRARY, ALIGARH.

DATE SLIP

This book may be kept

FOURTEEN DAYS

A fine of **one anna** will be charged for
each day the book is kept over time.

1915/16

1915/16

1915/16

1

1915/16

۱۲۳۴۵۶۷۸۹۱۰۱۱۱۲۱۳۱۴۱۵۱۶۱۷۱۸۱۹۲۰۲۱۲۲۲۳۲۴۲۵۲۶۲۷۲۸۲۹۳۰۳۱۳۲۳۳۳۴۳۵۳۶۳۷۳۸۳۹۴۰۴۱۴۲۴۳۴۴۴۵۴۶۴۷۴۸۴۹۵۰۵۱۵۲۵۳۵۴۵۵۵۶۵۷۵۸۵۹۶۰۶۱۶۲۶۳۶۴۶۵۶۶۶۷۶۸۶۹۷۰۷۱۷۲۷۳۷۴۷۵۷۶۷۷۷۸۷۹۸۰۸۱۸۲۸۳۸۴۸۵۸۶۸۷۸۸۸۹۹۰۹۱۹۲۹۳۹۴۹۵۹۶۹۷۹۸۹۹

7/10/4

10

1915

191500

No. 1

[illegible]